

Työpaperi 42/2023

Toimeentulokokemukset ja hyvinvoinnin erot vauvaperheissä

Äitien arvioita perheen taloudellisesta tilanteesta ja hyvinvoinnista FinLapset 2020 -kyselyssä

Minna Salmi ja Johanna Närvi

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan toimeentulokokemusten yhteyttä äitien ja perheiden hyvinvointiin perheissä, joissa on 3–6 kuukauden ikäinen vauva. Tutkimus on jatkoa aiemmille nelivuotiaiden ja alakoululaisten perheiden kokemuksia käsitelleille tutkimuksille. Aineistona ovat äitien vastaukset (n = 8 922) vuonna 2020 tehtyyn THL:n FinLapset -kyselyyn vauvaperheiden vanhemmille.

Hyvinvoinnin käsitettä lähestytään Erik Allardtin hyvinvointiteorian pohjalta, jonka kolmelle ulottuvuudelle (Having, Loving, Being/Doing) sijoitetaan 140 aineistosta saatavilla olevaa hyvinvointia kuvaavaa muuttujaa. Niitä tarkastellaan suhteessa äidin arvioon perheen taloudellisesta tilanteesta.

Tulokset kertovat, että hyvinvointi on heikompaa, jos äiti arvioi perheen taloudellisen tilanteen vain kohtalaiseksi tai huonoksi. Toimeentulon ongelmat heijastuvat moniulotteisesti äitien ja perheiden hyvinvointiin niin aineellisissa oloissa, äitien terveydessä, osallisuuden ja merkityksellisyyden kokemuksissa kuin tyytyväisyydessä elämään ja parisuhteeseen. Erot toimeentulokokemuksissa ilmenevät myös eroina perheen arjen sujumisessa ja tulevaisuuden suunnitelmissa lastenhankinnan suhteen. Toimeentulo-ongelmat näkyvät myös suurempana ammattilaisten tuen tarpeena erityisesti äitien mielialaan sekä vanhempien jaksamiseen ja parisuhteeseen liittyvissä ongelmissa. Tutkimus vahvistaa jo nelivuotiaiden ja alakoululaisten perheitä tutkittaessa tehdyn havainnon, että toimeentulon ongelmat lisäävät riskiä äitien hyvinvoinnin vajeisiin myös silloin, kun vajeiden taustalla on muita riskitekijöitä. Tulokset viittaavat siihen, että lapsiperheiden toimeentuloa helpottamalla voidaan alentaa vanhempien kokonaiskuormitusta ja näin myös vähentää ammattilaisilta saatavan tuen tarvetta ja painetta palveluihin.

Tiivistelmä

Salmi, Minna & Närvi, Johanna: Toimeentulokokemukset ja hyvinvoinnin erot vauvaperheissä. Äitien arvioita perheen taloudellisesta tilanteesta ja hyvinvoinnista FinLapset 2020 -kyselyssä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 42/2023. 55 sivua. Helsinki 2023. ISBN (verkko) 978-952-408-220-4

Toimeentulo-ongelmat ovat varsin yleisiä, ja lapsiperheissä yleisempiä kuin koko väestössä. Tilastokeskuksen elinolotilaston mukaan 23–37 prosenttia lapsiperheistä on 2000-luvulla kokenut toimeentulossa eriasteisia vaikeuksia. Vuonna 2020 menojen kattaminen tuloilla oli hankalaa 28 prosentissa lapsiperheistä.

Aiempi tutkimus on osoittanut, että lapsiperheiden toimeentulo-ongelmilla on monitahoisia seurauksia. Ne kytkeytyvät monella tavalla lasten ja vanhempien hyvinvointiin sekä nykyhetkessä että riskinä lasten hyvinvoinnille ja mahdollisuuksille tulevaisuudessa. Useat syrjäytymisriskit ovat varhaisaikuisuudessa suurempia, jos lapsi on elänyt köyhässä perheessä alle kaksivuotiaana kuin jos perheen toimeentulo-ongelmat ajoittuivat myöhempään lapsuuden vaiheeseen. Keväällä 2020 alkaneen koronapandemian seuraukset, kuten työttömyys ja lomautukset, ovat osaltaan heijastuneet lapsiperheiden toimeentuloon. Sitten inflaation kiihtyminen sekä asuntolainakorkojen ja energian hinnan nousu ovat vaikeuttaneet lapsiperheiden toimeentuloa. Korkojen nousu rasittaa erityisesti pikkulapsiperheiden taloutta, joilla velkaa on useammin kuin muissa kotitalouksissa. Kaikki nämä tekijät lisäävät tarvetta kiinnittää huomiota lapsiperheiden toimeentulo-ongelmiin ja niiden yhteyksiin lasten ja vanhempien hyvinvointiin.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan toimeentulokokemusten yhteyttä äitien ja perheiden hyvinvointiin vauvaperheissä. Tutkimus on jatkoa aiemmille nelivuotiaiden ja alakoululaisten perheiden kokemuksia käsitel- leille tutkimuksille (Salmi & Kestilä 2019, Salmi & Närvi 2022). Aineistona on vuonna 2020 tehty THL:n FinLapset -kysely 3–6 kuukauden ikäisten vauvojen vanhemmille. Tutkimuksessa analysoidaan synnyttäneiden vanhempien vastauksia, jotta aineistossa ei olisi saman perheen tilannetta kuvaavia arvioita kahteen kertaan eli molempien vanhempien kuvaamina. Synnyttäneiden vanhempien aineisto valittiin sen toisia vanhem- pia suuremman vastausprosentin ja siten aineiston pienemmän valikoitumisen vuoksi. Aineistossa on 8 922 vastaajaa.

Vastaajat ovat paremmassa sosioekonomisessa asemassa ja hieman vanhempia kuin vauvaperheiden äidit koko väestössä. Vastaajista harvempi arvioi perheensä taloudellisen tilanteen hyväksi kuin lapsiperheiden vanhemmista koko väestössä, ja muuksi kuin hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioi suurempi osuus kuin kaikissa lapsiperheissä. Samalla aineisto tarjoaa laajasti tietoa äitien ja perheiden hyvinvointia kuvaavista tekijöistä. Koska aineisto on suuri, se antaa valikoituneisuudestaan huolimatta mahdollisuuden tarkastella erilaisten toimeentulokokemusten yhteyttä äitien ja perheiden hyvinvointiin useilla ulottuvuuksilla. Sen si- jaan aineistosta ei ole mielekästä tehdä päätelmiä toimeentulo-ongelmien yleisyydestä vauvaperheissä.

Hyvinvoinnin käsitettä lähestytään tutkimuksessa Erik Allardtin hyvinvointiteorian pohjalta, jonka kol- melle ulottuvuudelle (Having, Loving, Being/Doing) aineistosta saatavilla olevat 140 hyvinvointia kuvaavaa muuttujaa sijoitetaan. Having-ulottuvuudella tarkastellaan vastaajan sosioekonomista asemaa ja perheen ta- loudellista tilannetta, Loving-ulottuvuudella vastaajan kokemuksia hyvinvoinnistaan, vanhemmuudesta ja perheen toimivuudesta sekä ajatuksia lastenhankinnasta tulevaisuudessa. Being/Doing-ulottuvuudelle sijoit- tuvat hyvinvointia tukevien palvelujen tarve, saaminen ja toimivuus vauvan odotusaikana ja sen jälkeen. Hyvinvoinnin osoittimien toteutumista tarkastellaan suhteessa äidin arvioon perheen taloudellisesta tilan- teesta.

Tulokset osoittavat, että äidin arvio perheen taloudellisesta tilanteesta on yhteydessä lähes kaikkiin mu- kana oleviin äitien ja perheiden hyvinvoinnin osatekijöihin: hyvinvointi on heikompa, jos äiti arvioi perheen taloudellisen tilanteen vain kohtalaiseksi tai huonoksi. Äitien hyvinvointia kuvaavissa tekijöissä suurimmat erot taloudellisen tilanteen mukaan olivat äitien masennuskokemuksissa odotusaikana ja vauvan syntymän jälkeen sekä tyytyväisyydessä parisuhteensa eri puoliin. Erot olivat suuria myös kokemuksissa yhteyksistä muihin ihmisiin ja vaikutusmahdollisuuksista oman elämän kulkuun. Varsin suuri ero taloudellisen tilanteen mukaan oli äitien yleisarviossa perheen arjen sujumisesta. Kaikkein suurin ero oli kuitenkin taloudellisen tilanteen roolissa merkittävänä tekijänä sille, että äiti ei toivonut lisää lapsia tai oli epävarma lapsitoiveistaan. Tulokset osoittavat myös, että perheissä, joiden taloudellisen tilanteen äiti arvioi huonoksi, äitien ja perheiden

hyvinvointia tukevien palvelujen tarve oli yleisempää, mutta niissä palveluita saatiin useammin riittämättömästi. Erot taloudellisen tilanteen mukaan olivat suuria erityisesti kokemuksissa riittämättömästä tuesta parisuhteen ongelmiin sekä odotusaikana että vauvan syntymän jälkeen. Toimeentulo-ongelmat heijastuivat myös suurempana palvelujen ja tuen tarpeena äitien mielialaan sekä omaan ja puolison jaksamiseen liittyvissä ongelmissa.

Tutkimus vahvistaa jo nelivuotiaiden ja alakoululaisten perheitä tutkittaessa tehdyn havainnon, että toimeentulon ongelmat lisäävät riskiä hyvinvoinnin vajeisiin myös silloin, kun vajeiden taustalla on muita riskitekijöitä. Toimeentulo-ongelmat aiheuttavat vanhemmille lisäkuormitusta tilanteissa, joissa hyvinvointia heikentävät myös muut tekijät, kuten tyytymättömyys parisuhteeseen tai terveysongelmat. Tulokset korostavat sitä, että lapsiperheiden toimeentuloa tukemalla voidaan vahvistaa vanhempien hyvinvointia.

Tämän tutkimuksen tulokset vahvistavat arviota siitä, että lapsiperheiden toimeentulolla on keskeinen merkitys vanhempien ja lasten hyvinvoinnille, eikä 2000-luvun politiikassa vallinnut toimeentulon tukemisen ja lasten ja perheiden palvelujen kehittämisen asettaminen vaihtoehtoisiksi politiikkatoimiksi ole järkevää. Lapsiperheiden toimeentuloa kohentamalla voidaan vähentää paineita palveluihin, kun taas toimeentuloa heikentämällä luodaan jatkuvasti uutta palvelujen tarvetta. Molempiin tarvitaan lisää resursseja. Niihin sijoitetut resurssit ovat itsensä takaisin maksavia investointeja, joilla parannetaan lasten ja nuorten nykyistä ja tulevaa hyvinvointia sekä mahdollisuutta osallistua ja antaa panoksensa yhteiskunnan toimintaan.

Avainsanat: vauvaperheet, lapsiperheet, toimeentulo, hyvinvointi, eriarvoisuus, palvelut

Sisällys

Tiivistelmä	2
Sisällys	4
1 Johdanto	5
2 Hyvinvoinnin ulottuvuudet ja hyvinvointia kuvaavat tekijät	7
3 Aineiston kuvaus ja sen edustavuuden arviointi	9
4 Toimeentulokokemukset ja äitien sosioekonominen tausta	15
5 Toimeentulokokemukset ja äitien hyvinvointi	20
5.1. Aineelliset olot	20
5.2. Äitien terveys	21
5.3. Äitien sosiaalinen verkosto ja kokemukset merkityksellisyydestä ja osallisuudesta	23
5.4. Äitien tyytyväisyys elämään ja parisuhteeseen	24
5.5. Äitien kokemus vanhemmuudesta	25
6 Toimeentulokokemusten heijastuminen perheen arkeen, elämäntilanteen muutoksiin ja lapsitoiveisiin	27
6.1. Perheen arki	27
6.2. Elämäntilanteen muutokset	28
6.3. Lapsitoiveet	29
7 Toimeentulokokemusten yhteys hyvinvointia tukevien palvelujen tarpeeseen ja käyttöön	34
7.1. Äitien tuen tarve ammattilaisilta vauvan odotusaikana ja tuen saaminen tarvittaessa	34
7.2. Äitien tyytyväisyys raskauden seurantaan	36
7.3. Synnytysvalmennus, synnytyksen sujuminen ja siitä toipuminen	36
7.4. Äitien tuen tarve ammattilaisilta vauvan syntymän jälkeen ja tuen saaminen tarvittaessa	38
7.5. Äitien tyytyväisyys lastenneuvolakäynteihin	39
8 Toimeentulon ongelmat ennustavat äitien hyvinvoinnin vajeita	41
9 Lopuksi: Toimeentulon ongelmat heijastuvat hyvinvointiin moniulotteisesti	44
Kirjallisuus	47
Liitetaulukot	49

1 Johdanto

Tämä tutkimus on kolmas osa tutkimussarjaa, jossa tarkastellaan toimeentulokokemusten yhteyttä äitien, lasten ja perheiden hyvinvointiin lapsiperheissä. Sarjan aiemmat tutkimukset ovat kohdistuneet 10–12-vuotiaiden alakoululaisten perheisiin (Salmi & Kestilä 2019) ja nelivuotiaiden lasten perheisiin (Salmi & Närvi 2022). Tässä tutkimuksessa kohteena ovat perheet, joissa on 3–6 kuukauden ikäinen vauva.

Lapsiperheiden toimeentulo on ollut yhteiskuntapoliittisen keskustelun kohteena 2000-luvulla ennen kaikkea lapsiköyhyyden näkökulmasta. Näkökulma on edelleen tärkeä, koska alle 18-vuotiaiden köyhissä perheissä asuvien lasten osuus kaikista alle 18-vuotiaista on pysytellyt korkeana. Lapsiköyhyyssaste oli vuonna 2007 kolminkertainen (13,8 %) verrattuna 1990-luvun puoliväliin (4,7 %) eikä ole sittemmin merkittävästi alentunut. Vuonna 2020, jolloin tämän tutkimuksen aineisto kerättiin, köyhissä kotitalouksissa asuvien lasten osuus alle 18-vuotiaista oli 13,2 prosenttia eli lähes sama kuin vuonna 2007. Lapsiköyhyyttä ei siis saatu vähennettyä 2010-luvulla, ja 2020-luvulla se on edelleen kasvanut: vuonna 2021 köyhissä kotitalouksissa asuvien lasten osuus alle 18-vuotiaista oli 14,3 prosenttia eli korkeampi kuin vuonna 2007 (Tilastokeskus, StatFin, Elinolotilasto, taulu 13wk).¹

Kahden huoltajan lapsiperheissä köyhyysaste on kuitenkin selvästi alempi kuin lapsiperheissä keskimäärin, vuonna 2020 se oli yhdeksän prosenttia. Yksinhuoltajaperheissä puolestaan köyhyyttä koetaan huomattavasti keskimääräistä useammin, vuonna 2020 useampi kuin joka neljäs yksinhuoltajaperhe (26 %) eli köyhyysrajan alapuolella. (Tilastokeskus, elinolotilaston tietokantataulukot.) Tilastokeskuksen tulonjakotilastojen tietokannoissa oli käytettävissä tietoja köyhyysasteesta eri perhevaiheissa vuosina 1995–2016. Niiden mukaan kahden huoltajan perheissä köyhien kotitalouksien osuus oli koko 2000-luvun ajan korkein perheissä, joissa kaikki lapset tai nuorin lapsi oli alle kouluikäinen. Myös tulokehitys oli heikompaa perheissä, joissa nuorin lapsi oli alle kouluikäinen. (Salmi 2020, 50–52.) Köyhyysriski on suurin pienten lasten perheissä ja monilapsisissa perheissä sekä yksinhuoltajien ja ulkomaalaistaustaisten vanhempien perheissä (Ruotsalainen 2021).

Toimeentulon ongelmia koetaan lapsiperheissä huomattavasti yleisemmin kuin köyhyyttä. Tilastokeskuksen elinolotilaston aikasarjat sisältävät tietoa kotitalouksien toimeentulokokemuksista vuodesta 2004 alkaen. Niiden mukaan lapsiperheissä menojen kattaminen tuloilla oli vaikeaa selvästi yleisemmin kuin koko väestössä. Eriasteisia vaikeuksia kattaa menot tuloilla on 2000-luvun kuluessa ollut 23–37 prosentilla lapsiperheistä ja 21–30 prosentilla koko väestöstä. Vuonna 2020 menojen kattaminen tuloilla oli hankalaa 28 prosentissa lapsiperheistä. Kahden huoltajan lapsiperheistä toimeentulo-ongelmia oli 25 prosentilla ja yksinhuoltajaperheistä 41 prosentilla (Tilastokeskus, StatFin, Elinolotilasto, taulu 132a).

Toimeentulon ongelmat heijastuvat monella tavoin lasten ja vanhempien hyvinvointiin sekä nykyhetkessä että riskinä lasten hyvinvoinnille ja mahdollisuuksille tulevaisuudessa (esim. Kallio & Hakovirta toim. 2020). Toimeentulovaikkeudet kuormittavat vanhempien suhdetta ja heikentävät heidän vanhemmuutensa laatua (Leinonen 2004). Ne lisäävät myös vanhempien huolta sekä vanhemmuudestaan että lapsesta (Salmi ym. 2016, Halme & Perälä 2014). Lasten heikot kulutusmahdollisuudet saattavat johtaa lasten ja nuorten syrjimiseen, kaveripiiristä sulkemiseen ja kiusaamiseen (Hakovirta & Rantalaiho 2012, PeLa 2015 ja 2018). Lapsuuden perheen toimeentulo-ongelmat myös periytyvät ja lisäävät todennäköisyyttä muiden ongelmien kasautumiseen elämäkulussa, jolloin lasten ja nuorten syrjäytymisen riski kasvaa (Kallio ym. 2020, Ilmakunnas ym. 2020, Ristikari ym. 2018 a, b ja 2016, Kestilä ym. 2019, Ilmakunnas 2019, Ilmakunnas ym. 2015, Paananen ym. 2012). Kohorttitutkimukset kertovat, että useat syrjäytymisriskit 25 vuoden iässä, kuten vähäinen koulutus, mielenterveyden häiriöt tai tuomiot vähäisistä rikoksista, ovat selvästi suurempia niillä, jotka ovat eläneet köyhässä perheessä alle kaksivuotiaana verrattuna nuoriin aikuisiin, joiden perheiden toimeentulo-ongelmat ajoittuvat myöhempään lapsuuden vaiheeseen (Ristikari ym. 2018 a ja b).

¹ Tässä esitettävät luvut perustuvat tulokäsitteeseen, jossa kotitalouden käytettävissä olevien rahatulujen lisäksi huomioon otetaan myös laskennalliset asuntotulot. Ks. Salmi 2020, 44–47. Käytettäessä vain rahatulot sisältävää tulokäsitettä kuva muutoksesta on erilainen (emt. ja esim. Lindroos ym. 2021). Köyhyyden mittaamisen erilaisista tavoista ja niiden tuottamista erilaisista näkymistä köyhyyteen ks. Mukkila ym. 2022.

Keväällä 2020 alkaneen koronapandemian seuraukset, kuten työttömyys ja lomautukset joillakin toimialoilla, heijastuivat lapsiperheiden toimeentuloon etenkin haavoittuvimmissa ryhmissä (Kestilä ym. 2021). Lapsiperheiden vanhempien palkkatulot laskivat maalisi–lokakuussa 2020 keskimäärin 0,8 prosenttia edelliseen vuoteen verrattuna; tulojen lasku oli keskimääräistä suurempaa perheissä, joissa oli ainakin yksi alle 7-vuotias lapsi (Sirniö ym. 2021). Myös marrasi–joulukuussa 2020 tehdyn Lastensuojelun Keskusliiton kyselyn mukaan kolmasosassa lapsiperheistä arvioitiin taloudellisen tilanteen heikentyneen (Paju 2021). Talvella 2022 Ukrainassa alkaneen Venäjän hyökkäyssodan seurannaisvaikutukset heijastuvat lapsiperheiden toimeentuloon kiihtyneen inflaation sekä asuntolainakorkojen ja energian hinnan nousun nostaessa elinkustannuksia. OECD:n tutkimuksen mukaan puolet suomalaisten lapsiperheiden vanhemmista oli vuonna 2022 huolissaan kotitaloutensa kyvystä selviytyä ruoka-, asumis-, energia- ja velkamenoistaan (OECD 2023). Korkojen nousu rasittaa erityisesti pikkulapsiperheiden taloutta, joilla velkaa on useammin kuin muissa kotitalouksissa. Kahden vanhemman perheistä 86 prosentilla on velkaa, useimmiten asuntovelkaa, ja eniten velkaa on 25–44-vuotiailla vanhemmilla; myös yksinhuoltajaperheistä 62 prosentilla on velkaa. (Kohvakka 2022.)

Nämä tekijät lisäävät osaltaan tarvetta kiinnittää huomiota lapsiperheiden toimeentulo-ongelmiin ja niiden yhteyksiin lasten ja vanhempien hyvinvointiin. Tämän tutkimussarjan aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että pikkulasten ja alakoululaisten äitien arvio perheen taloudellisesta tilanteesta oli yhteydessä lukuisiin äitien, lasten ja perheiden hyvinvointia kuvaaviin tekijöihin: hyvinvointi oli heikompaa, jos äiti arvioi perheen taloudellisen tilanteen vain kohtalaiseksi tai huonoksi. Lisäksi tutkimuksissa havaittiin, että toimeentulon ongelmat lisäsivät riskiä äidin hyvinvoinnin vajeisiin myös silloin, kun vajeiden taustalla oli muita riskitekijöitä, kuten työttömyys parisuhteeseen tai terveysongelmat. Tässä tutkimuksessa kohdistamme huomion toimeentulon ja hyvinvoinnin yhteyksiin lapsiperhe-elämän varhaisessa vaiheessa eli vauvaperheissä.

Tutkimuksen aineisto perustuu THL:n FinLapset -hankkeessa vuonna 2020 vauvaperheiden vanhemmille tehtyyn kyselyyn, josta tässä analysoimme äitien vastauksia. Vauvaikäisen lapsen perhe elää taloudellisen tilanteensa kannalta poikkeusaikaa, koska ainakin toinen vanhemmista, yleensä äiti, on perhevapaalla useamman kuukauden ajan. Ansiosidonnainen vanhempainraha turvasi taloutta kyselyn keräämisvuonna 2020 valtaosassa vauvaperheitä enimmillään 9–11 kuukauden ajan lapsen syntymän jälkeen, riippuen siitä miten vanhempainvapaita käytettiin. Osa äideistä ei kuitenkaan saa ansiosidonnaista vanhempainrahaa, vaan ainoastaan vähimmäismääräisen vanhempainpäivärahan (724 euroa kuukaudessa vuonna 2020), joten tulot vanhempainrahakaudella ovat niukat. Vuonna 2020 vanhempainpäivärahaa maksettiin vähimmäismääräisenä 14,2 prosenttia äideille korvatuista päivistä. Vaikka osuus ei ole kovin suuri, se on korkein sitten vuoden 2010 ja 2,3 prosenttiyksikköä suurempi kuin vuonna 2019. (Kelan tilastollinen vuosikirja 2020.) Vauvaperheiden taloudellinen tilanne voi siis vaihdella varsin paljon riippuen siitä mitä perhevapaita käyttävä vanhempi on tehnyt ennen lapsen syntymää ja onko hän siten oikeutettu ansiosidonnaiseen päivärahaan. Äidin arvioon perheen taloudellisesta tilanteesta voivat heijastua myös hänen työnäkymänsä perhevapaan jälkeen, toisin sanoen missä määrin hän voi luottaa toimeentulon kohentuvan perhevapaan päättyessä. Vauva-ajan osuminen päällekkäin koronapandemian kanssa on voinut osaltaan vaikuttaa arvioihin taloudellisesta tilanteesta varsinkin, jos vanhemman tai vanhempien työtilanne on muuttunut epävarmaksi pandemian seurauksena.

Kuvaamme ensin sitä, miten perheensä taloudellisen tilanteen hyväksi, kohtalaiseksi tai huonoksi arvioivat äidit eroavat toisistaan erilaisten sosioekonomisten ja -demografisten taustatekijöiden suhteen. Toiseksi tarkastelemme laajasti äitien ja perheiden hyvinvoinnin osatekijöitä ja niiden yhteyksiä toimeentulokokemuksiin. Analysoimme myös toimeentulokokemusten merkitystä hyvinvoinnille, kun samalla otetaan huomioon useita muita hyvinvointiin heijastuvia tekijöitä. Tarkastelussa ei pyritä etsimään erilaisia toimeentulokokemuksia selittäviä tekijöitä, vaan kuvaamaan taloudellisen tilanteensa eri tavoin arvioivien äitien ja heidän perheidensä piirteitä ja hyvinvoinnin mahdollisia eroja.²

² Raportin käsikirjoitusta ovat kommentoineet tutkimuspäällikkö Reija Klemetti ja asiantuntija Susanna Mukkila. Kiitämme hyvistä kommentteista!

2 Hyvinvoinnin ulottuvuudet ja hyvinvointia kuvaavat tekijät

Lähestymme hyvinvoinnin käsitettä Erik Allardt'n hyvinvointiteorian pohjalta samaan tapaan kuin tutkimusarjan aiemmissa toimeentulokokemuksia ja hyvinvoinnin eroja käsitelleissä tutkimuksissa (Salmi & Kestilä 2019, Salmi & Närvi 2022). Allardt erottaa hyvinvoinnissa kolme ulottuvuutta. Aineellisten olojen ulottuvuus (Having) edustaa elossapysymisen ja kurjuuden välttämisen edellyttämiä elinehtoja, joihin kuuluvat tulot ja varallisuus, asuinolot, työ (vastakohtana työttömyydelle), työolot, terveys ja koulutus. Sosiaaliset suhteet (Loving) käsittävät tarpeen olla suhteessa muihin ihmisiin ja muodostaa sosiaalinen identiteetti, ja sitä kuvataan suhteilla perheeseen, sukuun, ystäviin ja työtovereihin sekä paikallisyhteisöihin. Kolmas ulottuvuus (Being/Doing) kuvaa tarvetta liittyä osaksi yhteiskuntaa tekemisen tai itsensä toteuttamisen kautta sekä elämistä harmoniassa luonnon kanssa. Tätä ulottuvuutta kuvataan osallistumisella omaan elämään vaikuttavaan toimintaan, mahdollisuuksilla vapaa-ajan toimintoihin ja mahdollisuuksilla mielekkääseen työhön. (Allardt 1993.)

Kun tarkastellaan lapsiperheiden hyvinvointia arkielämän näkökulmasta, hyvinvoinnin ulottuvuudet ja niiden toteuttamisalueet voidaan kuitenkin nähdä enemmän keskenään lomittuvina. Allardt sijoittaa perheen Loving-ulottuvuudelle, vaikka merkittävä osa työstä tehdään perheessä palkattomana hoivatyönä.³ Työolot sijoitetaan Having-ulottuvuudelle, vaikka niihin sisältyy myös elementtejä kahdelta muulta ulottuvuudelta. Terveys sijoittuu Having-ulottuvuudelle, vaikka terveyden edellytykset liittyvät laajalti myös muihin ulottuvuuksiin. Being-ulottuvuutta täydentävä Doing liitetään erityisesti mielekkääseen vapaa-ajan toimintaan, vaikka siihen voidaan lukea myös perheessä tehtävä hoivatyö. (Vrt. Salmi & Lammi-Taskula 2011, 2014.)

Tässä tutkimuksessa käytettävissä olevat muuttujat tarjoavat mahdollisuuden moniulotteiseen vauvaperheiden hyvinvoinnin tarkasteluun. Olemme sijoittaneet aineistosta saatavilla olevia hyvinvoinnin osoittimia edellä kuvatuille ulottuvuuksille seuraavasti:

Having	Loving	Being/Doing
<ul style="list-style-type: none"> * vastaajan koulutus * vastaajan pääasiallinen toiminta ennen vauvan syntymää * arvio perheen taloudellisesta tilanteesta * toimeentulotuen saaminen * pelko ruuan loppumisesta * työttömyyskokemukset perheessä * vauvalla yksityinen sairauskulvaus 	<ul style="list-style-type: none"> * vanhemman arvio omasta voinnistaan <ul style="list-style-type: none"> – arvio terveydentilasta – pitkäaikaissairaus – uupumusoireet – masennusoireet vauvan odotusaikana ja syntymän jälkeen – mieliala (onnellisuus, elämästä nauttiminen) – yksinäisyyskokemukset – tyytyväisyys parisuhteeseen (9 osiota) – tyytyväisyys elämään * merkityksellisyys- ja osallisuuskokemukset (6 väitettä) * avun tai tuen saaminen läheisiltä (4 teemaa) * kokemukset vanhemmuudesta <ul style="list-style-type: none"> – tyytyväisyys itseän vanhempana – suhde vauvaan – kielteiset tuntemukset vanhempana (2 osiota) * perheen arjen sujuminen * vauvaan kohdistunut väkivalta (2 osiota) * muutokset perheessä (7 osiota) * oliko raskaus suunniteltu * toivooko lisää lapsia, mitkä tekijät vaikuttavat merkittävästi siihen, ettei toivo lisää lapsia (12 tekijää) 	<ul style="list-style-type: none"> * ammattilaisten tuen tarve ja saaminen raskausaikana (9 teemaa) * raskauden seurannan toimivuus (toteutunut hyvin, 7 osiota) * synnytysvalmennukseen osallistuminen ja synnytyksen sujuminen * ammattilaisten tuen tarve ja saaminen vauvan syntymän jälkeen (11 teemaa) * lastenneurolakäyntien toimivuus (toteutunut hyvin, 6 osiota)

Taloudellinen tilanne on Having-ulottuvuudelle sijoittuva keskeinen hyvinvoinnin mittari, jonka yhteyksiä muihin hyvinvoinnin osoittimiin tässä tutkimuksessa tarkastelemme. Vastaajien sosioekonomisesta taustasta on FinLapset 2020 -kyselyssä saatavilla tietoja rajoitetusti, esimerkiksi tietoja perheen tuloista, asumisesta tai puolison koulutuksesta ja pääasiallisesta toiminnasta ei ole käytettävissä. Having-ulottuvuudelle

³ Kansainvälisen työjärjestön ILO:n vuonna 2013 laatiman määritelmän mukaan työtä on kaikki se, jonka joku muu kuin itse voisi tehdä ja jolla tuotetaan palveluita tai tavaroita (ILO 2013).

kuuluvia tuloja emme siis voi tarkastella, mutta tulojen sijaan kuvaamme vastaajan ja hänen perheensä taloudellista tilannetta vastaajan omalla arviolla perheen taloudellisesta tilanteesta. Aineellisen hyvinvoinnin osoittimina tarkastelemme vastaajan koulutustasoa ja pääasiallista toimintaa. Vanhemman, erityisesti äidin koulutuksen on osoitettu olevan moniulotteisesti yhteydessä lasten ja nuorten hyvinvointiin (Kestilä ym. 2019). Sitä voidaan näin ollen pitää hyvänä sosioekonomisen aseman osoittimena, vaikka naisten korkea koulutus ei välttämättä tuo hyviä tuloja (Sauli 2013). Vaikean taloudellisen tilanteen osoittimia ovat mahdollinen toimeentulotuen saaminen, pelko ruuan loppumisesta ennen kuin perhe saa lisää rahaa ja työttömyyskokemukset.

Loving-ulottuvuudella tarkastelemme vastaajan kokemuksia ja arvioita sekä vauvan odotusajalta että lapsen syntymän jälkeisestä tilanteesta. Vastaajan arvio omasta voinnistaan sisältää useita osioita, joiden avulla kuvataan hänen hyvinvointiaan. Nämä vanhemman hyvinvoinnin osoittimet on sijoitettu Loving-ulottuvuudelle siksi, että ne kuvaavat vanhemman mahdollisuuksia luoda turvallista ympäristöä ja arkea lapselle ja tukea lapsen hyvinvointia. Vanhemman hyvinvointia kuvataan myös hänen kokemuksillaan elämänsä merkityksellisyydestä ja vaikutusmahdollisuuksistaan elämäänsä sekä kokemuksilla osallisuudesta ja avun ja tuen saamisesta läheisiltä. Vastaajan kokemukset omasta vanhemmuudestaan kuvaavat hänen voimavarojaan lapsen kasvun tukemisessa. Perheen arkea ja toimivuutta kokonaisuutena kuvaavat arviot arjen sujumisesta ja toisaalta lapsen perheessä mahdollisesti kohdistuva väkivalta sekä perheen elämässä lähiaikoina tapahtuneet muutokset, jotka kuvaavat osaltaan myös perheeseen kohdistuvaa kuormitusta (vrt. Lindberg 2021). Myös perheen tulevia lapsitoiveita tarkastellaan tässä yhteydessä.

Being/Doing-ulottuvuudelle olemme sijoittaneet lasten ja perheen hyvinvointia tukevien palvelujen käytön ja saatavuuden sekä tyytyväisyyden niiden toimintaan sekä odotusaikana että lapsen syntymän jälkeen. Ajattelemme yhtäältä palvelujen käytön kuvaavan vanhemman tai perheen tuen tarvetta ja toisaalta niiden saatavuuden ja toimimisen tarpeita vastaavasti olevan yhteydessä lasten ja vanhempien nykyisiin ja tuleviin mahdollisuuksiin mielekkääseen toimintaan ja hyvinvointiin.

Näiden osoittimien toteutumista tarkastelemme suhteessa vastaajan kokemukseen perheen taloudellisesta tilanteesta.

3 Aineiston kuvaus ja sen edustavuuden arviointi

Raportin aineistona on THL:n FinLapset -hankkeessa vuonna 2020 toteutettu postikysely 3–6 kuukauden ikäisten vauvojen vanhemmille. Vastaajiksi poimittiin Digi- ja väestöviraston (DVV) väestötietojärjestelmästä kuutena kokonaisotospoimintana kaikkien tietyillä aikaväleillä syntyneiden vauvojen huoltajat, joilla oli vakituinen osoite. Kyselyyn vastasi 8 977 synnyttäneitä vanhempaa (vastausprosentti 50) ja 5 843 toista vanhempaa (vastausprosentti 36), eli yhteensä 14 820 vanhempaa. Kyselyyn oli mahdollista vastata seitsemällä eri kielellä verkossa tai paperilomakkeella. Verkossa vastasi kaksi kolmasosaa vastaajista ja paperilomakkeella kolmasosa. (Ks. tarkemmin Klemetti ym. 2021.)⁴

Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat sekä lapsen että vastanneen vanhemman hyvinvointia ja perheen arkea kuvaavat tekijät vauvaperheissä. Jos vauvan molemmat vanhemmat olivat vastanneet kyselyyn, alkuperäisessä aineistossa saattoi olla saman perheen tilanteita kuvaavia arvioita kahteen kertaan. Tämä oli ongelmallista, koska tässä tutkimuksessa haluttiin kuvata toimeentulokokemusten ja hyvinvoinnin yhteyksiä tietyn ikäryhmän lasten perheissä. Aiempi tutkimus on myös osoittanut, että äidit ja isät arvioivat sekä perheen toimeentuloa että vanhemmuuttaan, perheen arkea ja lapseen liittyviä asioita eri tavoin (Salmi & Kestilä 2019, Salmi ym. 2016, Salmi ym. 2014, Lammi-Taskula & Salmi 2014). Ongelman ratkaisemiseksi päädyimme siihen, että analysoimme tässä tutkimuksessa ainoastaan synnyttäneiden vanhempien vastauksia. Synnyttäneiden vanhempien aineisto valittiin sen toisia vanhempia suuremman vastausprosentin ja siten aineiston pienemmän valikoitumisen vuoksi. Tämän rajauksen jälkeen aineiston koko oli 8 977 vastaajaa. Raportissa synnyttäneistä vanhemmista puhutaan äiteinä ilmaisun yksinkertaistamiseksi.⁵

Kyselyyn vastanneiden äitien vastausaktiivisuus vaihteli iän mukaan siten, että se oli alle 30-vuotiailla keskimääräistä alhaisempi (46 %) ja 30–39-vuotiailla keskimääräistä korkeampi (53 %). Myös 40 vuotta täyttäneiden vastaajien vastausprosentti oli hieman keskimääräistä korkeampi (51 %). Vastausprosentit vaihtelivat myös huomattavasti äitien syntymämaan mukaan: Suomessa syntyneiden äitien vastausprosentti oli 53, kun se muualla syntyneillä oli vain 33. Vaihtelu oli suurta myös vastaajien äidinkielen mukaan (suomi 53 %, ruotsi 55 %, venäjä 43 %, arabia 32 %, muut 34 %). Vastanneet ja vastaamatta jättäneet äidit poikkesivat siis toisistaan siinä, että vastaamatta jättäneet olivat vastanneita useammin alle 30-vuotiaita ja muualla kuin Suomessa syntyneitä. (Klemetti ym. 2021, 19–29.)

Aineiston edustavuuden tarkemmaksi arvioimiseksi FinLapset-hanke tilasi Tilastokeskukselta erillisaineiston vuoden 2020 tutkimusotoksia vastaavilla aikaväleillä syntyneiden vauvojen vanhempien lukumääristä ja ikäryhmittäisistä koulutustiedoista (Klemetti ym. 2021). Äitien koulutustietoja vertaillaan taulukossa 1.

Taulukko 1. Äitien koulutus FinLapset 2020 -aineistossa ja Tilastokeskuksen erillisaineistossa vuonna 2020 synnyttäneistä, %

Äitien koulutus	FinLapset	TK
– enintään peruskoulu	3,5	12,5
– toisen asteen tutkinto	35,4	40,1
– ammattikk- tai alempi kk-tutkinto	33,8	27,7
– ylempi ammattikk- tai kk-tutkinto	27,3	19,7
N	8 977	20 982

⁴ Kyselyyn saattoi vastata 12.3.2020–12.1.2021 välisenä aikana.

⁵ Olemme tietoisia, että äitejä voivat olla myös henkilöt, jotka eivät ole synnyttäneet lasta. Toisia vanhempia on edellä kutsuttu myös isiksi, vaikka olemme tietoisia siitä, että toiset vanhemmat voivat olla useampaa sukupuolta.

Vertailu osoittaa, että FinLapset-aineiston vastaajien koulutustaso on korkeampi kuin vastaavan väestön: aineistossa on huomattavasti vähemmän enintään peruskoulun tai vain toisen asteen tutkinnon suorittaneita äitejä kuin vastaavassa väestössä ja huomattavasti enemmän alemman tai ylemmän ammattikorkeakoulu- tai korkeakoulututkinnon suorittaneita (Klemetti ym. 2021, 20–29). Aiemmissä tutkimuksissamme on havaittu, että vähäinen koulutus lisää riskiä taloudellisen tilanteen arvioimisesta korkeintaan kohtalaiseksi (Salmi & Närvi 2022, Salmi & Kestilä 2019), joten voidaan olettaa, että vähemmän koulutettujen aliedustus pienentää taloudellisen tilanteensa vain kohtalaiseksi tai huonoksi kokevien osuutta aineistossa.

Tähän tutkimukseen rajattiin edelleen vastaajat, joiden lapsi asui ainakin toisen vanhemman kanssa. 20 äitiä ei ollut vastannut kysymykseen lapsen asumisesta, eli vastaajia lapsen asumiskysymykseen oli 8 957. Muutoin kuin ainakin toisen vanhempansa kanssa asui 35 lasta, joten tässä analysoidun aineiston kooksi muodostui 8 922 vastaajaa.

Vertailimme edelleen tässä tutkimusaineistossa olevien äitien ikäjakaumaa Tilastokeskuksen väestötalastosta saataviin tietoihin vuonna 2020 elävänä syntyneistä äitien iän mukaan (taulukko 2). Nämä tiedot eivät ole suoraan verrattavissa aineiston äitien ikäjakaumaan, koska osa syntyneistä on monikkolapsia (eli lapsia on enemmän kuin äitejä), mutta suuntaa antavasti saamme niistä tietoa synnyttäneiden äitien iästä viisivuotiskäryhmittäin.⁶

Taulukko 2. Äitien ikä tutkimusaineistossa ja Tilastokeskuksen väestötalastossa 2020, %

Äitien ikä	Tutkimusaineisto	TK
alle 20	0,5	1,2
20–24	8	10,5
25–29	25	28,5
30–34	37	34,9
35–39	23	20,0
40–	6,5	4,8
N	8 922	46 463

Vertailu kertoo, että aineistossa on vähemmän nuoria, alle 24-vuotiaita äitejä kuin vuonna 2020 synnyttäneissä äideissä koko väestössä. Myös 25–29-vuotiaita äitejä on vähemmän kuin väestössä. Sen sijaan yli 30-vuotiaita äitejä on aineistossa enemmän kuin koko väestössä. Nuorempien äitien aliedustus saattaa heijastua kokemuksiin taloudellisesta tilanteesta, koska nuoret äidit ovat todennäköisesti useammin opiskelijoita tai työuransa alussa, jolloin myös tulotaso on alempi kuin myöhemminä työvuosina (Sauli 2013) ja näin myös vanhempainpäiväraha jää pienemmäksi.

Taulukossa 3 kuvataan aineiston vastaajien sosioekonomista ja -demografista taustaa käytettävissä olevien tietojen valossa.

⁶ Näihin vertailutietoihin on tyytyminen, koska väestötalastossa ei ole tietoja synnyttäneistä äideistä, vaan ainoastaan syntyneistä lapsista. THL:n Pohjoismaiset perinataalitalastot 2020 -raportissa ei puolestaan ole tietoa synnyttäneiden äitien iästä viisivuotiskäryhmittäin. Sen mukaan vuonna 2020 synnyttäneistä 25 prosenttia oli 35-vuotiaita tai sitä vanhempia, alle 20-vuotiaita oli yksi prosentti. Nämä tiedot ovat varsin yhdenmukaisia käyttämämme väestötalaston tietojen kanssa.

Taulukko 3. Äitien sosioekonomiset ja -demografiset taustatekijät tutkimusaineistossa

	%
Koulutus	
– enintään peruskoulu tai ylioppilastutkinto	10
– ammatillinen tutkinto (ml. opisto)	30
– ammattikorkeakoulu- tai korkeakoulututkinto	61
Pääasiallinen toiminta ennen vauvan syntymää I¹	
– ansiotyössä	78
palkansaajana	71
vuokratyöntekijänä	1,3
itsensä työllistäjänä	5
työnantajyrityksenä	0,7
– työtön tai lomautettu	5
– perhevapaalla tai hoitamassa omaa kotitaloutta	15
– opiskelija	12
– työvoiman ulkopuolella sairauden tms takia	1
– muu	1
Pääasiallinen toiminta ennen vauvan syntymää II²	
– ansiotyössä	76,5
– perhevapaalla	12
– työtön tai lomautettu	3
– muu	8,5
Ikä	
– alle 35-vuotias	71
– 35 tai yli	29
Perherakenne	
– kahden aikuisen perhe	96
– yhden aikuisen perhe	4
Perhekokoo (asuko muita lapsia kuin vauva)	
– yksi lapsi	46
– useampia lapsia	54
Vauvan asuminen	
– molempien vanhempien kanssa yhteisessä kodissa	96
– vuoroviikoin kummankin vanhemman luona	0,1
– pääasiassa/pelkästään vastaajan kanssa	4
Vastaajan syntyperä	
– syntynyt Suomessa	89
– syntynyt muualla kuin Suomessa	11
N	8 883– 8 922

¹ Pääasiallisen toiminnan eri tyyppien osuudet eivät tässä summaudu sataan, koska vastaaja on voinut valita useamman vaihtoehdon, ks. alaviite 7.

² Pääasiallisen toiminnan luokat toisensa poissulkevia.

Kuten edellä taulukossa 2 kuvattiin, aineiston äideistä hyvin harva on alle 20-vuotias ja alle 25-vuotiainkin on harvempi kuin joka kymmenes, neljännes on 25–29-vuotiaita. Suurin ryhmä eli runsas kolmannes on 30–34-vuotiaita, vajaa neljännes 35–39-vuotiaita ja harvempi kuin joka kymmenes 40 vuotta täyttäneitä. Aineiston analyysissä jaamme äidit kahteen ikäryhmään, alle 35-vuotiaisiin, joita on 71 prosenttia, ja 35 vuotta täyttäneisiin, joita on 29 prosenttia. Valtaosa aineiston äideistä (89 %) oli syntynyt Suomessa, muissa maissa syntyneitä oli joka kymmenes (11 %).

Vailla peruskoulun tai ylioppilastutkinnon jälkeistä koulutusta on äideistä 10 prosenttia, ammatillinen tutkinto on 30 prosentilla. Enemmistöllä äideistä (61 %) on alempi tai ylempi korkeakoulututkinto. Äideistä useampi kuin kolme neljästä (76,5 %) oli ennen lapsen syntymää ansiotyössä, perhevapaalla aiemmin syntyneen lapsen kanssa oli runsas kymmenesosa (12 %). Muista syistä työelämän ulkopuolella oli myös runsas

kymmenesosa (11,5 %): työttömänä tai lomautettuna kolme prosenttia ja muista syistä työelämän ulkopuolella 8,5 prosenttia.⁷

Valtaosa (96 %) aineiston äitien perheistä oli kahden vanhemman perheitä, neljä prosenttia oli yhden vanhemman perheitä. Samoin valtaosa aineiston äitien vauvoista (96 %) asui molempien vanhempien kanssa yhteisessä kodissa, neljä prosenttia asui pelkästään tai pääasiassa äidin kanssa. Kymmenen vauvaa (0,1 %) asui vuoroviikoin tai suunnilleen yhtä paljon molempien erillään asuvien vanhempiensa kanssa. Hieman alle puolessa perheistä (46 %) vauva oli ainoa lapsi, ja runsaassa puolessa perheistä (54 %) asui vauvan lisäksi muitakin lapsia.

Edellä totesimme, että aineiston äidit ovat vanhempia ja paremmin koulutettuja kuin vuonna 2020 synnyttäneet äidit koko väestössä. Äitien pääasiallinen toiminta ennen lapsen syntymää on hankalammin vertailtavissa. Väestötason tietoa on käytettävissämme suunnilleen aineiston äitien ikäisten eli 20–44-vuotiaiden naisten pääasiallisesta toiminnasta vuonna 2020. Lisäksi voimme verrata tietoja aineiston äitien pääasiallisesta toiminnasta ennen lapsen syntymää vastaaviin tuloksiin THL:n ja Kelan perhevapaakyselyssä, joka toteutettiin vuonna 2022 (Närvi ym. 2023).⁸

Vertailu taulukossa 4 osoittaa, että aineistomme äidit olivat ennen lapsen syntymää ansiotyössä hieman useammin kuin perhevapaakyselyyn vastanneet äidit ja myös useammin kuin vastaavan ikäiset naiset koko väestössä. Perhevapaalla jo ennen kohdelapsen syntymää olleita oli kyselyissä jokseenkin yhtä suuri osuus, mutta käsillä olevassa aineistossa jonkin verran harvempi äiti oli työttömänä tai työvoiman ulkopuolella muista syistä kuin perhevapaakyselyn vastaajista. Myös vastaavan ikäisiin naisiin verrattuna aineistomme äideistä harvempi oli ennen vauvan syntymää ollut joko työttömänä, perhevapaalla tai muista syistä työvoiman ulkopuolella.

Taulukko 4. Äitien pääasiallinen toiminta ennen vauvan syntymää tutkimusaineistossa ja THL:n perhevapaakyselyssä 2022 sekä vastaavan ikäisten naisten pääasiallinen toiminta Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksessa 2020, %

	FinLapset 2020 -kysely	THL:n ja Kelan perhevapaakysely 2022 ¹	TK työvoimatutkimus 2020, naiset 20–44 v. ²
Pääasiallinen toiminta			
– ansiotyössä	76,5	74	72,0
– perhevapaalla	12	13	
– työtön	3	4	5,9
– työvoiman ulkopuolella	8,5	10	22,1 (ml. perhevapaalla)
N	8 922	1 822	832 000

¹ Närvi ym. 2023, taulukko 2.

² Lähde: Tilastokeskus, StatFin Työvoimatutkimus tietokantataulukko 13aj.

Aineiston valikoituneisuutta taloudellisen tilanteen suhteen emme myöskään voi arvioida kovin tarkasti. Aineistossa ei ole käytettävissä tietoja vastaajan ja hänen puolisonsa tuloista, vaan ainoastaan vastaajan arvio perheensä taloudellisesta tilanteesta. Toisaalta käytettävissämme ei ole väestötason tietoja juuri tämän

⁷ Vastatessaan kysymykseen pääasiallisesta toiminnastaan vastaajat saattoivat valita useamman vaihtoehdon, joten taulukon 3 ensimmäisessä pääasiallisen toiminnan jaottelussa vastausvaihtoehtojen prosentit eivät summaudu sataan. Jatkoanalyysia varten vastaukset luokiteltiin uudelleen siten, että jokaiselle vastaajalle määriteltiin vain yksi pääasiallinen toiminta ennen vauvan syntymää. Ansiotyössä olleiksi luokiteltiin äidit, jotka olivat vastanneet olleensa palkansaajana, vuokratyöntekijänä, itsensätyöllistäjänä tai työnantajayrittäjänä. Perhevapaalla olleiksi luokiteltiin ne, jotka eivät kertoneet olleensa samalla myös ansiotyössä. Työttömiksi luokiteltiin äidit, jotka kertoivat olleensa työttömiä tai lomautettuna, jos he eivät olleet samalla olleet perhevapaalla tai ansiotyössä. Edellä mainittujen luokkien ulkopuolelle jäävät äidit luokiteltiin muusta syystä työelämän ulkopuolelle olleiksi. Tämän uudelleenluokituksen tulokset ovat taulukossa kohdassa Pääasiallinen toiminta ennen vauvan syntymää II.

⁸ Perhevapaakysely perustui otokseen vanhemmista, jotka olivat saaneet lapsen vuosina 2019–2021, eli lapset olivat vastaushetkellä 10–33 kuukauden ikäisiä. Kyselyyn vastasi 1 827 äitiä vastausprosentin ollessa 36. Samoin kuin käsillä olevassa aineistossa, myös tässä kyselyssä vastaajat olivat äitien perusjoukkoon verrattuna hieman useammin iältään vanhempia, ja heillä oli myös useammin vain yksi lapsi. (Närvi ym. 2023.)

ikäryhmän lasten perheiden toimeentulokokemuksista, vaan ainoastaan toimeentulokokemuksista kaikissa lapsiperheissä Tilastokeskuksen elinoloilaston tiedoista sekä nelivuotiaiden lasten perheissä THL:n FinLapset 2018 -kyselyaineistosta (Salmi & Närvi 2022, 13). Kolmanneksi näissä kyselyissä taloudellista tilannetta ja toimeentulokokemuksia on kysytty eri tavoin. FinLapset -kyselyissä vastaajat kertoivat, arvioivatko he perheensä taloudellisen tilanteen erittäin hyväksi, melko hyväksi, kohtalaiseksi, melko huonoksi vai huonoksi. Elinoloilaston aineistonkeruussa toimeentulokokemuksia kuvataan kysymällä, tuleeeko kotitalous toimeen suurin vaikeuksin, vaikeuksin, pienin vaikeuksin tai melko helposti, helposti, hyvin helposti. Aineistot poikkeavat toisistaan myös siinä, että Tilastokeskuksen elinoloilastossa arviota perheen toimeentulosta on kysytty kaikilta lapsiperheiltä, ja vastaajina on voinut olla sekä äitejä että isä. Kysymysten ja vastaajien eroavuuksien takia eri aineistojen antamia tuloksia ei voida suoraan vertailla, mutta suuntaa antavasti niiden avulla voidaan tarkastella käsillä olevan aineiston mahdollista valikoituneisuutta vastaajien taloudellisen tilanteen suhteen.

Taulukosta 5 nähdään, että THL:n aineistoissa vauvaperheiden ja nelivuotiaiden lasten äitien arviot perheensä taloudellisesta tilanteesta jakautuvat melko samalla tavalla. Tämä saattaa johtua siitä, että myös nelivuotiaiden perheissä oli melko paljon perhevapailla olevia äitejä (20 %), ja perheen taloudellinen tilanne voi siksi olla ainakin tilapäisesti tavallista heikompi. Toisaalta samankaltaisuus voi liittyä siihen, että molempien aineistojen vastaajissa vähintään ammatillisen koulutuksen saaneita äitejä oli enemmän kuin näiden ikäryhmien lasten äideissä koko väestössä.

Taulukko 5. Arvio perheen taloudellisesta tilanteesta FinLapset 2020 -kyselyn vauvaperheiden äitien aineistossa, FinLapset 2018 -kyselyn nelivuotiaiden lasten äitien aineistossa ja Tilastokeskuksen elinoloilastossa, %

	FinLapset 2020 vauvojen äidit	FinLapset 2018 nelivuotiaiden äidit	TK elinoloilasto 2020 lapsiperh. äidit tai isät ¹
Perheen taloudellinen tilanne			
– erittäin tai melko hyvä	65	61	
– kohtalainen	30	32	
– melko tai erittäin huono	5	7	
Kotitalous tulee toimeen			
– hyvin helposti, helposti tai melko helposti			75
– pienin vaikeuksin			19
– vaikeuksin tai suurin vaikeuksin			6

¹ Lähde: Tilastokeskus StatFin Elinoloilasto tietokantataulukko 132a

On vaikeaa arvioida, kuinka hyvin THL:n kysymys arviosta perheen taloudellisesta tilanteesta ja TK:n kysymys kotitalouden toimeentulosta kuvaavat samaa asiaa, tai kuinka hyvin THL:n luokka ”erittäin tai melko hyvä” ja TK:n luokka ”hyvin helposti, helposti tai melko helposti” vastaavat toisiaan. Mutta jos oletamme näin, voidaan todeta, että aineistossamme on perheensä taloudellisen tilanteen erittäin tai melko hyväksi arvioivia äitejä kylläkin selvä enemmistö, mutta vähemmän kuin TK:n tilaston kahden vanhemman lapsiperheissä perheensä vähintään melko helposti toimeentulevaksi arvioivia vanhempia.⁹ Tämä selittyyne sillä, että vauvaperheissä toinen vanhempi on perhevapaalla, jolloin tulot ovat tavallista pienemmät.

⁹ Vertailuun on otettu TK:n tilastosta kahden vanhemman perheet, koska aineistomme vauvaperheistä vain 4 % ja nelivuotiaiden perheistä vain 8 % oli yhden aikuisen perheitä. Vertailun osoittamaan eroon saattaa vaikuttaa se, että TK:n tiedoissa vastaajina ovat myös isät, jotka usein arvioivat perheensä taloudellista tilannetta myönteisemmin kuin äidit (Salmi & Kestilä 2019, Salmi ym. 2016, Salmi ym. 2014, Lammi-Taskula & Salmi 2014). Hieman saattaa vaikuttaa myös se, että THL:n tiedoissa vastaajina on sekä kahden että yhden vanhemman perheiden äitejä, vaikkakin vauvaperheistä vain harva oli yhden aikuisen perheitä. Elinoloilastossa kaikkien lapsiperheiden, joissa siis myös yksinhuoltajaperheet ovat mukana, vanhemmista 72 % arvioi kotitaloutensa tulevan toimeen vähintään melko helposti, 20 % pienin vaikeuksin ja 8 % vaikeuksin tai suurin vaikeuksin. Osuudet eivät siis poikkea toisistaan kovin paljoa kahden vanhemman perheissä ja kaikissa lapsiperheissä.

Vastaavasti voisi edellä kuvatuista eroista huolimatta ajatella, että THL:n kyselyiden luokka ”melko tai erittäin huono” olisi verrannollinen elinolotilaston luokkiin ”pienin vaikeuksin” ja ”vaikeuksin tai suurin vaikeuksin”. Elinolotilaston mukaan kahden vanhemman lapsiperheistä 25 prosentilla oli vuonna 2020 vähintään pieniä vaikeuksia toimeentulossaan, kun taas vauvaperheissä perheen taloudellisen tilanteen arvioi melko tai erittäin huonoksi vain viisi prosenttia äideistä. Tämä saattaisi selittyä sillä, että aineistomme painottuu hyvässä sosioekonomisessa asemassa oleviin vastaajiin.

Tulokset vaikuttavat silti ristiriitaisilta – aineistossamme on vähemmän sekä hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevia että ainakin melko huonossa tilanteessa olevia kuin lapsiperheissä väestötasolla. Tällöin herää kysymys THL:n kyselyiden luokan ”kohtalainen” tulkinnasta: onko vastaaja ”kohtalaisella” tarkoittanut kohtalaisen hyvää vai kohtalaisen huonoa? Samoin kuin tämän tutkimussarjan edellisessä, nelivuotiaiden perheitä tarkastelleessa osassa, on tässäkin syytä olettaa, että ”kohtalainen” painottuu pikemminkin melko huonon kuin melko hyvän suuntaan, koska taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioineita on niin vähän (vrt. Salmi & Närvi 2022, 12). Näin olettaen taloudellisen tilanteensa muuksi kuin hyväksi arvioisi 35 prosenttia aineiston vastaajista eli selvästi useampi kuin elinolotilastossa. Tätä voi selittää se, että elinolotilasto kattaa kaikki lapsiperheet eikä vain pikkulapsiperheitä, ja lapsiperheiden talous yleensä paranee perhevaiheen edetessä (Sauli 2013). Vertailun perusteella voisi ajatella, että elinolotilaston ja käsillä olevan aineiston perheiden taloudellista tilannetta kuvaavien tulosten erot johtuvat aineistomme vastaajien elämäntilanteesta, jossa tulot ovat tilapäisesti alentuneet perhevapaan takia riippumatta aineiston vastaajien painottumisesta paremmassa sosioekonomisessa asemassa oleviin.¹⁰

Aineistomme vastaajat ovat siis paremmin koulutettuja ja hieman vanhempia kuin vauvaperheiden äidit koko väestössä. He olivat ansiotyössä ennen vauvan syntymää useammin kuin vastaavan ikäiset naiset koko väestössä ja myös hieman useammin kuin äidit pari vuotta myöhemmin kerätyssä perhevapaakyselyssä. Heistä harvempi arvioi perheen taloudellisen tilanteen hyväksi kuin lapsiperheiden vanhemmista koko väestössä, ja muuksi kuin hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioi suurempi osuus kuin kaikissa lapsiperheissä.

Huolimatta aineiston vastaajien valikoituneisuudesta sosioekonomisesti paremmassa asemassa olevien suuntaan, aineiston avulla voidaan kuvata taloudellisen tilanteensa hyväksi tai huonoksi kokeneita perheitä vastaajien sosioekonomisen aseman perusteella. Suuruutensa vuoksi aineisto antaa myös mahdollisuuden vertailla näitä ryhmiä ja tarkastella erilaisten toimeentulokokemusten yhteyttä vanhemman ja perheen hyvinvointia kuvaaviin tekijöihin, joista aineisto tarjoaa tietoa laajasti. Sen sijaan tästä aineistosta ei ole mielekästä tehdä päätelmiä toimeentulo-ongelmien yleisyydestä vauvaperheissä.

¹⁰ Sekä FinLapset 2020 -aineisto että elinolotutkimuksen aineisto kerättiin ensimmäisenä koronavuonna 2020, mikä on saattanut heijastua vastaajien arvioihin perheensä taloudellisesta tilanteesta.

4 Toimeentulokokemukset ja äitien sosioekonominen tausta

FinLapset 2020 -kyselyssä vastaajat kertoivat, arvioivatko he perheensä taloudellisen tilanteen erittäin hyväksi, melko hyväksi, kohtalaiseksi, melko huonoksi vai erittäin huonoksi. Taulukosta 6 nähdään, että suurin ryhmä tässä analyysissä mukana olevista äideistä arvioi perheensä taloudellisen tilanteen melko hyväksi (48 %), seuraavaksi suurin ryhmä kohtalaiseksi (30 %). Erittäin hyväksi perheensä taloudellisen tilanteen arvioi noin joka kuudes vauvaperheen äiti. Melko huonona taloudellista tilannettaan piti neljä prosenttia äideistä, erittäin huonona alle prosenti.

Taulukko 6. Äitien arvio perheensä taloudellisesta tilanteesta, %

Millaiseksi arvioit perheesi taloudellisen tilanteen?	
– erittäin hyväksi	17
– melko hyväksi	48
– kohtalaiseksi	30
– melko huonoksi	4,3
– erittäin huonoksi	0,7
N	8 861

Tarkastelemme tässä raportissa äitien sosioekonomista taustaa ja perheiden hyvinvointia kuvaavien tekijöiden yhteyttä toimeentulokokemuksiin käyttäen taloudellisesta tilanteesta pääosin kolmiluokkaista muuttujaa, jossa luokat ovat (erittäin tai melko) hyvä, kohtalainen sekä (erittäin tai melko) huono.¹¹ Kaikkiaan vain viisi prosenttia eli joka kahdeskymmenes äiti arvioi taloudellisen tilanteensa huonoksi, vajaa kolmannes kohtalaiseksi ja jopa 65 prosenttia eli lähes kaksi kolmesta vähintään melko hyväksi.

Seuraavaksi tarkastelemme millaisissa perheissä äiti arvioi perheen taloudellisen tilanteen hyväksi, kohtalaiseksi tai huonoksi vertaamalla äitien sosioekonomisia ja -demografisia taustatekijöitä heidän taloudellisesta tilanteestaan esittämänsä arvion mukaan (taulukko 7). Tarkastelussa ei siis pyritä etsimään erilaisia toimeentulokokemuksia selittäviä tekijöitä, vaan kuvaamaan taloudellisen tilanteen eri tavoin arvioivien äitien ja heidän perheidensä piirteitä. Kuten edellä todettiin, tietoja perheiden sosioekonomisesta taustasta on aineistossa rajoitetusti: esimerkiksi tietoja perheen käytettävissä olevista tuloista, asumismuodosta tai vastaajan puolison koulutuksesta ja pääasiallisesta toiminnasta ei ole käytettävissä.

¹¹ Kolmiluokkaisen muuttujan valinta perustuu nelivuotiaiden lasten perheiden tilannetta analysoineessa tutkimuksessa tekemäämme tarkasteluun, jossa analysoimme äitien taloudellisen tilanteen yhteyttä heidän sosioekonomiseen taustansa ja hyvinvointia kuvaaviin tekijöihin käyttäen taloudellisesta tilanteesta sekä kaksi- että kolmiluokkaista muuttujaa. Kaksiluokkaisessa muuttujassa yhdistettiin yhdeksi luokaksi taloudellisen tilanteen arvion luokat erittäin hyvä ja hyvä ja toiseksi luokaksi luokat kohtalainen, melko huono ja huono. Kolmiluokkaisessa muuttujassa puolestaan ensimmäiseksi luokaksi ”hyvä” yhdistettiin erittäin hyvä ja melko hyvä, toisena luokkana oli ”kohtalainen”, ja kolmanteen luokkaan ”huono” yhdistettiin luokat melko huono ja erittäin huono. Verratessamme analyyssejä havaitsimme, että kaksiluokkainen muuttuja ei tuonut yhtä selkeästi esiin eroja taloutensa melko tai erittäin huonoksi arvioineista suhteessa sen hyväksi arvioineisiin. Siksi päädyimme raportoinnissa käyttämään perheen taloudellisen tilanteen kuvaamisessa kolmiluokkaista muuttujaa. (Salmi & Närvi 2022, 14.)

Taulukko 7. Äitien ja perheiden sosioekonomisia ja -demografisia piirteitä toimeentulokokemusten mukaan, %

	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvioimana		
		hyvä (65 %)	kohtalainen (30 %)	huono (5 %)
Koulutus***				
– enintään peruskoulu tai ylioppilastutkinto	10	7	14	15
– ammatillinen tutkinto (ml. opisto)	30	25	37	48
– ammattikorkeakoulu- tai korkeakoulututkinto	61	68	50	38
Pääasiallinen toiminta ennen lapsen syntymää***				
– ansiotyössä	76,5	81	69	69
– perhevapaalla	12	11	13	11
– työtön tai lomautettu	3	2	5	7
– muu	8,5	6	13	14
Vastaaja perhevapaata edeltävinä 12 kk:na pääasiassa***				
– työelämässä	76,5	81	69	69
– työelämän ulkopuolella	23,5	19	31	31
Ikä^{ns}				
– alle 35-vuotias	71	71	70	70
– 35 tai yli	29	29	30	30
Perherakenne***				
– kahden aikuisen perhe	96	98	94	88
– yhden aikuisen perhe	4	2	6	12
Perhekoko*** (asuko muuta lapsia kuin vauva)				
– yksi lapsi	46	49	42	38
– useampia lapsia	54	51	59	62
Vauvan asuminen***				
– molempien vanhempien kanssa yhteisessä kodissa	96	98	94	88
– pääasiassa/pelkästään vastaajan kanssa	4	2	6	11
Vastaajan syntyperä***				
– syntynyt Suomessa	89	91	84	87
– syntynyt muualla kuin Suomessa	11	9	16	13
N	8 883– 8 922	5 758– 5 787	2 622– 2 635	436– 439

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, p<0.001

ns Erot toimeentulokokemusten mukaan eivät ole tilastollisesti merkitseviä

Odotusten mukaisesti äidin koulutustaso on yhteydessä kokemukseen taloudellisesta tilanteesta. Perheensä taloudellisen tilanteen kohtalaiseksi tai huonoksi kokevat äidit olivat selvästi useammin vailla ammatillista koulutusta kuin hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevat äidit. Varsinkin huonoksi, mutta myös vain kohtalaiseksi taloudellisen tilanteensa arvioivilla äideillä oli myös useammin ammatillinen tutkinto, kun taas taloudellisen tilanteensa hyväksi kokevista äideistä selvällä enemmistöllä (68 %) oli korkeakoulututkinto. Kuitenkin myös vain kohtalaiseksi taloudellisen tilanteensa kokevista äideistä puolella oli korkeakoulutus.

Toimeentulokokemukset ovat yhteydessä myös siihen olivatko äidit työelämässä ennen vauvan syntymää: taloudellisen tilanteensa kohtalaiseksi tai huonoksi arvioineista lähes kolmannes oli ollut ennen vauvan syntymää työelämän ulkopuolella, yleisimmin perhevapaalla tai opiskelijana (vrt. taulukko 3 edellisessä luvussa). Taloudellisen tilanteensa hyväksi arvioineista puolestaan suunnilleen yhtä suuri osuus oli ollut perhevapaalla, mutta selvästi harvempi joko työttömänä tai muista syistä työelämän ulkopuolella. Heistä neljä viidestä (81 %) oli ollut ennen vauvan syntymää ansiotyössä, kun kohtalaisessa tai huonossa taloudellisessa tilanteessa olevista äideistä ansiotyössä oli ollut hieman useampi kuin kaksi kolmesta (69 %). Erot eivät kuitenkaan selity esimerkiksi äitien iällä, koska alle ja yli 35-vuotiaita äitejä on jokseenkin sama osuus sekä hyväksi, kohtalaiseksi että huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineista äideistä.

Myös perherakenne on erilainen erilaisessa taloudellisessa tilanteessa olevilla vauvaperheiden äideillä. Taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioineiden äitien perheet olivat selvästi useammin yhden aikuisen perheitä (12 %) kuin taloudellisen tilanteensa hyväksi arvioineiden äitien perheet (2 %). Myös kohtalaiseksi

tilanteensa arvioineiden äitien perheissä oli useammin vain yksi aikuinen (6 %). Vastaavasti perheen taloudellisen tilanteen hyväksi arvioineiden äitien vauvoista lähes kaikki (98 %) asuivat kahden vanhemman perheissä. Taloudellisen tilanteen huonoksi arvioineiden äitien vauvoistakin valtaosa (88 %) asui kahden vanhemman perheessä, mutta joka kymmenes (11 %) asui pääasiassa tai pelkästään äidin kanssa. Lapsia oli myös useammin enemmän kuin yksi niissä perheissä, joissa äiti arvioi taloudellisen tilanteen huonoksi tai kohtalaiseksi.

Ulkomaalaistaustainen syntyperä on myös yhteydessä vauvaperheiden äitien toimeentulokokemuksiin, mutta ei lineaarisesti tässä aineistossa. Muualla kuin Suomessa oli syntynyt joka kuudes (16 %) niistä äideistä, jotka arvioivat taloudellisen tilanteensa kohtalaiseksi, kun tilanteensa huonoksi arvioivista muualla kuin Suomessa syntyneitä oli hieman useampi kuin joka kymmenes (13 %), ja hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevista hieman harvempi kuin joka kymmenes (9 %).

Analysoimme logistisella regressioanalyysillä sitä, miten edellä kuvatut sosioekonomiset ja -demografiset taustatekijät ennustavat taloudellisen tilanteen kokemista huonoksi tai korkeintaan kohtalaiseksi (taulukko 8).¹² Taloudellisen tilanteen arvioiminen ”kohtalaiseksi” on perusteltua yhdistää sen arvioimiseen huonoksi: koska tilanteensa ”huonoksi” arvioineita on varsin vähän, voidaan olettaa, että ”kohtalainen” painottuu pikemminkin melko huonoon kuin melko hyvään. Korkeintaan kohtalaiseksi eli muuksi kuin hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioi 35 prosenttia äideistä.

Taulukossa 8 kuvataan ensin mallissa 1 sosioekonomisten ja -demografisten tekijöiden yhteyttä äidin arvioon perheen taloudellisesta tilanteesta. Mallissa 2 selittäviksi tekijöiksi mukaan otetaan myös perheessä vastaushetkeä edeltäneen vuoden aikana tapahtuneet elämäntilanteen muutokset, joiden voi olettaa heijastuvan taloudelliseen tilanteeseen (vrt. Lindberg 2021). Aineiston äideistä jopa 24 prosenttia ilmoitti kärsivänsä pitkäaikaisesta sairaudesta tai terveysongelmasta. Koska myös sen voi olettaa vaikuttavan taloudelliseen tilanteeseen, malliin 3 lisättiin vielä tämä muuttuja.

Mallissa 1 vahvimmin taloudellisen tilanteen kokemista huonoksi tai enintään kohtalaiseksi ennustaa se, että äiti oli ollut työttömänä tai lomautettuna ennen vauvan syntymää, se nosti riskin toimeentulon ongelmallisuudesta lähes 2,5-kertaiseksi. Myös muista syistä kuin perhevapaan takia työvoiman ulkopuolella olemisen ennen vauvan syntymää yli kaksinkertaisti riskin. Perhevapaalla olemisen jo ennen vauvan syntymää sen sijaan vähensi riskiä. Tätä saattaisi selittää se, että perhevapaan aikaiseen matalampaan tulotasoon oli jo totuttu, tai toisaalta se, että seuraavan lapsen saaminen pian edellisen jälkeen oli arvioitu taloudellisesti mahdolliseksi ja uuden vauvan syntymä siirsi äidin kotihoidon tuelta paremmin korvatulle äitiys- ja vanhempainvapaalle. Jos perheessä oli vain yksi aikuinen, sekin yli kaksinkertaisti riskin toimeentulon ongelmallisuudesta. Myös vähäinen koulutus kaksinkertaisti sen. Jos äiti oli alle 35-vuotias, riski taloudellisen tilanteen arvioimiseen kohtalaiseksi tai huonoksi oli pienempi kuin sitä vanhemmilla äideillä. Monilapsisuus (vähintään kaksi lasta) nosti riskiä jonkin verran.

Jos sosioekonomisten taustatekijöiden ohella tarkastellaan myös perheen elämäntilanteesta viimeksi kuluneen vuoden aikana koettuja muutoksia taloudellisen tilanteen arviota ennustavina tekijöinä (malli 2), havaitaan, että mallissa 1 kuvattujen riskitekijöiden merkitys säilyy melko lailla samana. Niiden ohella vahvaksi taloudellisen tilanteen enintään kohtalaiseksi arvioimisen riskiä lisääväksi tekijäksi osoittautui perheessä viimeksi kuluneen vuoden aikana koettu työttömyys: tämä 3,5-kertaisti riskin. Tämän muuttujan avulla tulee esiin myös vastaajan puolison mahdollinen työttömyys.

Muista äskettäin koetuista muutoksista ainoastaan muutto yhteen puolison kanssa lisäsi puolella riskiä arvioida taloudellisen tilanteen enintään kohtalaiseksi. Sen sijaan uusperheen muodostuminen, perheen muutto toiselle paikkakunnalle, vanhempien ero, läheisen sairastuminen tai kuolema tai vauvan vakava sairaus eivät tässä mallissa olleet tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä taloudellisen tilanteen arvioimiseen enintään

¹² Logistisen regressioanalyysin avulla selvitetään, mitkä tarkastelluista taustatekijöistä ennustavat äidin arviota enintään kohtalaisesta taloudellisesta tilanteesta, kun useita taustatekijöitä otetaan huomioon yhtä aikaa. Odds ratio (OR) -kerroin kertoo, kasvattaako tai pienentääkö kyseisen selittävän muuttujan toteutuminen selitettävän muuttujan riskiä. Jos OR saa arvon, joka on suurempi kuin 1, selittävä muuttuja lisää selitettävän asian riskiä, ja jos OR saa arvon, joka on pienempi kuin 1, selittävä muuttuja vähentää selitettävän asian riskiä. Tähtien avulla on kuvattu selitettävän ja selittävän muuttujan yhteyden tilastollista merkitsevyyttä: ***Sig<0.001, **Sig<0.01, *Sig<0.05, ja ns.-merkinä tarkoittaa, että yhteys ei ole tilastollisesti merkitsevä.

kohtalaiseksi. Vastaajan pitkäaikaisen sairauden tai terveysongelman lisääminen analyysiin (malli 3) osoittaa, että se itsessään lisäsi taloudellisen tilanteen enintään kohtalaiseksi arvioimisen riskiä vajaalla kolmanneksella, mutta muiden riskitekijöiden merkitys pysyi samana.

Taulukko 8. Taloudellisen tilanteen arvioimista kohtalaiseksi tai huonoksi ennustavat tekijät. Odds ratio (OR) -kertoimet, kolmiaskelinen logistinen regressioanalyysi

	Malli 1 Exp(B)	Malli 2 Exp(B)	Malli 3 Exp(B)
Koulutus enintään ammatillinen tutkinto enemmän kuin ammatillinen tutkinto	2.122*** 1	2.042*** 1	2.037*** 1
Pääasiallinen toiminta ennen vauvan syntymää perhevapaalla työtön tai lomautettu muista syistä työvoiman ulkopuolella ansiotyössä	.991 ns 2.441*** 2.227*** 1	1.016 ns 1.655*** 2.108*** 1	1.017 ns 1.640*** 2.098*** 1
Ikä alle 35-vuotias 35 tai yli	.866** 1	.864** 1	.875* 1
Perherakenne yhden aikuisen perhe kahden aikuisen perhe	2.289*** 1	2.291*** 1	2.266*** 1
Lasten lukumäärä kaksi tai useampia yksi	1.407*** 1	1.486*** 1	1.487*** 1
Työttömyyskokemuksia perheessä viimeisten 12 kk aikana on ei		3.531*** 1	3.506*** 1
Perheessä koettu elämäntilanteen muutoksia viimeisten 12 kk aikana ¹ perhe muuttanut toiselle paikkakunnalle läheinen henkilö sairastunut tai kuollut vauvan vakava sairaus tai vammautuminen vanhemmat eronneet muutto yhteen puolison kanssa puolison lasten muutto yhteiseen talouteen		.986 ns 1.116 ns 1.053 ns 1.094 ns 1.559*** 1.280 ns	.985 ns 1.092 ns 1.018 ns 1.103 ns 1.565*** 1.293 ns
Vastaajalla pitkäaikainen sairaus tai terveysongelma ¹			1.291***
R ²	0.089	0.143	0.146
N	8 445	8 445	8 445

¹ Viiteryhmänä perheet, joissa näitä muutoksia/tilanteita ei ole koettu.

Suurimpia riskitekijöitä taloudellisen tilanteen arvioimiselle huonoksi tai enintään kohtalaiseksi vauva-perheissä olivat perheessä edeltävänä vuonna koettu työttömyys, yksinhuoltajuus, muista syistä kuin perhevapaalla tai työttömänä työelämän ulkopuolella oleminen ennen vauvan syntymää (tässä on kyse pääasiassa opiskelijoista, vrt. edellä taulukko 3) sekä vähäinen koulutus. Myös muutto yhteen puolison kanssa edeltävänä vuonna, monilapsisuus ja vastaajan pitkäaikainen sairaus tai terveysongelma lisäsivät riskiä, mutta vähemmän kuin nämä tekijät.

Jos verrataan vauvaperheitä FinLapset 2018 -kyselyn nelivuotiaiden perheisiin ja vuoden 2017 Kouluterveyskyselyn 10–12-vuotiaiden lasten perheisiin, myös nelivuotiaiden ja alakoululaisten perheissä lähiaikoina koettu työttömyys ja työelämän ulkopuolella oleminen olivat merkittävimpiä riskitekijöitä sille, että äiti arvioi perheen taloudellisen tilanteen enintään kohtalaiseksi tai koki perheen toimeentulon hankalaksi (Salmi & Närvi 2022, 17; Salmi & Kestilä 2019, 18). Myös yksinhuoltajuus lisäsi riskiä kaikissa perhevaiheissa, mutta vauvojen ja pienten lasten perheissä enemmän kuin alakoululaisten perheissä. Äidin vähäinen koulutus lisäsi riskiä enemmän vauvaperheissä kuin nelivuotiaiden perheissä, kun sen sijaan kahden huoltajan alakoululaisperheissä äitien oma vähäinen koulutus lisäsi riskiä äidin arvioon toimeentulon hankaluudesta vain melko vähän, puolison vähäinen koulutus lisäsi riskiä enemmän. Näiden eri perhevaiheissa olevien äitien

aineistojen tuloksia ei voida suoraan verrata, koska aineistot on kerätty ja toimeentulokokemuksia on kysytty eri tavoin, mutta tulosten samansuuntaisuus kertoo kuitenkin siitä, mitkä tekijät lapsiperheissä lisäävät merkittävästi riskiä toimeentulo-ongelmiin.

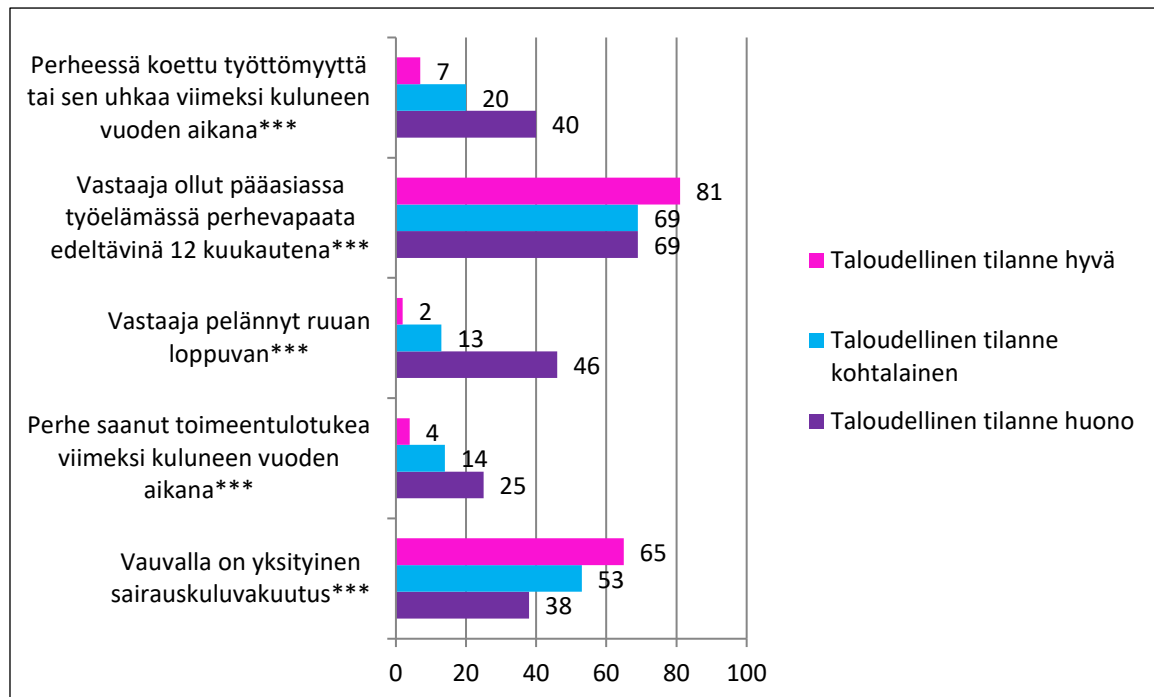
5 Toimeentulokokemukset ja äitien hyvinvointi

5.1. Aineelliset olot

Edellisessä luvussa näimme, että Allardtin aineellisia oloja kuvaavalla Having-ulottuvuudella arvioituna aineiston äidit ja perheet olivat varsin hyvinvoivia. Äitien selvä enemmistö arvioi perheensä taloudellisen tilanteen vähintään melko hyväksi, 17 prosenttia jopa erittäin hyväksi. Kohtalaisena perheensä tilannetta piti vajaa kolmannes, kun taas huonoksi perheensä taloudellisen tilanteen arvioi vain viisi prosenttia äideistä. Kuten edellä todettiin, kysely tehtiin ensimmäisen koronavuoden ollessa meneillään, minkä voisi olettaa heijastuvan arvioihin perheen taloudellisesta tilanteesta. Aineiston keruu aloitettiin maaliskuussa 2020, mutta elokuusta 2020 alkaen kyselyyn lisättiin kysymyksiä koronaepidemian vaikutuksista muun muassa perheen taloudelliseen tilanteeseen. Kaikista tähän kysymykseen vastanneista äideistä (n = 4 497) kuusi prosenttia kertoi koronaepidemian heikentäneen perheen taloudellista tilannetta vähintään melko paljon. Huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioivista äideistä näin raportoi lähes joka kolmas (31 %), sen kohtalaiseksi arvioivista enää 12 prosenttia ja hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioivista vain kaksi prosenttia.

Myös äitien koulutustaso oli hyvä: enemmistöllä äideistä oli korkeakoulutasoinen koulutus, vajaalla kolmanneksella ammatillinen tutkinto ja vain kymmenellä prosentilla enintään peruskoulu tai ylioppilastutkinto. Ennen vauvan syntymää useampi kuin kolme neljästä äidistä oli ollut ansiotyössä, perhevapaalla vauvan vanhemman sisaruksen kanssa oli ollut 12 prosenttia, muista syistä työvoiman ulkopuolella yhdeksän prosenttia ja työttömänä tai lomautettuna oli ollut kolme prosenttia äideistä. Sosioekonomiset resurssit, kuten koulutustaso ja työelämään osallistuminen, olivat kuitenkin melko erilaiset perheensä taloudellisen tilanteen hyväksi, kohtalaiseksi tai huonoksi arvioineilla äideillä (ks. taulukko 7 luvussa 4).

Myös monet äitien ja perheen Having-resursseja kuvaavat tekijät olivat yhteydessä äitien arvioon perheen taloudellisesta tilanteesta (kuvio 1).

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 1. Äitien ja perheen Having-resursseja toimeentulokokemusten mukaan, %

Taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioineiden äitien perheissä oli kyselyyn vastaamista edeltäneenä vuonna koettu työttömyyttä tai sen uhkaa lähes kuusi kertaa yleisemmin kuin hyväksi taloudellisen tilanteensa kokevissa, ja kaksi kertaa useammin kuin perheissä, joissa taloudellinen tilanne oli kohtalainen. Noin 80 prosenttia taloudellisen tilanteensa hyväksi arvioineista äideistä oli ollut pääasiassa työelämässä vauvan kanssa alkanutta perhevapaata edeltävinä 12 kuukautena. Perheen taloustilanteen kohtalaiseksi tai huonoksi arvioineista äideistä hieman harvempi, mutta heistäkin selvä enemmistö (69 %) oli ollut pääasiassa työelämässä ennen vauvan syntymää.

Vakavan köyhyyden riskiin liittyvät tekijät olivat kuitenkin tuttuja monelle taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioineelle äidille: lähes puolet heistä oli pelännyt ruuan loppumista ennen kuin perhe saa lisää rahaa, ja joka neljäs näistä perheistä oli saanut toimeentulotukea kyselyyn vastaamista edeltäneenä vuonna. Myös taloudellisen tilanteensa kohtalaiseksi arvioineiden äitien perheissä näitä kokemuksia oli ollut, mutta selvästi harvemmin.

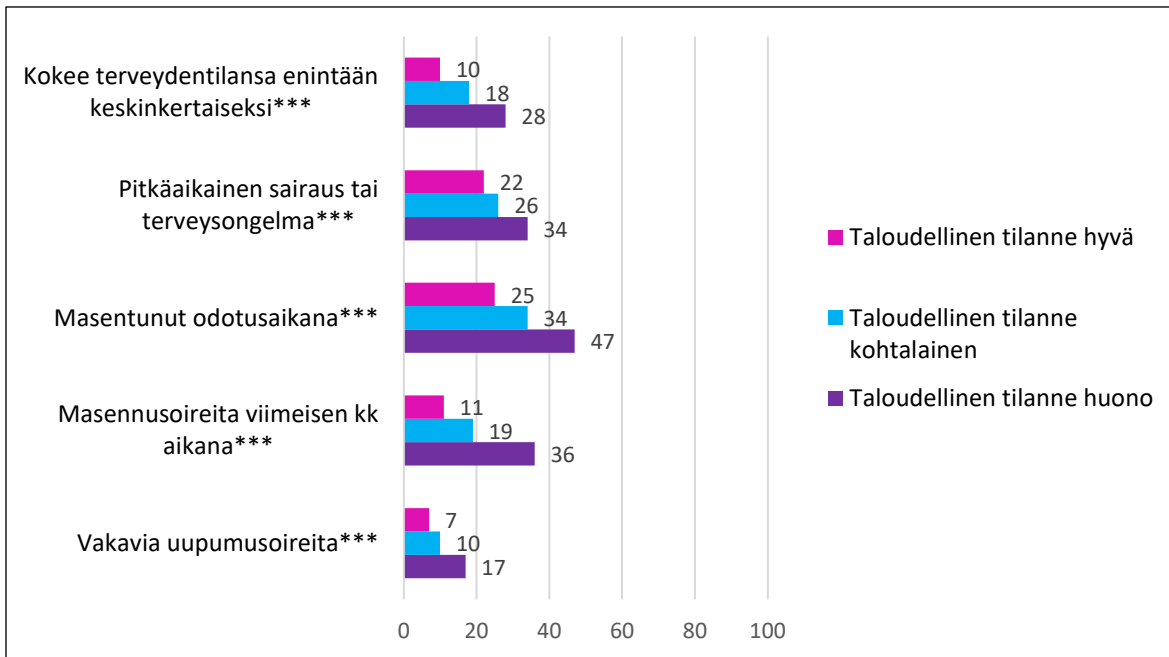
Käänteisesti Having-resurssien yhteyttä taloudelliseen tilanteeseen kuvaa se, että taloudellisen tilanteen hyväksi arvioineista perheistä kahdessa kolmesta vauvalle oli otettu yksityinen sairauskuluvakuutus, kun taas tilanteensa kohtalaiseksi arvioineista perheistä se oli hieman yli puolella ja huonoksi arvioineista hieman yli kolmanneksella (ks. myös Paju ym. 2023). Sinänsä sitä, että taloudellisen tilanteen ollessa huonokin yli kolmanneksessa vauvaperheistä vauvalle on otettu yksityinen sairauskuluvakuutus, voisi pitää huolestuttavana signaalina pienten lasten vanhempien luottamuksesta julkisen terveydenhuollon saatavuuteen. FinLapset 2020 -kyselystä tehdyn tutkimuksen mukaan vakuutuksella ei kuitenkaan ollut yhteyttä siihen, kokivatko äidit saaneensa riittävää palvelua terveydenhuollossa: lähes kaikki kyselyyn vastanneet äidit olivat tyytyväisiä palveluihin riippumatta siitä, oliko vauvalla sairauskuluvakuutus (Paju ym. 2023). Tutkijat ovatkin tulkinneet, että vanhempien mielestä vakuuttaminen kuuluu hyvään ja keskiluokkaiseen vanhemmuuteen (Sointu ym. 2021). Petri Paju tutkijakollegoineen arvioi, että vanhemmat ajattelevat sairauskuluvakuutuksen turvaavan nopean pääsyn yksityislääkärille tarvittaessa, vaikka vakavat sairaudet hoidetaankin julkisessa erikoissairaanhoidossa, ja pitävät ajatusta vakuuttamisesta osana hyvää vanhemmuutta uskottavana syynä vakuutusten yleisyyteen pikkulapsiperheissä. Samalla vakuutuksen ottamisen yhteys perheen taloudelliseen tilanteeseen kuvastaa lasten epätasa-arvoisuutta sairauden kohdatessa. Pajun ja hänen kirjoittajakumppaniensa mukaan pienimmistä lapsista yli puolet on vakuutettuja, joten lapset jakautuvat kahtia vakuutettuihin ja vakuuttamattomiin, ja ”jos vakuutukset takaavat nopean pääsyn hoitoon, kysymys on mahdollisesti yhdenvertaisuusongelmasta” (Paju ym. 2023).

5.2. Äitien terveys

Tämän tutkimussarjan aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että toimeentulokokemukset ovat monin tavoin yhteydessä lapsiperheiden vanhempien hyvinvointiin (Salmi & Närvi 2022, Salmi & Kestilä 2019). Toimeentulo-ongelmien kuormittava merkitys käy ilmi myös tässä vauvaperheiden äitien kokemuksia kuvaavassa aineistossa. Taloudellisen tilanteen arvioiminen vain kohtalaiseksi tai huonoksi on melko systemaattisesti yhteydessä Allardtin Loving-ulottuvuudelle sijoittamiimme äitien hyvinvointia kuvaaviin tekijöihin, puhtaana sitten terveydestä, tyytyväisyydestä elämään tai parisuhteen eri puoliin, kokemuksista sosiaalisista verkostoista ja elämän merkityksellisyydestä tai kokemuksista vanhemmuudesta (liitetaulukot 1–3).

Tarkastelemme ensin äitien terveyttä sen mukaan millaiseksi he ovat arvioineet perheensä taloudellisen tilanteen (kuvio 2).

Kaikista vauvaperheiden äideistä valtaosa koki terveydentilansa hyväksi, vain 13 prosenttia koki sen enintään keskinkertaiseksi (liitetaulukko 1). Mutta jos äiti arvioi perheensä taloudellisen tilanteen huonoksi, hän koki oman terveytensä vain keskinkertaiseksi tai huonoksi lähes kolme kertaa useammin kuin taloudellisen tilanteensa hyväksi arvioiva äiti (28 vs 10 %). Myös vain kohtalaiseksi taloudellisen tilanteensa arvioineet äidit kokivat terveytensä enintään keskinkertaiseksi selvästi keskimääräistä useammin (18 %). Melko monella vastaajalla (24 %) oli pitkäaikainen sairaus tai terveysongelma, mutta niistäkin kärsivät useammin (34 %) taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioineet kuin sen hyväksi arvioineet (22 %). (Kuvio 2.)

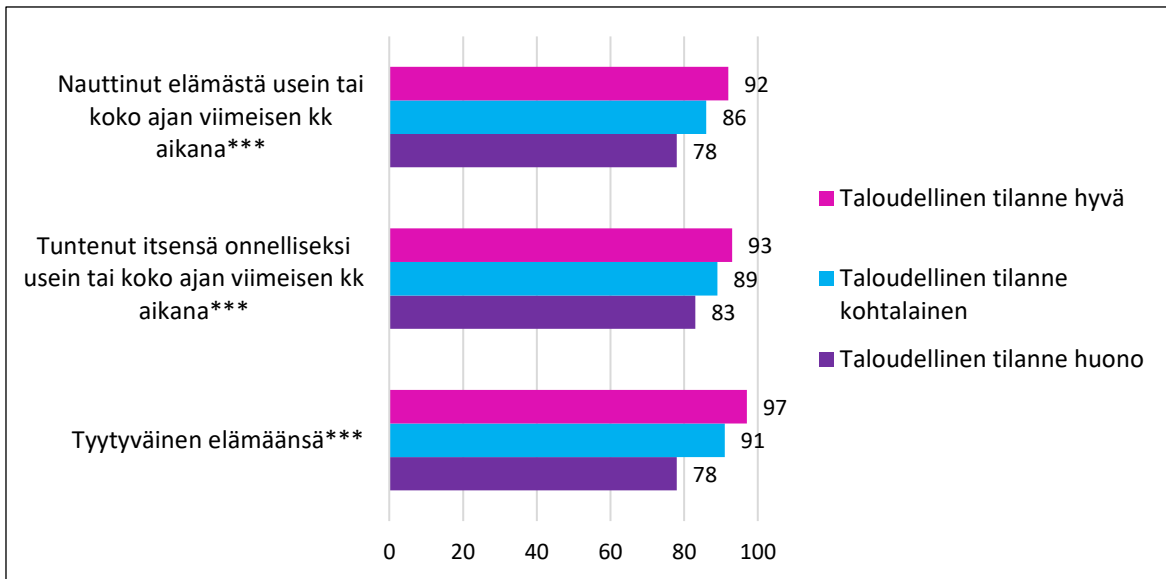

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 2. Äitien terveyttä kuvaavia tekijöitä toimeentulokokemusten mukaan, %

Huolestuttavan moni vauvaperheiden äideistä, 29 prosenttia, kertoi kärsineensä masennusoireista odotusaikanaan. Odotusajan masennuskokemukset olivat selvästi yleisempiä (47 %) äideillä, joiden perheen taloudellinen tilanne oli huono kuin niillä, joilla se oli hyvä (25 %). Masennusoireista kärsineistä äideistä valtaosa (80 %) kertoi masennuksestaan ammatilliselle, eikä tässä ollut eroa toimeentulokokemusten mukaan. Vauvan syntymän jälkeen, kyselyyn vastaamista edeltäneen kuukauden aikana, masennusoireita oli harvemmilla eli 15 prosentilla kaikista äideistä, mutta taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioivilla masennusoireita oli yli kolme kertaa yleisemmin (36 %) kuin sen hyväksi arvioivilla (11 %). Myös vakavia uupumusoireita huonossa taloudellisessa tilanteessa olevilla äideillä oli selvästi useammin (17 %) kuin hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevilla (7 %).

Kuviossa 3 on kuvattu eräitä äitien psyykkisen hyvinvoinnin osoittimia. Kaikista vauvaperheiden äideistä valtaosa oli nauttinut elämästään ja tuntenut itsensä onnelliseksi vastaamista edeltäneen kuukauden aikana. Arviot perheen taloudellisesta tilanteesta kuitenkin heijastuivat näihin kokemuksiin: kun hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioivista äideistä useampi kuin yhdeksän kymmenestä oli nauttinut elämästään ja tuntenut itsensä onnelliseksi, huonossa taloudellisessa tilanteessa olevista äideistä näitä positiivisia kokemuksia oli enää noin neljällä viidestä.

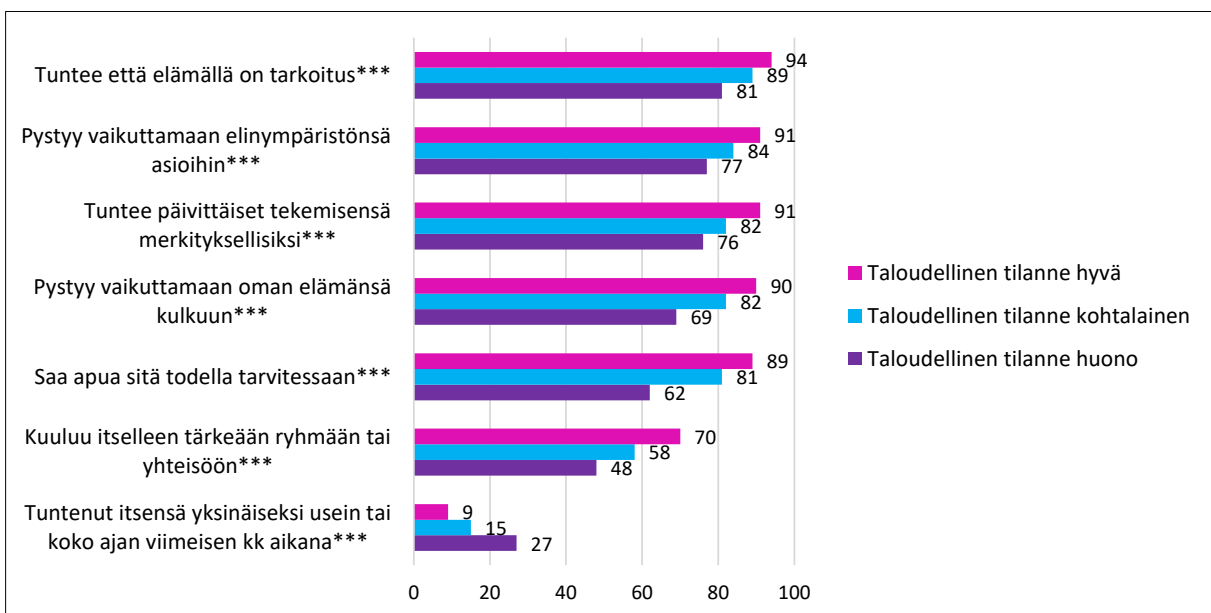

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 3. Äitien psyykkistä hyvinvointia kuvaavia tekijöitä toimeentulokokemusten mukaan, %

5.3. Äitien sosiaalinen verkosto ja kokemukset merkityksellisyydestä ja osallisuudesta

Psykkisen hyvinvoinnin keskeinen osa ovat myös kokemukset omista vaikutusmahdollisuuksista, elämän merkityksellisyydestä ja sosiaalisesta verkostosta. Samoin kuin edellä kuviossa 3 kuvatuilla osa-alueilla, valtaosalla kaikista äideistä oli niistä myönteinen kokemus (liitetaulukko 2), mutta myös näissä tekijöissä äitien kokemukset olivat yhteydessä heidän arvioonsa perheen taloudellisesta tilanteesta (kuvio 4). Valtaosa kaikista äideistä koki, että heidän elämällään on tarkoitus, mutta kun hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioivista äideistä useampi kuin yhdeksän kymmenenestä tunsi näin, huonossa taloudellisessa tilanteessa olevista äideistä samoin tunsi enää noin neljä viidestä.

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 4. Äitien kokemuksia merkityksellisyydestä ja osallisuudesta toimeentulokokemusten mukaan, %

Päivittäisen tekemisensä koki merkitykselliseksi samoin yhdeksän kymmenestä hyvässä taloudellisessa tilanteessa elävästä äidistä, mutta vain kolme neljästä huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineista äidistä. Samanlaiset olivat erot siinä, miten äidit arvioivat pystyvänsä vaikuttamaan elinympäristönsä asioihin. Arvioissa vaikuttamismahdollisuuksista oman elämän kulkuun erot hyväksi ja huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineiden äitien välillä olivat vielä hieman suuremmat.

Yhdeksän kymmenestä hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevasta äidistä myös kertoi saavansa apua sitä todella tarvitessaan, mutta heikossa taloudellisessa tilanteessa olevista äideistä apua sai harvempi kuin kaksi kolmesta. Tämä viittaa siihen, että äitien sosiaaliset verkostot ovat yhteydessä heidän taloudelliseen tilanteeseensa. Samaan viittaa myös äitien arvio siitä kuuluvatko he itselleen tärkeään ryhmään tai yhteisöön: sellaiseen kertoi kuuluvansa 70 prosenttia hyvässä taloudellisessa asemassa olevista äideistä, mutta alle puolet huonossa taloudellisessa tilanteessa elävistä.

Osallisuutta ja sosiaalisia verkostoja kuvaa myös se, että hieman yli puolet (55 %) kaikista äideistä oli kokenut itsensä yksinäiseksi ainakin joitakin kertoja vastaamista edeltäneen kuukauden aikana (liitetaulukko 2). Itsensä kokeminen yksinäiseksi liittyy siihen, että äidit olivat perhevapaalla vauvan kanssa, jolloin arjen aikuiskontaktit helposti jäivät vähäisiksi, ja lisäksi äidit vastasivat kyselyyn korona-aikana, joka osaltaan vaikeutti sosiaalisten kontaktien ylläpitämistä. Yksinäisyyskokemuksia oli kuitenkin selvästi yleisemmin (73 %) huonossa taloudellisessa tilanteessa elävillä äideillä kuin sen hyväksi arvioineilla (51 %). Kaikista äideistä joka kymmenes oli tuntenut itsensä yksinäiseksi usein tai jatkuvasti (liitetaulukko 2), mutta huonossa taloudellisessa tilanteessa olevilla äideillä oli jatkuvan yksinäisyyden kokemuksia kolme kertaa useammin (27 %) kuin hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevilla (9 %).¹³

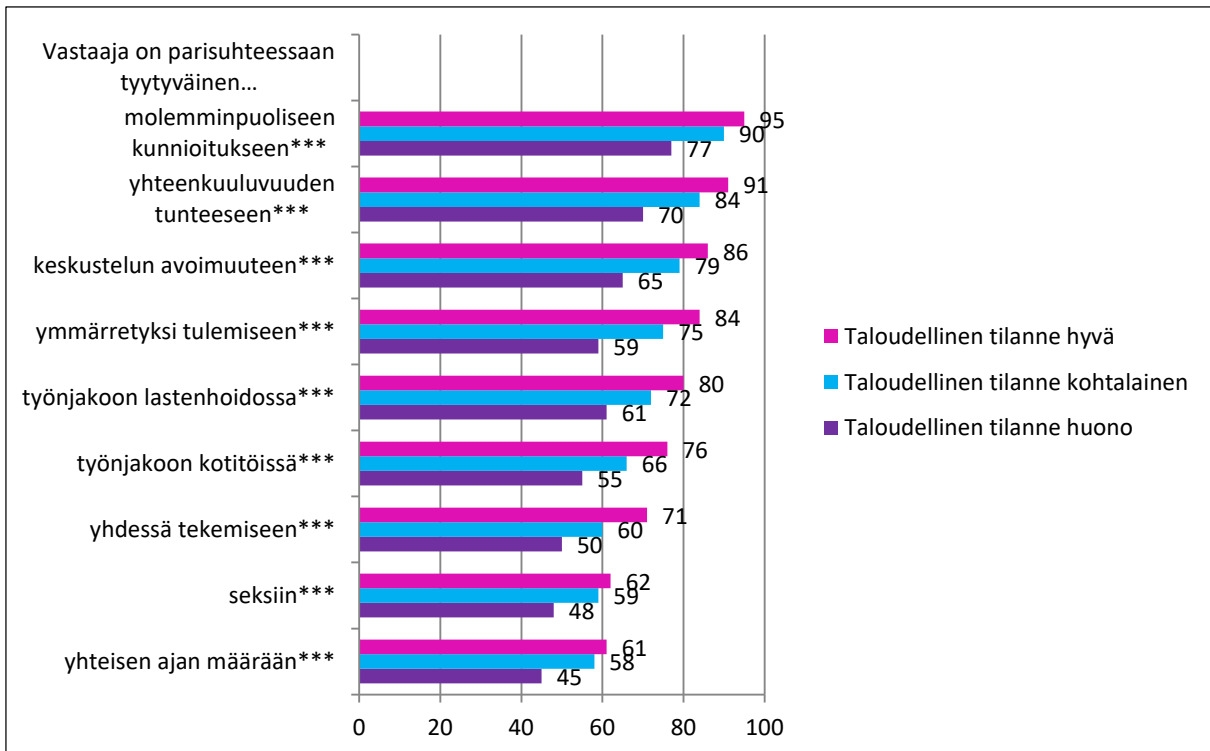
5.4. Äitien tyytyväisyys elämään ja parisuhteeseen

Valtaosa äideistä (94 %) kertoi olevansa erittäin tai melko tyytyväinen elämäänsä (liitetaulukko 1). Mutta toimeentulokokemukset heijastuivat tähänkin: hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioineista lähes kaikki eli 97 prosenttia, sen kohtalaiseksi arvioineistakin 91 prosenttia mutta huonoksi arvioineista enää 78 prosenttia oli tyytyväinen elämäänsä (ks. kuvio 3 edellä).

Vastaajan tyytyväisyyttä parisuhteeseensa kysyttiin yhdeksällä parisuhteen alueella, ja myös kaikilla näillä alueilla enemmistö äideistä oli erittäin tai melko tyytyväisiä (liitetaulukko 1), mutta tyytyväisiä oli sitä vähemmän mitä heikompi oli arvio perheen taloudellisesta tilanteesta (kuvio 5).

Useimmin tyytyväisiä oltiin molemminpuoliseen kunnioitukseen: valtaosa hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioineista äideistä (95 %) ja myös selvä enemmistö (77 %) sen huonoksi arvioineista oli tältä osin tyytyväisiä parisuhteeseensa. Myös yhteenkuuluvuuden tunteeseen, keskustelun avoimuuteen ja ymmärrykseen tulemiseen parisuhteessaan oli tyytyväisiä selvä enemmistö niin hyvässä taloudellisessa tilanteessa eläneistä kuin huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineista äideistä, vaikka heidän välisensä ero olikin melko suuri. Työnjakoon lastenhoidossa oli tyytyväisiä neljä viidestä hyvässä taloudellisessa tilanteessa eläneistä äideistä (80 %) ja lähes kaksi kolmesta taloutensa huonoksi arvioineista (61 %), mutta työnjakoon kotitöissä he eivät enää olleet tyytyväisiä aivan yhtä usein (76 vs. 55 %). Tulokset ovat kiinnostavia ajatellen sitä, että tutkimusten mukaan työnjako kotitöissä usein muuttuu siinä vaiheessa, kun parisuhteeseen syntyy ensimmäinen lapsi – vastaajista lähes puolella (47 %) vauva oli ensimmäinen lapsi (Klemetti ym. 2022, 153). Äidit pitävät edelleen valtaosan perhevapaista, ja sen myötä kotityöt usein siirtyvät enemmän naisen vastuulle ja työnjako muuttuu siitä, mikä se on ollut ennen lapsen syntymää. Toisaalta lastenhoito on se kotitöiden alue, johon käytettyä aikaa isät ovat viime vuosikymmeninä eniten lisänneet. (Närvi & Salmi 2019, Tilastokeskus 2022.) Ehkä nämä heijastuvat siinä, että vauvojen äidit ovat tyytyväisempiä lastenhoidon kuin kotitöiden jakautumiseen parisuhteessaan?

¹³ Tuloksia voi verrata siihen, että vuonna 2018 FinLapset-kyselyyn vastanneista, useimmiten ansiotyössä olleista nelivuotiaiden lasten äideistä 38 prosenttia tunsivat itsensä yksinäiseksi ainakin joskus. Heidänkin kohdallaan taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioineet äidit kuitenkin kokivat yksinäisyyttä kaksi kertaa yleisemmin kuin sen hyväksi arvioineet äidit (Salmi & Närvi 2022, 52).

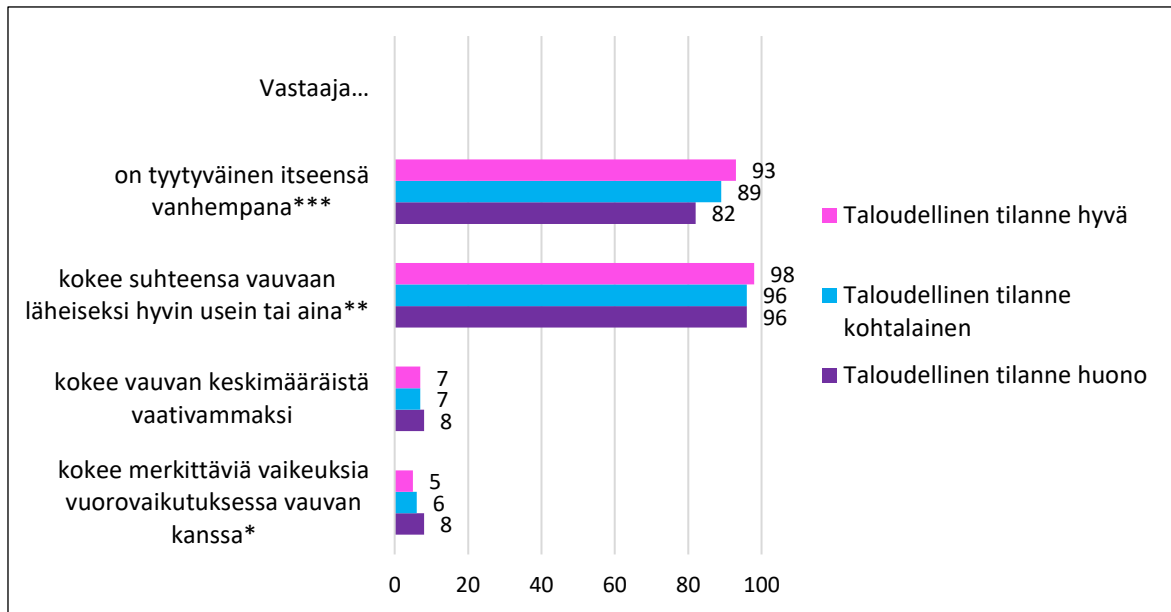
*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 5. Äitien tyytyväisyys parisuhteensa eri puoliin toimeentulokokemusten mukaan, erittäin tai melko tyytyväisten osuus, %

Harvimminkin vauvojen äidit olivat parisuhteessaan tyytyväisiä yhdessä tekemiseen, seksielämään ja yhteisen ajan määrään. Hyvässä taloudellisessa tilanteessa olleista vielä useampi kuin kaksi kolmesta (70 %) oli tyytyväisiä yhdessä tekemiseen, mutta sen huonoksi arvioineista enää joka toinen (50 %). Seksielämään ja yhteisen ajan määrään oli tyytyväisiä enää harvempi kuin kaksi kolmesta (62 ja 61 %) hyväksi taloutensa arvioineista äideistä, sen huonoksi arvioineista alle puolet (48 ja 45 %).

5.5. Äitien kokemus vanhemmuudesta

Valtaosa kaikista äideistä oli tyytyväisiä itseensä vanhempana (liitetaulukko 3). Silti myös äitien tyytyväisyydessä itseensä vanhempana oli tilastollisesti erittäin merkitsevä ero perheensä taloudellisen tilanteen hyväksi tai vain kohtalaiseksi tai huonoksi arvioineiden äitien välillä (kuvio 6). Lähes kaikki kyselyyn vastanneet äidit kokivat suhteensa vauvaan läheiseksi, ja ero toimeentulokokemusten mukaan on varsin pieni. Vastaavasti pieni ero ilmenee myös siinä, miten yleisesti äidit kertoivat kokevansa merkittäviä vaikeuksia vuorovaikutuksessa vauvan kanssa – tällaiset ongelmat olivat kuitenkin harvinaisia. Samoin harvinaisia olivat kokemukset siitä, että vauva olisi tavanomaista vaativampi.

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti merkitseviä, $p < 0.01$

* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, $p < 0.05$

Kuvio 6. Äitien kokemuksia vanhemmuudesta toimeentulokokemusten mukaan, %

6 Toimeentulokokemusten heijastuminen perheen arkeen, elämäntilanteen muutoksiin ja lapsitoiveisiin

6.1. Perheen arki

Hyvinvoinnin Loving-ulottuvuudelle olemme sijoittaneet myös perheen arjen toimivuutta kuvaavia tekijöitä. Aineiston äitien vauvat olivat vastaushetkellä 3–6 kuukauden ikäisiä, joten perheen arki on rakentunut paljolti vauvan tarpeiden ja rytmin mukaan. Ne voivat olla vaihtelevia ja vaikeasti hallittavia varsinkin, jos lapsi on perheen ensimmäinen ja vauvan hoitoa vasta opetellaan. Niinpä ei olekaan hämmästyttävää, että vain alle puolet äideistä kertoi perheen arjen sujuneen hyvin vauvan syntymän jälkeen – tosin lisäksi lähes puolet heistä (47 %) sanoi arjen toimineen melko hyvin (taulukko 9).

Taulukko 9. Perheen toimivuutta kuvaavia tekijöitä toimeentulokokemusten mukaan, %

	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvioimana			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
Perheen arki toiminut vauvan syntymän jälkeen***					8 842
– hyvin	46	52	38	28	
– melko hyvin	47	43	53	53	
– ei hyvin eikä huonosti, melko huonosti tai huonosti	7	5	9	19	
Vauvaan ei ole kohdistunut väkivaltaa vanhempien tai vanhemman puolison tekemänä (ei kertaakaan)					
– maltin menettäminen niin, että on vain vaivoin saanut itsensä hillittyä***	95	96	95	91	8 785
– vauvan huomiotta ja huolenpidotta jättäminen pidemmäksi aikaa***	99	99,6	99,3	96,5	8 793

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

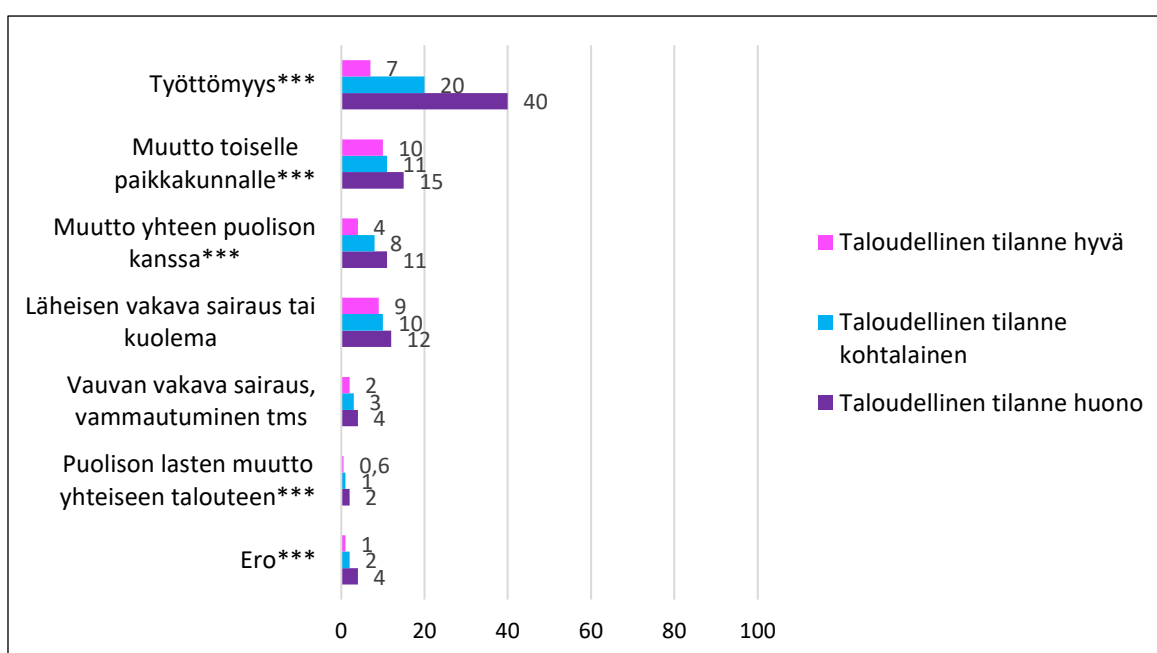
Toimeentulokokemukset heijastuvat selvästi äitien kokemuksiin arjen sujumisesta siinä, että yli puolet taloudellisen tilanteensa hyväksi arvioivista äideistä kertoi arjen toimineen hyvin, kun kohtalaisessa taloudellisessa tilanteessa elävistä enää reilu kolmannes ja huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioivista vain reilu neljännes piti arkeaan hyvin toimivana. Kohtalaisessa tai huonossa taloudellisessa tilanteessa olevistakin kuitenkin hieman yli puolet (53 %) kertoi arjen sujuneen melko hyvin, joten valtaosassa kaikista perheistä arki on toiminut ainakin melko hyvin vauvan syntymän jälkeen. Huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineet äidit sanoivat kuitenkin neljä kertaa useammin (19 %) kuin sen hyväksi arvioineet äidit (5 %) ja kaksi kertaa useammin kuin taloudellisen tilanteensa kohtalaiseksi arvioineet äidit (9 %), että perheen arki ei sujunut edes melko hyvin.

Pienituloisten perhe-elämää tutkittaessa on havaittu, että samalla kun toimeentulo-ongelmat rajoittavat perheen käytettävissä olevia taloudellisia ja toimintaresursseja, ongelmien ja niiden seurausten työstäminen kuluttaa sekä emotionaalisia että toiminnallisia resursseja (Daly & Kelly 2015). Tästä tai muista syistä johutuva kuormitus voi ilmetä harkitsemattomana, loukkaavana tai väkivaltaisena toimintana lasta kohtaan. FinLapset 2020 -kyselyssä perheen toimivuutta kärjistyneimmillään kuvaavat kysymykset vanhemman tai tämän puolison vauvaan kohdistamasta väkivallasta. Valtaenemmistössä perheistä ei vauvaan ole kertaakaan kohdistunut lievääkään väkivaltaa (taulukko 9). Toimeentulo-ongelmat kuitenkin heijastuvat vastauksissa: maltin menettämistä niin, että on vain vaivoin saanut itsensä hillittyä, kertoi tapahtuneen ainakin kerran yhdeksän prosenttia taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioineista äideistä mutta vain neljä prosenttia sen hyväksi arvioineista. Vauvan jättäminen huomiotta tai huolenpidotta pidemmäksi aikaa oli vastaajien kertoman

mukaan hyvin harvinaista kaikissa perheissä, mutta sitäkin oli ainakin kerran tapahtunut useammin huonossa taloudellisessa tilanteessa eläneissä perheissä.¹⁴ Tämän kaltaisiin sosiaalisesti tuomittuja ja myös lainsäädännössä kiellettyjä tekoja koskeviin kysymyksiin liittyy ongelma siitä, miten arvioida niihin saatuja vastauksia: missä määrin pyrkimys sosiaaliseen hyväksyttävyyteen vaikuttaa teoista kertomiseen, tai kertovatko jotkut niistä rehellisemmin kuin toiset.

6.2. Elämäntilanteen muutokset

Vauvaperheissä yleisin elämäntilanteen muutos kyselyyn vastaamista edeltäneen vuoden aikana oli työttömyys, jota oli koettu 13 prosentissa perheistä (liitetaulukko 4). Edeltävän vuoden työttömyyskokemukset heijastuivat selvästi siihen, millaiseksi äiti arvioi perheensä taloudellisen tilanteen vastaushetkellä (kuvio 7). Työttömyyttä oli koettu kahdessa viidestä taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioineista ja yhdessä viidestä sen kohtalaiseksi arvioineista perheistä, mutta vain seitsemässä prosentissa hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevista perheistä.

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 7. Vauvaperheessä viimeksi kuluneen vuoden aikana tapahtuneet elämäntilanteen muutokset toimeentulokokemusten mukaan, %

Joka kymmenes kaikista perheistä oli muuttanut toiselle paikkakunnalle edeltävänä vuonna. Tämä oli yleisempää perheissä, joiden taloudellisen tilanteen äiti arvioi huonoksi kuin niissä, joissa se oli arvioitu kohtalaiseksi tai hyväksi. Vastaaja oli muuttanut yhteen puolisonsa kanssa kuudessa prosentissa perheistä. Sen sijaan puoliset olivat eronneet vain yhdessä prosentissa kaikista perheistä, ja yhtä harvinaista oli uusperheen muodostuminen niin, että puolison lapset muuttivat yhteiseen talouteen (liitetaulukko 4). Nämä muutokset olivat siis melko harvinaisia, mutta niitä kaikkia oli koettu yleisemmin perheissä, joissa vastaaja arvioi taloudellisen tilanteen huonoksi (kuvio 7).

Noin joka kymmenes perhe oli kohdannut perheenjäsenen tai läheisen vakavan sairauden tai kuoleman ja noin kolme prosenttia perheistä vauvan vakavan sairauden tai vammautumisen, mutta näiden kokemusten yleisyys ei ollut yhteydessä äidin arvioon perheen taloudellisesta tilanteesta.

¹⁴ Vauvoihin kohdistuneesta vakavasta väkivallasta raportoi erittäin harva vastaaja (0,1–0,4 %), eivätkä erot toimeentulokokemusten mukaan olleet tilastollisesti merkitseviä, joten sen tarkastelu jätettiin pois tästä raportista.

6.3. Lapsitoiveet

Hyvinvoinnin Loving-ulottuvuudella tarkastelemme myös sitä mitä äidit kertovat lasten hankkimisesta. Äideiltä kysyttiin yhtäältä sitä, oliko nyt saadun vauvan raskaus suunniteltu, ja toisaalta sitä toivotaanko perheeseen lisää lapsia sekä syitä siihen, jos lapsia ei toivota nykyistä enempää.

Kaikista vastaajista 15 prosenttia kertoi, että nyt saadun vauvan raskaus ei ollut suunniteltu (taulukko 10).¹⁵ Raskauden suunnitelmallisuus oli selvästi yhteydessä äidin arvioon perheen taloudellisesta tilanteesta: hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioineista äideistä joka kymmenes, sen kohtalaiseksi arvioineista joka viides ja huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineista joka neljäs äiti kertoi, että raskaus ei ollut suunniteltu.

Taulukko 10. Raskauden suunnitelmallisuus ja lapsitoiveet toimeentulokokemusten mukaan, %

	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvioimana			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
(Viimeisin/kohdelapsen) raskaus ei ollut suunniteltu***	15	11	21	26	8 745
Toivooko vastaaja tulevaisuudessa lisää lapsia***					8 837
– ei	23	22	23	27	
– ei osaa sanoa	27	25	30	30	
– kyllä, seuraavan viiden vuoden sisällä	48	51	43	40	
– kyllä, 5–9 vuoden sisällä	3	2	4	4	
Toivooko vastaaja tulevaisuudessa lisää lapsia***					8 837
– ei tai ei osaa sanoa	50	48	54	56	
– kyllä	50	52	46	44	

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Myös toiveet saada lisää lapsia tulevaisuudessa olivat yhteydessä äidin arvioon perheen taloudellisesta tilanteesta. Kaikista äideistä puolet toivoi saavansa lisää lapsia, hieman alle neljännes ei, ja hieman yli neljännes ei osannut ottaa asiaan kantaa (taulukko 10). Mutta kun hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioivista äideistä useampi kuin joka toinen toivoi lisää lapsia, huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineista näitä toiveita oli enää kahdella viidestä. Joka neljäs hyvin toimeentuleva äiti mutta lähes joka kolmas kohtalaisesti tai huonosti toimeentuleva ei vastaushetkellä ollut varma toivooko vai ei toivo enempää lapsia.

FinLapset 2020 -kyselyaineistosta tekemässään analyysissä vanhempien lastensaantitoiveista Reija Klemetti tutkijakollegoineen (2022) toteaa, että lastensaantitoiveet ovat vankasti yhteydessä siihen, montako lasta perheessä on. Yhden lapsen äideistä kolme neljästä (75 %) toivoi lisää lapsia, kahden tai kolmen lapsen äideistä vain runsas neljännes (28 ja 27 %). Analyysissään tutkijat totesivat, että taloudellisen tilanteen yhteys vanhempien lapsensaantitoiveisiin oli melko heikko, kuitenkin niin, että taloudellisen tilanteensa korkeintaan kohtalaiseksi arvioineet yhden lapsen äidit toivoivat lisää lapsia hieman harvemmin. Klemetti ja kumppanit tarkastelivat lastensaantitoiveita käyttäen kaksiluokkaista taloudellisen tilanteen arvioinnin luokittelua (vähintään melko hyvä ja korkeintaan kohtalainen). Tässä käyttämämme kolmiluokkainen luokittelu osoittaa, että arviolla taloudellisesta tilanteesta on lineaarinen yhteys lapsensaantitoiveisiin: mitä huonommaksi äiti arvioi perheen taloudellisen tilanteen, sitä harvemmin hän toivoi lisää lapsia (taulukko 10). Vaikka erot eivät ole kovin dramaattisia, ne ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä.

Aineiston tarkempi analyysi kertoo, että lapsensaantitoiveiden yhteys arvioon taloudellisesta tilanteesta oli tilastollisesti merkitsevä vain yhden lapsen äideillä (taulukko 11).¹⁶ Jos vauva oli ensimmäinen äidille syntynyt lapsi, hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevista äideistä kolme neljästä toivoi lisää lapsia, mutta

¹⁵ Raskaus ei ollut suunniteltu 13 prosentilla ensimmäisen lapsen äideistä ja 17 prosentilla useamman lapsen äideistä. Kymmenen vuotta aiemmin, vuonna 2012 tehdyssä THL:n lapsiperhekyselyssä 19 prosenttia äideistä kertoi, että esikoislapsen raskaus ei ollut suunniteltu (Klemetti ym. 2014, 174).

¹⁶ Tässä käytetty muuttuja kuvaa sitä, oliko kyselyn vauva äidin ensimmäinen elävänä syntynyt lapsi. Yksi (elävänä syntynyt) lapsi oli 4 367 äidillä (49 %) ja useampia lapsia 4 597 äidillä (51 %). Muuttuja ei siis kaikissa tapauksissa kuvaa perheen lasten lukumäärää, koska lapsia on voinut perheeseen tulla muutakin kautta kuin kyselyyn vastanneen äidin synnyttäminä. Raportissa on aiemmin käytetty lasten lukumäärä -muuttujaa, joka kuvasi sitä, onko perheessä lapsia kyselyn kohdelapsena olevan vauvan lisäksi.

huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineista enää hieman harvempi kuin kaksi kolmesta. Useamman lapsen äitien lapsensaantitoiveet puolestaan eivät eronneet toisistaan tilastollisesti merkitsevästi perheen taloudellisen tilanteen mukaan. Tämä voi selittyä sillä, että heillä lapsiluku on useammin jo sopiva (liitetaulukko 6, myös Klemetti ym. 2022, 171). Äidin arvio taloudellisesta tilanteesta oli kuitenkin harvemmin hyvä perheen lasten lukumäärän kasvaessa: yhden lapsen äideistä 69 prosenttia, kahden lapsen äideistä 64 prosenttia, mutta vähintään kolmen lapsen äideistä enää 58 prosenttia arvioi perheensä taloudellisen tilanteen hyväksi (Klemetti ym. 2022, 165).

Taulukko 11. Lapsitoiveet toimeentulokokemusten mukaan yksi- ja useampilapsisilla äideillä, %

	Äidillä 1 lapsi			Äidillä 2 tai useampia lapsia		
	Taloudellinen tilanne vastaajan arvioimana			Taloudellinen tilanne vastaajan arvioimana		
	hyvä	kohtalainen	huono	hyvä	kohtalainen	huono
Toivooko vastaaja lisää lapsia	***			ns		
– ei tai ei osaa sanoa	25	30	39	72	72	70
– kyllä	75	70	62	28	28	30
n	4 309			4 516		

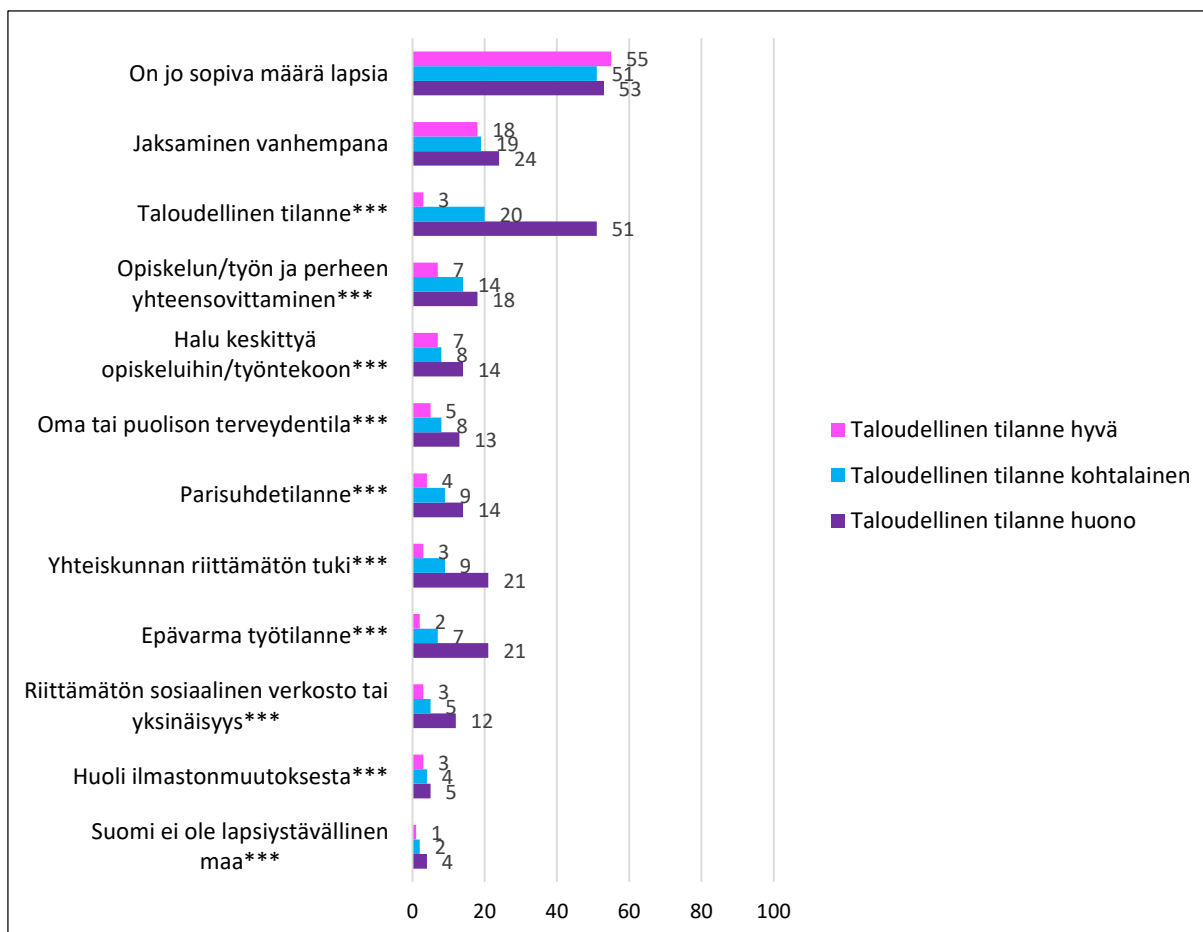
*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

ns Erot toimeentulokokemusten mukaan eivät ole tilastollisesti merkitseviä

Taloudellisen tilanteen merkitys tarkentuu, kun tarkastellaan tekijöitä, joiden äidit kertoivat vaikuttavan merkittävästi siihen, että he eivät toivo lisää lapsia tai eivät osaa ottaa asiaan kantaa.¹⁷ Runsaalla puolella kaikista vastaajista yleisin asiaan merkittävästi vaikuttava tekijä oli se, että perheessä on jo sopiva määrä lapsia. Tämä oli yleisin syy jokseenkin yhtä usein riippumatta siitä millaiseksi äiti arvioi perheensä taloudellisen tilanteen. Kaikilla vastaajilla jo sopivan lapsiluvun jälkeen useimmin mainittuja merkittäviä syitä olla toivomatta lisää lapsia olivat jaksaminen vanhempana, jonka mainitsi joka viides äiti, sekä perheen taloudellinen tilanne, jonka mainitsi hieman useampi kuin joka kymmenes äiti. Sellaiset tekijät kuin opiskelun tai työn ja perheen yhteensovittaminen, halu keskittyä työntekoon tai opiskeluun, oma tai puolison terveydentila, parisuhdetilanne, yhteiskunnan riittämätön tuki, epävarma työtilanne tai riittämätön sosiaalinen verkosto olivat kaikista äideistä merkittäviä syitä enintään joka kymmenennelle. (Liitetaulukko 5.)

Kiinnostavaa on kuitenkin se, että lukuun ottamatta jo sopivaa lapsilukua ja jaksamista vanhempana, näiden tekijöiden mainitsemisen yleisyys vaihteli selvästi toimeentulokokemusten mukaan (kuvio 8).

¹⁷ Kyselyssä vastaajille esitettiin 12 tekijän lista ja heitä pyydettiin valitsemaan missä määrin (asteikolla ei lainkaan, hieman, jossain määrin, merkittävästi) kukin tekijä vaikutti siihen, että vastaaja ei toivonut enempää lapsia tai ei osannut kertoa lapsitoiveesta. Kuviossa 8 esitetään tulokset merkittävästi vaikuttaneista tekijöistä, liitetaulukoissa 5 ja 6 ovat mukana myös ei lainkaan -vastaukset.

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 8. Tekijät, jotka vastaajan mukaan vaikuttavat merkittävästi siihen, että hän ei toivo/ei osaa sanoa toivooko lisää lapsia toimeentulokokemusten mukaan, %

Kuten voi olettaa, erot olivat suurimmat taloudellisen tilanteen merkityksessä: se oli merkittävä tekijä puolelle niistä äideistä, jotka arvioivat perheensä taloudellisen tilanteen huonoksi, joka viidennelle sen kohtalaiseksi arvioineista mutta vain kolmelle prosentille taloudellisen tilanteensa hyväksi arvioineista äideistä – heistä yli puolet sanoo, ettei perheen taloudellinen tilanne vaikuta lainkaan lapsitoiveisiin (liitetaulukko 5). Epävarman työtilanteen mainitsi joka viides huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioinut äiti, mutta enää melko harva (7 %) sen kohtalaiseksi arvioinut ja hyvin harva (2 %) sen hyväksi arvioinut äiti. Samoin yhteiskunnan tuen riittämättömyys oli lapsitoiveiden kannalta merkittävä tekijä joka viidennelle huonossa taloudellisessa tilanteessa olevalle, mutta enää noin joka kymmenennelle kohtalaisessa taloustilanteessa olevalle ja vain kolmelle prosentille hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevista äideistä. Myös opiskelun tai työn ja perheen yhteensovittaminen, halu keskittyä työntekoon tai opiskeluun, oma tai puolison terveydentila tai parisuhtetilanne olivat lapsitoiveisiin merkittävästi vaikuttavia tekijöitä yli kaksi kertaa useammin huonossa kuin hyvässä taloudellisessa tilanteessa oleville äideille, vaikka he mainitsivatkin ne harvemmin kuin taloudellisen tilanteen, epävarman työtilanteen tai yhteiskunnan tuen. (Kuvio 8.)

Äidin arvio perheen taloudellisesta tilanteesta oli tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä lähes kaikkiin lapsitoiveisiin vaikuttaviin syihin sekä yhden että useamman lapsen äideillä. Toisin sanoen toimeentulokokemusten mukaiset erot säilyivät myös, kun tarkastelimme erikseen yhden ja useamman lapsen äitien lapsitoiveisiin vaikuttavia tekijöitä (liitetaulukko 6).¹⁸

Havainnollistaaksemme eroja edelleen listasimme mitkä viisi lapsitoiveisiin merkittävästi vaikuttavaa tekijää erilaisissa taloudellisissa tilanteissa elävät äidit mainitsivat useimmin, ja kuinka yleisesti he ne mainitsivat (taulukko 12).

Taulukko 12. Viisi useimmin mainittua lapsitoiveisiin merkittävästi vaikuttavaa tekijää huonoksi, kohtalaiseksi tai hyväksi perheensä taloudellisen tilanteen arvioineiden äitien vastauksissa

Taloudellinen tilanne	1.	2.	3.	4.	5.
huono	lapsimäärä sopiva (53 %)	taloudellinen tilanne (51 %)	jaksaminen vanhempana (24 %)	epävarma työtilanne (21 %)	yhteiskunnan riittämätön tuki (21 %)
kohtalainen	lapsimäärä sopiva (51 %)	taloudellinen tilanne (20 %)	jaksaminen vanhempana (19 %)	työn & perheen yhteensovittaminen (14 %)	yhteiskunnan riittämätön tuki, parisuhdetilanne (9 %)
hyvä	lapsimäärä sopiva (55 %)	jaksaminen vanhempana (18 %)	työn & perheen yhteensovittaminen, halu keskittyä työhön (7 %)	oma tai puolison terveydentila (5 %)	parisuhdetilanne (4 %)

Kuten edellä todettiin, nykyisen lapsimäärän pitäminen sopivana oli kaikkien äitien useimmin esittämä perustelu, ja sen mainitsi lapsitoiveisiin merkittävästi vaikuttavana tekijänä runsas puolet äideistä riippumatta taloudellisesta tilanteesta. Huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioivilla toiseksi yleisimmäksi tekijäksi ylsi perheen taloudellinen tilanne ja yleisimpien merkittävästi vaikuttavien tekijöiden joukkoon nousi myös muita talouteen liittyviä syitä, kuten epävarma työtilanne sekä yhteiskunnan riittämätön tuki lasten hankkimiselle. Myös kohtalaisessa taloudellisessa tilanteessa olevilla äideillä perheen taloudellinen tilanne tuli useimmin mainittujen syiden joukossa kakkoseksi ja yhteiskunnan riittämätön tuki ylsi viitossijalle. Kolmostilalla sekä huonoksi että kohtalaiseksi taloudellisen tilanteensa arvioineilla äideillä oli jaksaminen vanhempana, kun se oli kakkosena hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioivilla. Heillä yleisimmin mainittujen syiden listan kolmoseksi nousivat työn (tai opiskelun) ja perheen yhteensovittaminen sekä halu keskittyä työhön. Työn ja perheen yhteensovittaminen oli kohtalaisessa taloudellisessa asemassa olevilla neljänneksi yleisin tekijä, huonossa taloudellisessa tilanteessa olevien viiden useimmin mainitun syyn joukkoon se ei yltänyt. Hyvässä taloudellisessa asemassa olevien useimmin mainitsemien syiden listalla neloseksi tulivat oma tai puolison

¹⁸ Samoin kuin edellä kuviossa 8, sekä yhden että useamman lapsen perheissä lapsitoiveisiin vaikuttavien tekijöiden yhteys äidin arvioon perheen taloudellisesta tilanteesta korostui erityisesti toimeentuloon ja työtilanteeseen liittyvissä tekijöissä (liitetaulukko 6). Huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineista äideistä joka toinen mainitsi taloudellisen tilanteen merkittäväksi tekijäksi sekä yhden että useamman lapsen perheissä, hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevista vain muutama prosentti. Opiskelun tai työn ja perheen yhteensovittamisen sekä epävarman työtilanteen mainitsivat merkittäväksi tekijäksi erityisesti huonossa taloudellisessa tilanteessa olevat yhden lapsen äidit. Tämä voisi liittyä siihen, että he ovat useamman lapsen äitejä nuorempia, jolloin opiskelut ovat ehkä vielä kesken tai asema työelämässä ei ole vielä vakiintunut, ja he ovat myös vauvavaiheessa uudessa elämäntilanteessa toisin kuin useamman lapsen äidit. Erot taloudellisen tilanteen mukaan olivat kuitenkin suuria myös sosiaalisia suhteita kuvaavien tekijöiden sekä oman tai puolison terveydentilan merkityksessä. Vaikka ne mainittiin lapsitoiveisiin vaikuttavina tekijöinä melko harvoin, huonossa taloudellisessa tilanteessa olevat äidit mainitsivat ne kaksi tai kolme kertaa yleisemmin kuin taloudellisen tilanteensa hyväksi arvioineet äidit sekä yhden että useamman lapsen perheissä. Parisuhdetilanne nousi esiin erityisesti ensimmäisen lapsen äideillä, joista lähes viidennes mainitsi sen vaikuttavan merkittävästi siihen, toivooko hän lisää lapsia. Jo sopiva lapsimäärä puolestaan oli vain heikosti yhteydessä äitien arvioon taloudellisesta tilanteestaan sekä yhden että useamman lapsen perheissä: yhden lapsen äideistä sen mainitsi joka neljäs–joka viides ja useamman lapsen äideistä noin kaksi kolmesta, useamman lapsen äideistä hyvässä taloudellisessa asemassa olevat jonkin verran useammin kuin muut. Ainoastaan jaksaminen vanhempana oli kaikilla vauvavaihetta elävillä äideillä lähes yhtä yleinen merkittävästi lapsitoiveisiin vaikuttava tekijä, sen mainitsi noin joka viides sekä yhden että useamman lapsen äideistä riippumatta perheen taloudellisesta tilanteesta.

terveydentila ja vitoseksi parisuhdetilanne, joista kumpikaan ei ollut huonoksi tai kohtalaiseksi taloudellisen tilanteensa arvioineiden viiden useimmin mainitun tekijän joukossa.

Viittä useimmin mainittua tekijää tarkastelemalla näemme siis, että lapsitoiveisiin merkittävästi vaikuttavat tekijät ovat hyvin toimeentulevilla erilaisia kuin huonosti toimeentulevilla, joilla talouteen liittyvät tekijät painottuvat. Muun muassa ajoittain esitetty käsitys siitä, että yhteiskunnan tuilla ei olisi merkitystä lasten-hankintapäätöksille, ei näiden tulosten valossa näytä pitävän paikkaansa ainakaan huonosti tai edes kohtalaisesti toimeentulevien näkökulmasta.

Taulukko 12 kertoo myös sen, että huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioivat äidit mainitsivat (jo sopivaa lapsilukua lukuun ottamatta) kaikki viiden useimmin mainitun tekijän joukkoon yltävät lapsitoiveiden esteet selvästi useammin kuin muut äidit, vaikka samoja tekijöitä mainitsivat myös kohtalaisesti toimeentulevat. Hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioivat sen sijaan mainitsivat kaiken kaikkiaan melko harvoin esteitä lapsitoiveille, ainoastaan jaksaminen vanhempana oli myös heillä – jo sopivan lapsiluvun ohella – melko yleinen lapsitoiveisiin merkittävästi vaikuttava tekijä. Silti senkin mainitsi heistä harvempi kuin joka viides, kun huonossa taloudellisessa asemassa olevista näin teki joka neljäs. Kaikki viisi useimmin mainittua tekijää esitti omassa tilanteessaan merkittävästi vaikuttavina vähintään 20 prosenttia niistä äideistä, jotka arvioivat taloudellisen tilanteensa huonoksi. Sen sijaan kohtalaisessa taloudellisessa tilanteessa olevat mainitsivat yhtä usein enää kaksi listalla olevaa syytä ja hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevat vain yhden. Toisin sanoen näyttää siltä, että hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevilla on harvemmin esteitä toteuttaa lapsitoiveitaan kuin huonossa taloudellisessa tilanteessa olevilla.

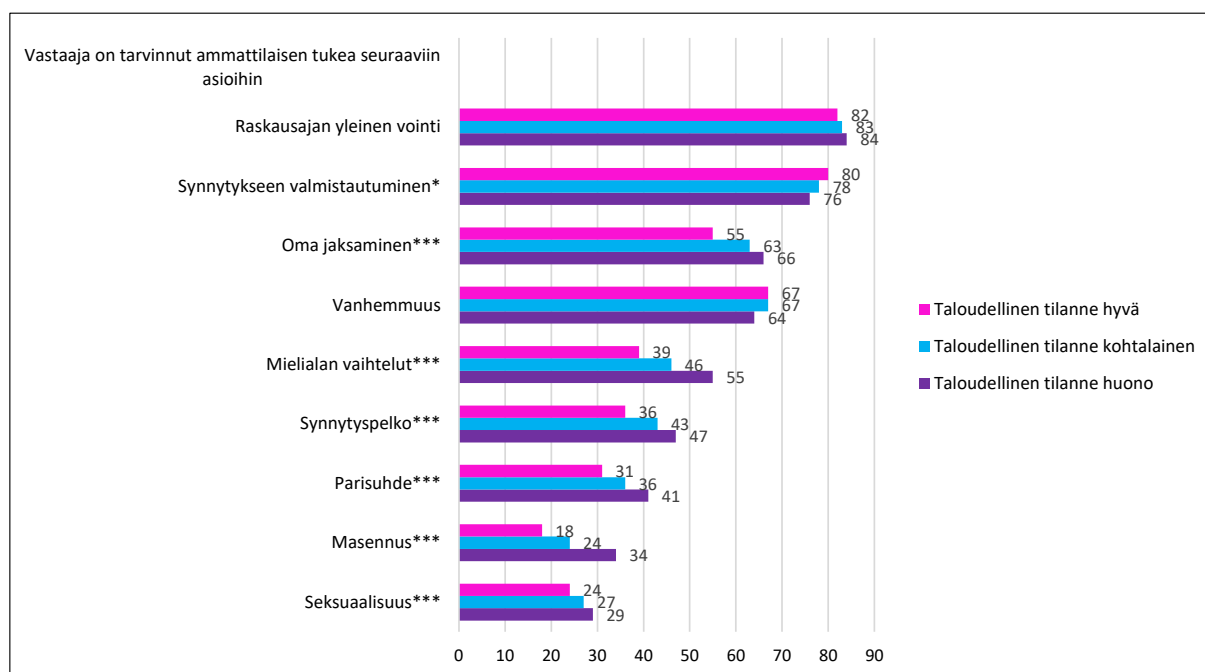
Julkisessa keskustelussa syntyvyyden alenemisesta Suomessa on syiksi arveltu muun muassa nuorten huolta ilmastonmuutoksesta tai sitä, ettei Suomi ole lapsiystävällinen maa. Tässä aineistossa, jossa vastaajilla oli ainakin yksi lapsi, nämä asiat saivat varsin vähän mainintoja tekijöinä, jotka vaikuttaisivat merkittävästi siihen, ettei vastaaja toivo enempää lapsia (myös Klemetti ym. 2022).¹⁹ Huonossa taloudellisessa tilanteessa olevat yhden lapsen äidit mainitsivat nämä seikat merkittäviksi tekijöiksi useammin kuin muut äidit (liitetaulukko 6). Vähintään hieman yli puolet niin yhden kuin useammankin lapsen äideistä kuitenkin sanoi, ettei huoli ilmastonmuutoksesta tai ekologisesta kantokyvystä vaikuta lainkaan siihen, että he eivät toivo lisää lapsia tai eivät osaa sanoa toivovatko.

¹⁹ Vuoden 2022 Perhebarometrikyselyssä 17–19 prosenttia 20–45-vuotiaista lapsettomista naisista mainitsi huolen ilmastonmuutoksesta merkittäväksi syyksi sille, ettei lastensaanti ole heille ajankohtaista; niillä, joilla jo oli lapsia, tämä huoli ei yltänyt kymmenen yleisimmin mainitun merkittävästi vaikuttavan syyn joukkoon (Sorsa ym. 2023).

7 Toimeentulokokemusten yhteys hyvinvointia tukevien palvelujen tarpeeseen ja käyttöön

7.1. Äitien tuen tarve ammattilaisilta vauvan odotusaikana ja tuen saamisen tarvittaessa

Raskausaikana äidit olivat eniten tarvinneet ammattilaisten tukea yleiseen vointiinsa sekä synnytykseen valmistautumiseen, joihin sitä kertoi tarvinneensa noin neljä viidestä äidistä (liitetaulukko 7). Näissä tuen tarpeissa ei juuri ollut eroa toimeentulokokemusten mukaan. Vanhemmuuteen kertoi tarvinneensa tukea kaksi kolmesta äidistä, eikä tämäkään ollut yhteydessä äidin toimeentulokokemuksiin. (Kuvio 9.)

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

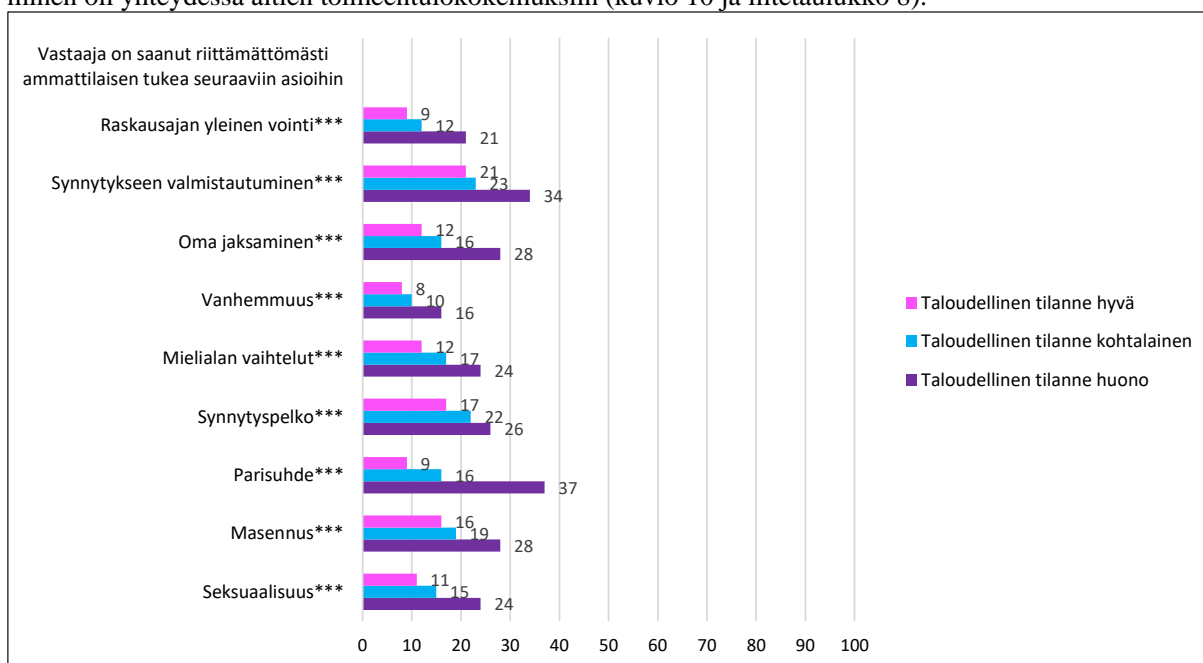
* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, $p < 0.05$

Kuvio 9. Äitien tuen tarve ammattilaisilta vauvan odotusaikana toimeentulokokemusten mukaan, %

Äitien kokema tuen tarve ammattilaisilta odotusaikana äidin omassa jaksamisessa ja hänen henkiseen hyvinvointiinsa liittyvissä tekijöissä oli sen sijaan selvästi ja lineaarisesti yhteydessä toimeentulokokemuksiin. Omaan jaksamiseensa kertoi tarvinneensa tukea runsas puolet (58 %) kaikista äideistä (liitetaulukko 7). Hyvin toimeentulevista äideistä noin puolet mutta kohtalaisesti tai huonosti toimeentulevista kaksi kolmesta tarvitsi tukea jaksamiseensa (kuvio 9). Mielialan vaihteluihin sanoi tarvinneensa tukea kaikista äideistä kaksi viidestä. Hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioineista äideistä tätä tarvetta raportoi hieman keskimääräistä harvempi, kohtalaisessa taloudellisessa tilanteessa olevista hieman keskimääräistä useampi, kun taas huonossa taloudellisessa tilanteessa olevista äideistä yli puolet kertoi tarvinneensa tukea mielialan vaihteluihin. Joka viides kaikista äideistä kertoi tarvinneensa tukea masennukseen. Hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevista äideistä siihen tarvitsi tukea noin joka kuudes, kohtalaisessa tilanteessa olevista joka neljäs ja huonossa taloudellisessa tilanteessa olevista joka kolmas.

Kaikista äideistä runsas kolmannes (38 %) kertoi tarvitsevansa tukea synnytyspelkoon, kolmannes parisuhteen ja neljännos seksuaalisuuden ongelmiin (liitetaulukko 7). Näissäkin asioi tuen tarve oli lineaarisessa yhteydessä äidin arvioon perheen taloudellisesta tilanteesta. Synnytyspelkoon tarvitsi tukea reilu kolmannes hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioineista, noin kaksi viidestä sen kohtalaiseksi arvioineista ja lähes puolet taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioineista äideistä. Parisuhteeseen sanoi tarvitsevansa tukea hieman harvempi kuin joka kolmas hyvässä taloudellisessa tilanteessa oleva, hieman useampi kuin joka kolmas kohtalaisessa tilanteessa oleva ja kaksi viidestä huonossa taloudellisessa tilanteessa olevista äideistä. Tuen tarpeessa seksuaalisuuden ongelmiin erot erilaisessa taloudellisessa tilanteessa olevien välillä eivät olleet yhtä suuria, vaikka nekin olivat tilastollisesti erittäin merkitseviä.

Aina tukea tarvinneet ja hakeneet eivät kuitenkaan saaneet sitä riittävästi. Useimmin äidit jäivät vaille riittävää tukea synnytykseen valmistautumiseen (22 %), synnytyspelon käsittelyyn (19 %) ja masennukseen (18 %) (liitetaulukko 8). Kaikkien kyselyssä mukana olleiden tuen tarpeiden kohdalla riittämätön tuen saaminen oli yhteydessä äitien toimeentulokokemuksiin (kuvio 10 ja liitetaulukko 8).

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 10. Äitien riittämätön tuen saanti ammattilaisilta vauvan odotusaikana toimeentulokokemusten mukaan, osuus tukea tarvinneista ja hakeneista, %

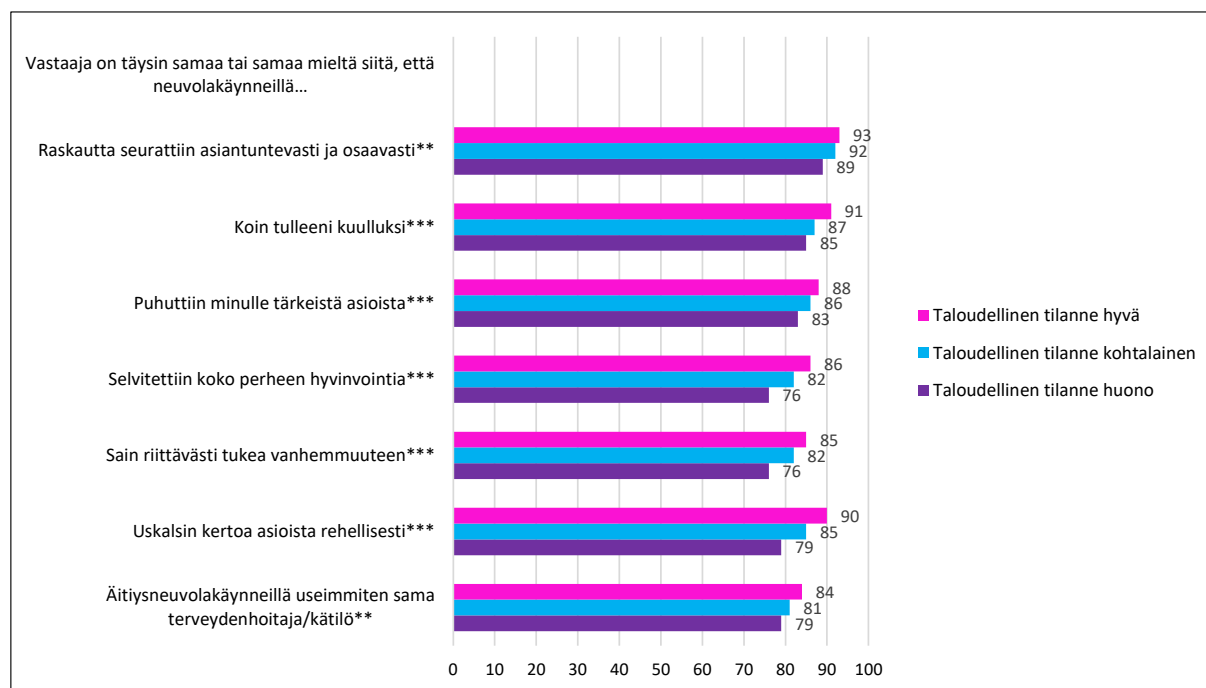
Synnytykseen valmistautumiseen sai riittämättömästi tukea noin joka viides hyväksi tai kohtalaiseksi taloudellisen tilanteensa arvioinut äiti, mutta taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioivista äideistä joka kolmas tukea tarvinneista ja hakeneista. Synnytyspelkoon ja masennukseen sai hakemaansa tukea riittämättömästi noin joka kuudes hyvin toimeentuleva äiti, mutta useampi kuin joka neljäs huonosti toimeentuleva äiti.

Muiden tarkasteltujen teemojen kohdalla tuen saaminen oli jäänyt riittämättömäksi keskimäärin harvemmin, mutta niissäkin erot toimeentulokokemusten mukaan olivat selviä. Parisuhteeseen olisi tukea tarvinnut saatua enemmän useampi kuin joka kolmas huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioinut äiti, mutta harvempi kuin joka kymmenes hyvin toimeentuleva ja joka kuudes taloudellisen tilanteensa kohtalaiseksi arvioinut. Omaan jaksamiseen tukea olisi tarvinnut saatua enemmän myös noin joka kymmenes hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioinut, joka kuudes sen kohtalaiseksi arvioinut, mutta useampi kuin joka neljäs taloudellista tilannettaan huonona pitänyt äiti. Suunnilleen samoja ovat osuudet mielialan vaihteluihin saadussa tuessa. Raskausajan yleiseen vointiin oli liian vähän tukea saanut vain joka kymmenes kaikista siihen tukea tarvinneista äideistä, mutta kaksi kertaa useampi huonoksi kuin hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioineista. Myös vanhemmuuteen saatu tuki oli ollut riittämätöntä keskimäärin vain alle joka kymmenennen sitä tarvinneen äidin mielestä, mutta saamansa tuen oli kokenut riittämättömäksi kaksi kertaa useammin huonossa kuin hyvässä taloudellisessa tilanteessa oleva äiti.

7.2. Äitien tyytyväisyys raskauden seurantaan

Vaikka osa äideistä kertoi saaneensa riittämättömästi ammattilaisten tukea monissa hyvinvointinsa kannalta tärkeissä asioissa raskausaikanaan sitä erikseen kysyttäessä, valtaosa äideistä antoi varsin myönteisen arvion raskauden seurannasta äitiysneuvolassa. Useampi kuin neljä viidestä kaikista äideistä keskimäärin oli samaa mieltä siitä, että hänen raskauttaan seurattiin asiantuntevasti ja osaavasti, hän koki tulleen kuulluksi ja uskalsi kertoa asioistaan rehellisesti, äitiysneuvolassa puhuttiin hänelle tärkeistä asioista, selvitettiin koko perheen hyvinvointia ja annettiin riittävästi tukea vanhemmuuteen (liitetaulukko 9). Kaikista äideistä useammalla kuin neljällä viidestä oli myös ollut äitiysneuvolakäynneillä useimmiten sama terveydenhoitaja tai kättilö, mikä on tärkeää luottamuksellisen suhteen syntymiseksi ja edesauttaa vaikeistakin asioista puhumista.

Kaikissa kysytyissä asioissa vähintään kolme neljästä, useimmissa ainakin neljä viidestä myös kohtalaisessa tai heikossa taloudellisessa tilanteessa olevista äideistä oli sitä mieltä, että ne olivat neuvolakäynneillä toteutuneet hyvin (kuvio 11). Erot erilaisessa taloudellisessa tilanteessa olevien äitien välillä olivat useimmissa asioissa pieniä, vaikka ne olivatkin tilastollisesti merkitseviä. Huomiota kiinnittää kuitenkin se, että ero oli suurin siinä, miten äidit kertoivat uskaltaneensa puhua asioistaan rehellisesti: näin raportoi 90 prosenttia hyvin toimeentulevasta mutta enää 79 prosenttia huonosti toimeentulevasta äidistä. Tähän saattaa vaikuttaa se, että huonosti toimeentulevat äidit kohtasivat hyvin toimeentulevia äitejä harvemmin äitiysneuvolakäynneillään saman terveydenhoitajan tai kättilön.

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti merkitseviä, $p < 0.01$

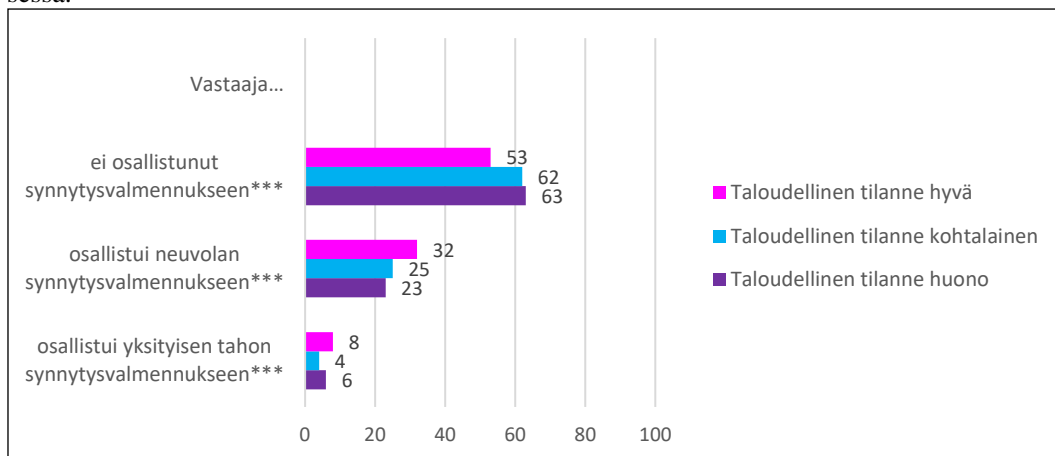
Kuvio 11. Äitien tyytyväisyys raskauden seurantaan äitiysneuvolassa toimeentulokokemusten mukaan, täysin samaa tai samaa mieltä olevien osuus, %

7.3. Synnytysvalmennus, synnytyksen sujuminen ja siitä toipuminen

Kaikista äideistä yli puolet (56 %) ei osallistunut lainkaan synnytysvalmennukseen odotusaikana (liitetaulukko 10). Tämä selittyy sillä, että uudelleensynnyttäjille valmennusta ei yleensä tarjota, ja aineiston äideistä hieman yli puolella (53 %) oli useampia kuin yksi lapsi (Klemetti ym. 2022, 154). Toisaalta edellä näimme, että neljä viidestä äidistä, eli huomattavasti useampi kuin aineiston ensisynnyttäjät, sanoi tarvitseensa tukea synnytykseen valmentautumiseen (liitetaulukko 7), ja yksi viidestä kertoi saaneensa tällaista tukea riittämättömästi. Riittämättömästi tukea saivat huonossa taloudellisessa asemassa olevat useammin kuin muut (kuvio 10), mikä saattaa liittyä myös siihen, että he olivat muita useammin uudelleensynnyttäjiä

(ks. edellä taulukko 3). Tuki synnytykseen valmentautumisessa oli useimmin mainittu riittämättömästi saadun tuen aihe (liitetaulukko 8).

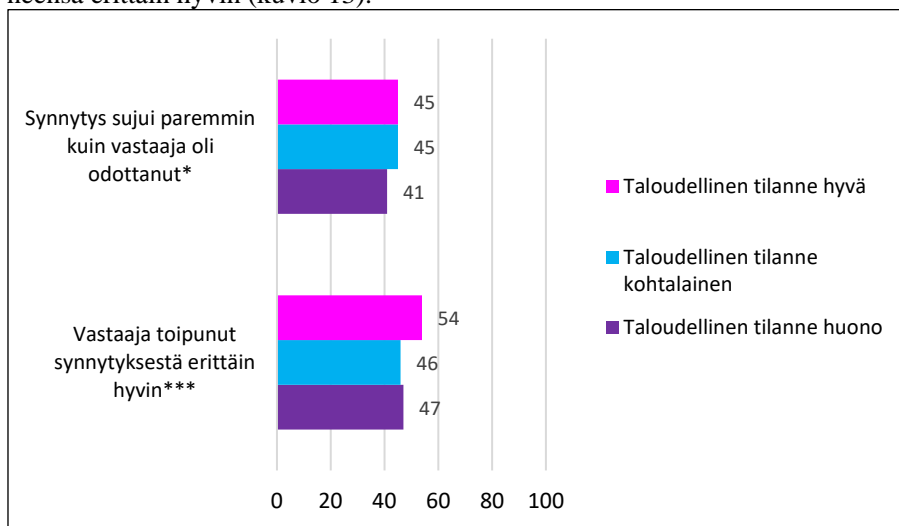
Synnytysvalmennus jäi saamatta lähes kahdella kolmesta niistä äideistä, jotka arvioivat perheensä taloudellisen tilanteen kohtalaiseksi tai huonoksi, ja hieman yli puolella taloudellisen tilanteensa hyväksi arvioineista äideistä (kuvio 12). Jos synnytysvalmennukseen osallistuttiin, se saatiin yleensä neuvolassa, vain kuusi prosenttia kaikista äideistä osallistui yksityisen tahon järjestämään valmennukseen. Erot osallistumisessa olivat yhteydessä toimeentulokokemuksiin sekä neuvolassa että yksityisen tahon järjestämässä valmennuksessa.

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 12. Äitien osallistuminen synnytysvalmennukseen toimeentulokokemusten mukaan, %

Vaikka synnytysvalmennus oli jäänyt osittain riittämättömäksi, lähes puolet äideistä kertoi synnytyksen sujuneen paremmin kuin äiti oli odottanut (liitetaulukko 1). Joka kolmannen synnytys oli sujunut odotusten mukaisesti ja noin joka viidennen odotuksia huonommin (Klemetti ym. 2021). Puolet kaikista äideistä kertoi myös toipuneensa synnytyksestä erittäin hyvin. Hyvä synnytykskokemus oli hieman harvinaisempi äideillä, jotka arvioivat taloudellisen tilanteensa huonoksi, samoin he raportoivat jonkin verran harvemmin toipuneensa erittäin hyvin (kuvio 13).

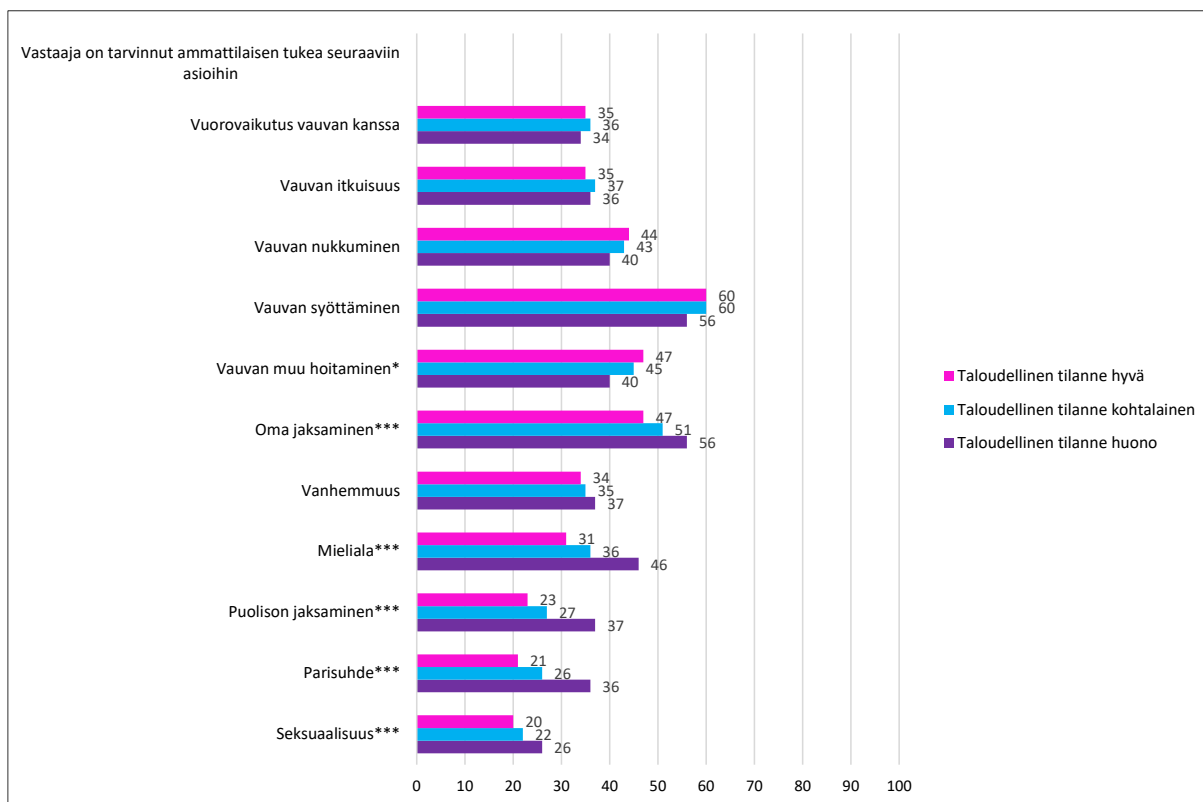

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 13. Äitien kokemus synnytyksen sujumisesta toimeentulokokemusten mukaan, %

7.4. Äitien tuen tarve ammattilaisilta vauvan syntymän jälkeen ja tuen saaminen tarvittaessa

Vauvan syntymän jälkeen äidit kertoivat tarvinneensa ammattilaisten tukea eniten vauvan hoitamiseen, erityisesti vauvan syöttämiseen, sekä omaan jaksamiseen, mielialaansa ja vanhemmuuteen liittyvissä kysymyksissä (liitetaulukko 11). Tuen tarvetta vauvan syöttämiseen, nukkumiseen, itkuisuuteen ja vuorovaikutukseen vauvan kanssa sekä vanhemmuuteen raportoitiin jokseenkin yhtä laajasti riippumatta äidin kokemuksesta perheen taloudellisesta tilanteesta (kuvio 14).

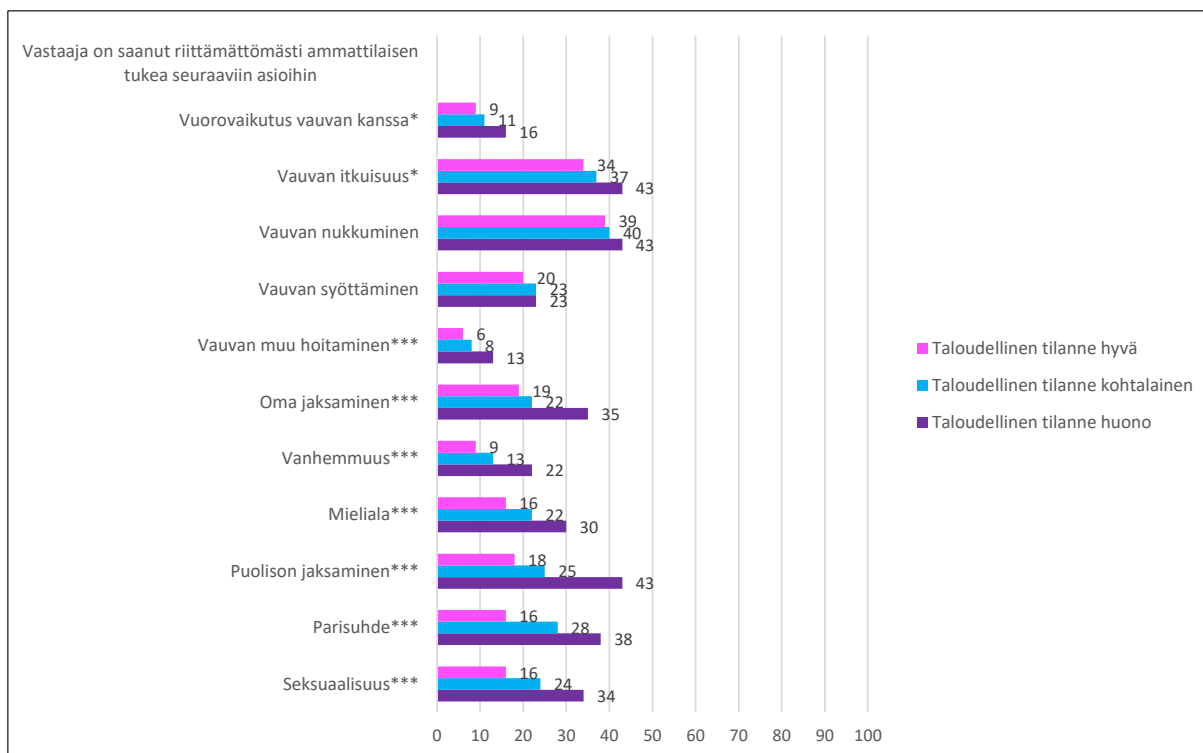
*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, $p < 0.05$

Kuvio 14. Äitien tuen tarve ammattilaisilta vauvan syntymän jälkeen

Lähes puolet kaikista äideistä kertoi tarvinneensa ammattilaisten tukea omaan jaksamiseen, kolmasosa mielialaan ja vanhemmuuteen ja joka neljäs puolison jaksamiseen ja parisuhteeseen (liitetaulukko 11). Toisin kuin vauvan hoitamisessa, näissä asioissa tuen tarpeen raportointi oli selvästi yhteydessä äitien arvioon perheen taloudellisesta tilanteesta (kuvio 14). Varsinkin äidin mielialaan, parisuhteeseen ja puolison jaksamiseen huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioivat äidit kertoivat tarvinneensa ammattilaisen tukea merkittävästi useammin kuin hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevat äidit.

Ammattilaisten tukea tarvinneet kokivat saaneensa sitä riittämättömästi useimmin samoihin asioihin, joihin tuen tarve oli yleisintä: lähes kaksi viidestä tukea tarvinneesta ja hakeneesta äidistä koki saaneensa liian vähän tukea vauvan nukkumiseen, ja useampi kuin joka kolmas olisi tarvinnut saatua enemmän tukea vauvan itkuisuuteen (liitetaulukko 12). Vauvan syöttämisessä tuen tarve oli kaikkein suurin, ja siihenkin saatua enemmän tukea kertoi tarvinneensa joka viides äiti. Vaille riittävää ammattilaisten tukea jääminen oli vauvan nukkumiseen ja syöttämiseen liittyvissä ongelmissa jokseenkin yhtä yleistä riippumatta äitien arviosta taloudellisesta tilanteestaan, mutta vauvan itkuisuudessa, vuorovaikutuksen ongelmissa ja vauvan muussa hoitamisessa tuen saannin riittämättömydestä kertoivat useammin taloudellisen tilanteensa huonoksi arvioineet äidit (kuvio 15).

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, $p < 0.05$

Kuvio 15. Äitien riittämätön tuen saanti ammattilaisilta vauvan syntymän jälkeen toimeentulokokemusten mukaan, osuus tukea tarvinneista ja hakeneista, %

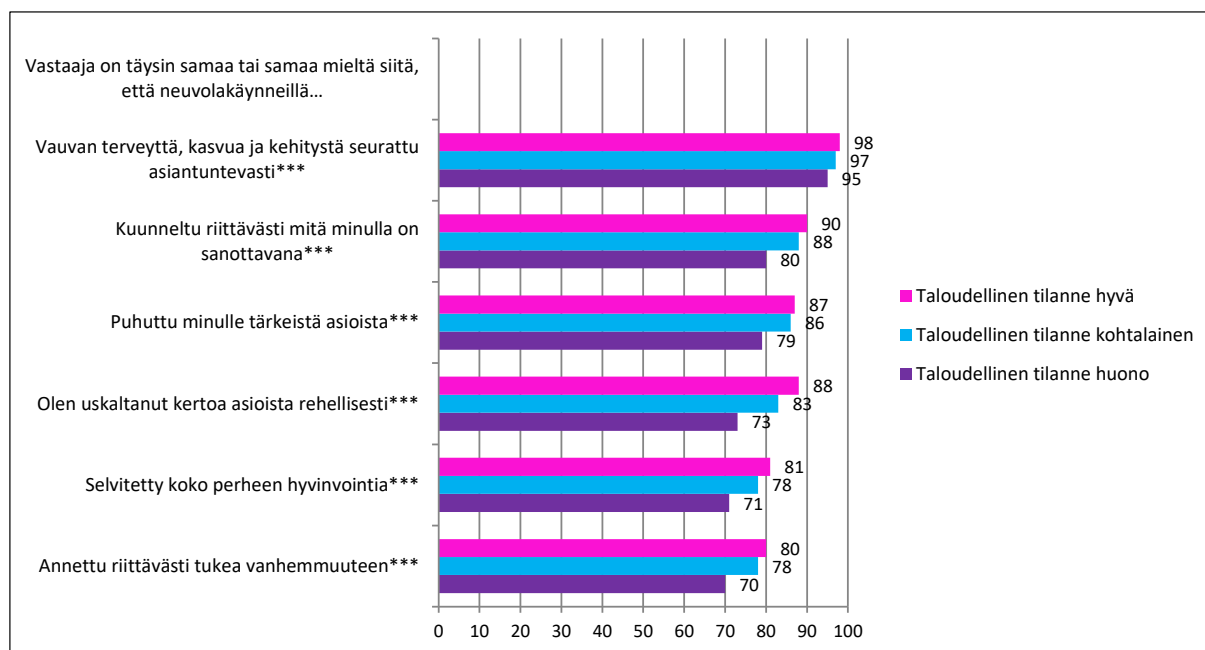
Äidin omaan jaksamiseen, puolison jaksamiseen, parisuhteeseen, seksuaalisuuteen tai äidin mieliälään tukea tarvinneista ja hakeneista sitä kertoi riittämättömästi saaneensa noin joka viides. Vanhemmuuteen tukea oli saatu paremmin tarvetta vastaavasti, saadun tuen koki riittämättömäksi joka kymmenes äiti. (Liite-
taulukko 12.) Vastaavasti kuin tuen tarpeesta myös sen riittämättömästä saamisesta kertominen oli näissä asioissa selvästi yhteydessä äitien taloudelliseen tilanteeseen (kuvio 15). Omaan jaksamiseen sai riittämättömästi tukea joka viides hyvässä taloudellisessa tilanteessa oleva äiti mutta useampi kuin joka kolmas taloudellisen tilanteensa heikoksi arvioinut. Vanhemmuuteen ja mieliälään riittämättömästi tukea saaneita oli heikossa taloudellisessa tilanteessa olevien äitien joukossa kaksi kertaa useammin kuin hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevien; parisuhteeseen ja puolison jaksamiseen riittämättömästi saadun tuen kohdalla ero oli tätäkin suurempi.

7.5. Äitien tyytyväisyys lastenneuvolakäynteihin

Samoin kuin äitiysneuvolakäynteihin, valtaosa äideistä oli tyytyväisiä myös käynteihin lastenneuvolassa vauvan kanssa (liitetaulukko 13). Tyytyväisyydessä oli kuitenkin eroja sen mukaan millaiseksi äidit ovat arvioineet perheensä taloudellisen tilanteen (kuvio 16). Tyytyväisyydessä vauvan kehityksen seurantaan erot olivat pieniä (vaikkakin tilastollisesti erittäin merkitseviä), useampi kuin yhdeksän kymmenestä sekä hyvin, kohtalaisesti että huonosti toimeentulevasta äidistä oli sitä mieltä, että vauvan kehitystä on neuvolassa seurattu asiantuntevasti.

Sen sijaan arvioissa vuorovaikutuksesta äidin kanssa sekä perheen hyvinvoinnin ja vanhemmuuden tukemisesta neuvolakäynneillä oli suurempia eroja erilaisessa taloudellisessa tilanteessa olevien äitien välillä. Yhdeksän kymmenestä hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevista mutta enää neljä viidestä huonossa taloudellisessa tilanteessa olevista äideistä sanoi tullessaan riittävästi kuulluksi neuvolakäynneillä. Vastaava ero oli äitien kokemuksissa siitä, onko neuvolakäynneillä puhuttu äidille tärkeistä asioista, onko selvitetty koko perheen hyvinvointia ja onko annettu riittävästi tukea vanhemmuuteen. Suurin ero hyvässä ja huonossa

taloudellisessa tilanteessa olevien äitien välillä oli siinä, onko äiti uskaltanut kertoa asioistaan rehellisesti: tällainen kokemus oli lähes yhdeksällä kymmenestä hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioineesta äidistä, mutta enää harvemmallalla kuin kolmella neljästä huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineesta.

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Kuvio 16. Äitien tyytyväisyys lastenneuvolakäynteihin toimeentulokokemusten mukaan, täysin samaa tai samaa mieltä olevien osuus, %

Saman suuntaisia tuloksia saatiin edellä äitien kokemuksista äitiysneuvolakäynneistä (kuvio 11). Äitiysneuvolassakin selvästi harvempi huonosti kuin hyvin toimeentuleva äiti sanoi uskaltaneensa kertoa asioistaan rehellisesti. Näiden tulosten perusteella näyttäisi siltä, että sekä äitiys- että lastenneuvolassa huonosti toimeentulevat äidit kokevat harvemmin tulevansa kohdatuksi hyvin. Olisiko tässä kyse jonkinlaisesta luokkat- tai kulttuurisen pääoman asetelmasta, jossa hyvässä taloudellisessa asemassa olevilla äideillä on enemmän sosiaalista itsevarmuutta ja ilmaisutaitoja tuoda asioitaan esille vaikkapa korkeamman koulutuksensa seurauksena (vrt. edellä luku 5, kuvio 4 erot äitien arvioissa mahdollisuuksistaan vaikuttaa elämäänsä ja elinympäristöönsä)? Vai onko taloudellisten ongelmien kanssa kamppailevilla äideillä vähemmän voimavaroja ottaa asioitaan esille (vrt. luku 5 kuvio 2 erot äitien henkisessä hyvinvoinnissa, myös Daly & Kelly 2015)? Onko korkeakoulutettujen äitien helpompi puhua samaa kieltä terveydenhoitajien kanssa? Vai onko kysymys siitä, että terveydenhoitajat eivät saa tarpeeksi koulutusta vaikeiden asioiden puheeksi ottamiseen, ja huonosti toimeentulevilla niitä on useammin? Kun samalla huonosti toimeentulevat olivat useammin niitä, joilla terveydenhoitaja on vaihtunut ainakin äitiysneuvolakäynneillä, on melko mahdotonta synnyttää äidin ja terveydenhoitajan välille sitä luottamuksellista suhdetta, jota vaikeista asioista puhuminen edellyttäisi.

8 Toimeentulon ongelmat ennustavat äitien hyvinvoinnin vajeita

Edellä olemme tarkastelleet 3–6 kuukauden ikäisten vauvojen äitien ja heidän perheidensä hyvinvointia kuvaavien tekijöiden yhteyttä äitien arvioon perheen taloudellisesta tilanteesta. Tulokset kertoivat, että hyvinvointi on heikompaa useimpien tarkasteltujen tekijöiden osalta silloin, kun äiti arvioi perheensä taloudellisen tilanteen olevan huono, usein myös silloin, kun äiti arvioi taloudellisen tilanteen vain kohtalaiseksi, verrattuna äiteihin, jotka arvioivat perheensä taloudellisen tilanteen hyväksi.

Hyvinvointikokemukset syntyvät kuitenkin ihmisten elämän kokonaisuudessa, ja hyvinvoinnin vajeiden taustalla voi olla monenlaisia muitakin tekijöitä kuin perheen taloudellinen tilanne. Osa hyvinvoinnin vajeista voi myös johtaa taloudellisen tilanteen heikkenemiseen. Yhteys toimeentulokokemuksen ja hyvinvoinnin vajeiden välillä voi siis olla kaksisuuntainen. Seuraavaksi tarkastelemme monimuuttuja-analyysin avulla eräiden keskeisten äidin hyvinvointia kuvaavien tekijöiden mahdollisia riskitekijöitä. Tavoitteenamme on yhtäältä selvittää taloudellisen tilanteen merkitystä hyvinvoinnille silloin, kun myös muita mahdollisia selittäviä tekijöitä otetaan mukaan analyysiin. Toisaalta tarkastelemme näiden muiden tekijöiden merkitystä äidin hyvinvoinnin vajeiden riskitekijöinä.

Vastaajan hyvinvoinnin vajeita kuvaavista tekijöistä otimme tarkasteluun äidin masennuksen, yksinäisyyden, tyytymättömyyden elämään, kokemuksen ettei tunne kuuluvansa itselleen tärkeään ryhmään tai yhteisöön sekä perheen arjen sujumisen. Hyvinvoinnin vajeita selittävinä tekijöinä analyysissa ovat mukana taloudellisen tilanteen lisäksi vastaajan koettu terveys, tyytymättömyys parisuhteeseen, jota tässä kuvataan yhteenkuuluvuuden tunteen avulla, mahdollinen ero tai työttömyyskokemukset perheessä kyselyyn vastaamista edeltäneen vuoden aikana, vastaajan pääasiallinen toiminta ennen vauvan syntymää, yksinhuoltajuus sekä vastaajan ikä, koulutus ja lasten lukumäärä.

Ensimmäisen tavoitteenme osalta analyysit osoittivat, että perheen taloudellisen tilanteen huonoksi tai enintään kohtalaiseksi arvioimisen yhteys äidin hyvinvointivajeisiin säilyi selvänä ja tilastollisesti erittäin merkitsevänä, kun muita mahdollisia hyvinvoinnin vajeita selittäviä tekijöitä vakioitiin (taulukko 13). Taloudellisen tilanteen ongelmat lisäsivät selvästi riskiä²⁰ olla tyytymätön elämään: se yli kaksinkertaistui. Riski arjen sujumiseen enintään melko hyvin lisääntyi 66 prosenttia ja riskit itselle tärkeän ryhmän tai yhteisön ulkopuolelle jäämiseen sekä masennukseen ja yksinäisyyteen lisääntyivät vähintään tai lähes 50 prosenttia taloudellisen tilanteen ollessa enintään kohtalainen riippumatta muista näitä hyvinvoinnin vajeita selittävistä tekijöistä.

Muista äitien hyvinvoinnin vajeita selittävistä tekijöistä nousivat tässä analyysissa erityisesti esille tyytymättömyys yhteenkuuluvuuden tunteeseen parisuhteessa sekä äidin kokemus omasta terveydestään.

Tyytymättömyys yhteenkuuluvuuden tunteeseen parisuhteessa oli selvästi suurin riskitekijä useiden keskeisten hyvinvoinnin vajeiden kannalta: parisuhteeseensa tyytymättömillä äideillä riski olla tyytymätön elämänsä oli yli kuusinkertainen, riski masennukseen 4,5-kertainen ja riski yksinäisyyteen nelinkertainen verrattuna parisuhteeseensa tyytyväisiin äiteihin. Myös riski siitä, että äiti ei tunne kuuluvansa itselleen tärkeään ryhmään tai yhteisöön oli yli 2,5-kertainen, jos äiti oli tyytymätön yhteenkuuluvuuden tunteeseen parisuhteessaan. Tyytymättömyys yhteenkuuluvuuden tunteeseen peräti yhdeksänkertaisti riskin perheen arjen sujumiseen enintään melko hyvin.

Myös parisuhteen puuttuminen lisäsi riskejä: riski äidin tyytymättömyyteen elämänsä oli tuossa tilanteessa yli 5,5-kertainen ja riski masennukseen kolminkertainen, samoin riski yksinäisyyteen lisääntyi 50 prosenttia verrattuna parisuhteessa oleviin ja siihen tyytyväisiin äiteihin. Huomiota kiinnittää kuitenkin se, että tyytymättömyys yhteenkuuluvuuden tunteeseen olemassa olevassa parisuhteessa oli näissä hyvinvointivajeissa selvästi suurempi riskitekijä kuin parisuhteen puuttuminen. Kiinnostavaa on myös se, että toisin kuin

²⁰ Odds ratio (OR) ei kuvaa tilastollisessa mielessä riskiä, vaan jonkin tapahtuman todennäköisyyden suhdetta siihen, että kyseistä asiaa ei tapahdu. Suomeksi tätä kuvataan esimerkiksi käsitteellä ristitulohde. Luettavuuden vuoksi käytämme kuitenkin tässä työpaperissa riskin käsitettä, vaikka se ei ole tilastollisesti täsmälleen oikein.

epätyytyttävällä parisuhteella, vailla parisuhdetta elämisellä ei ollut merkitystä äidin arviolle perheen arjen sujumisesta eikä hänen kokemukselleen kuulumisesta itselleen tärkeään ryhmään tai yhteisöön tai kokemukseen yksinäisyydestä. Eron tapahtuminen viimeksi kuluneen vuoden aikana kolminkertaisti äidin masennusriskin, mutta ei ollut tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä muihin hyvinvoinnin vajeisiin.

Taululukko 13. Hyvinvoinnin vajeita selittävät tekijät vauvojen äideillä. Odds ratio (OR) -kertoimet, logistinen regressioanalyysi.

	Masentunut ¹	Yksinäinen ²	Tyytymätön elämään ³	Ei tunne kuuluvansa itselleen tärkeään ryhmään/yhteisöön ⁴	Perheen arki sujuu enintään melko hyvin ⁵
Taloudellinen tilanne					
hyvä	1	1	1	1	1
kohtalainen tai huono	1.482***	1.416***	2.110***	1.529***	1.661***
Oma terveys					
hyvä tai melko hyvä	1	1	1	1	1
keskitasoinen, melko huono tai huono	5.445***	1.976***	4.389***	1.623***	2.811***
Tyytyväisyys yhteenkuuluvuuden tunteeseen parisuhteessa					
melko tai erittäin tyytyväinen	1	1	1	1	1
ei tyytyväinen eikä tyytymätön, melko tai erittäin tyytymätön	4.513*** 3.188***	4.025*** 1.531 ns	6.313*** 5.667***	2.652*** 1.091 ns	9.401*** 1.035 ns
Ero viimeisten 12 kk aikana					
ei	1	1	1	1	1
kyllä	2.922***	1.498 ns	1.410 ns	1.200 ns	1.227 ns
Työttömyyskokemuksia perheessä viimeisten 12 kk aikana					
ei	1	1	1	1	1
kyllä	1.185 ns	1.033 ns	1.641***	1.175*	1.128 ns
Pääasiallinen toiminta ennen vauvaa ansiotyössä					
ei työelämässä	1	1	1	1	1
	1.081 ns	0.924 ns	1.172 ns	0.944 ns	0.973 ns
Perherakenne					
kahden aikuisen perhe	1	1	1	1	1
yhden aikuisen perhe	0.545*	1.024 ns	0.562 ns	1.148 ns	0.836 ns
Ikä					
35 tai yli	1	1	1	1	1
Alle 35-vuotias	1.235*	1.359***	1.009 ns	0.992 ns	0.876*
Lasten lukumäärä					
yksi	1	1	1	1	1
kaksi tai useampia	0.957 ns	0.805***	1.051 ns	0.847***	1.163**
Koulutus					
enemmän kuin ammatillinen tutkinto	1	1	1	1	1
enintään ammatillinen tutkinto	1.140 ns	1.184***	0.998 ns	1.320***	0.750***
R ²	0.210	0.098	0.229	0.077	0.170
N	7 999	8 198	8 435	8 379	8 439

***p<0.001, **p<0.01, *p<0.05, ns yhteys ei ole tilastollisesti merkitsevä

¹ Vastaajalla on ollut masennusoireita viimeksi kuluneen kuukauden aikana, n = 1 153 (15 %:lla koko aineistosta).

² Vastaajan olo on ollut yksinäinen joitakin kertoja, usein tai koko ajan viimeksi kuluneen kuukauden aikana, n = 4 553 (56 %).

³ Vastaaja ei ole tyytyväinen elämäänsä tällä hetkellä (ei tyytyväinen eikä tyytymätön, melko tyytymätön, erittäin tyytymätön), n = 499 (6 %).

⁴ Vastaaja ei tunne kuuluvansa (ei samaa eikä eri mieltä, eri mieltä tai täysin erimielistä väitteestä ”Kuulun itselleni tärkeään...”) itselleen tärkeään ryhmään tai yhteisöön, n = 2 934 (35 %)

⁵ Vastaajan arvion mukaan perheen arki on toiminut vauvan syntymän jälkeen melko hyvin, ei hyvin eikä huonosti, melko huonosti tai huonosti, n = 4 545 (54 %).

Äidin kokemuksella omasta terveydestään oli merkitystä kaikkien tarkasteltujen hyvinvoinnin vajeiden kohdalla. Jos äiti koki terveydentilansa enintään keskitasoiseksi, se yli viisinkertaisti masennusriskin ja yli nelinkertaisti riskin olla tyytymätön elämäänsä verrattuna terveytensä ainakin melko hyväksi kokeneisiin äiteihin. Riski perheen arjen sujumiseen enintään melko hyvin lähes kolminkertaistui ja riskit siitä, ettei äiti kokenut kuuluvansa itselleen tärkeään ryhmään tai yhteisöön tai tunsu itsensä yksinäiseksi, noin puolitoista-kertaistui.

Äidin sosioekonomista asemaa kuvaavien tekijöiden merkitys hyvinvoinnin vajeille oli tässä aineistossa selvästi edellä kuvattuja tekijöitä vähäisempi. Äidin pääasiallinen toiminta ennen vauvan syntymää – se, oliko hän ollut ansiotyössä vai työelämän ulkopuolella – ei ollut tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä mihinkään tarkastelluista äidin hyvinvoinnin vajeista. Perheessä viimeksi kuluneen vuoden aikana koettu työttömyys puolestaan lisäsi riskiä äidin tyytymättömyyteen elämäänsä noin 60 prosentilla, ja hieman myös riskiä siitä, ettei äiti tuntenut kuuluvansa itselleen tärkeään ryhmään tai yhteisöön (ehkä niiden kohdalla, jotka olivat itse olleet työttömiä?), mutta muihin hyvinvoinnin vajeisiin se ei ollut yhteydessä. Myös äidin koulutus oli yhteydessä joihinkin hyvinvoinnin vajeisiin, vaikkakaan ei kovin merkittävästi. Äidin vähäinen koulutus lisäsi kolmanneksella riskiä siihen, ettei äiti tuntenut kuuluvansa itselleen tärkeään ryhmään tai yhteisöön ja hieman myös riskiä siihen, että äiti koki itsensä yksinäiseksi. Sen sijaan se vähensi noin neljänneksellä riskiä siihen, että perheen arki sujui enintään melko hyvin.

Äidin ikä ja perherakennetta kuvaavat tekijät eivät myöskään olleet kovin merkittävästi yhteydessä äidin hyvinvointivajeisiin. Perheen ainoana aikuisena eläminen vähensi äidin masennusriskiä noin 50 prosentilla, mutta muihin hyvinvoinnin tekijöihin se ei ollut tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä. Jos perheessä oli lapsia kaksi tai useampia, riskit äidin yksinäisyyteen tai itselle merkittävään ryhmään kuulumattomuuden tunteeseen vähenivät hieman. Toisaalta hieman lisääntyi riski siihen, että perheen arki sujui enintään melko hyvin. Äidin nuori ikä (alle 35-vuotias) puolestaan hieman vähensi tätä riskiä mutta lisäsi reilulla kolmanneksella riskiä äidin yksinäisyyteen ja lähes neljänneksellä riskiä äidin masennukseen.

Vauvaperheiden äitien aineistosta saadut tulokset toimeentulokokemusten yhteydestä hyvinvoinnin vajeisiin ovat saman suuntaisia nelivuotiaiden lasten ja 10–12-vuotiaiden lasten äitien aineistoista saatujen tulosten kanssa (Salmi & Närvi 2022, Salmi & Kestilä 2019). Tuloksia ei voida suoraan verrata, koska aineistot on kerätty eri tavoin ja kysymykset toimeentulokokemuksista sekä osin myös hyvinvoinnin vajeista ovat näissä aineistoissa erilaisia. Silti kaikissa eri perhevaiheissa olevilla äideillä toimeentulon ongelmallisuuden merkitys tarkasteltujen hyvinvoinnin vajeiden riskitekijänä osoittautui merkittäväksi myös silloin, kun muita hyvinvoinnin riskitekijöitä vakioitiin. Kaikissa perhevaiheissa toimeentulon ongelmat yli kaksinkertaistivat äidin riskin olla tyytymätön elämäänsä ja nostivat merkittävästi myös äidin riskiä masennukseen ja yksinäisyyteen sekä kokemuksiin ystäväpiirin tai muun itselle tärkeän ryhmän ulkopuolelle jäämisestä ja perheen arjen sujumisesta enintään melko hyvin.

Toimeentulo-ongelmien ohella myös muut vauvaperheiden lasten äitien hyvinvoinnin vajeiden riskitekijät olivat samoja kuin nelivuotiaiden ja alakoululaisten äideillä: riskejä lisäsivät eniten äidin tyytymättömyys parisuhteeseensa sekä omat terveysongelmat.

9 Lopuksi: Toimeentulon ongelmat heijastuvat hyvinvointiin moniulotteisesti

Tässä raportissa olemme analysoineet perheen koetun taloudellisen tilanteen yhteyttä äitien ja perheen hyvinvoinnin osa-alueisiin perheissä, joissa on 3–6 kuukauden ikäinen vauva. Tutkimuksessa hyvinvointia on kuvattu laajasti lukuisien Erik Allardtin klassisen hyvinvoinnin määritelmän kolmelle ulottuvuudelle asettuvien tekijöiden avulla. Äitien ja perheiden hyvinvointia kuvaavia muuttujia oli analyysissä mukana 140.

Tutkimus osoittaa, että äidin arvio perheen taloudellisesta tilanteesta on yhteydessä lähes kaikkiin mukana oleviin hyvinvoinnin osatekijöihin: hyvinvointi on heikompaa, jos äiti arvioi perheen taloudellisen tilanteen vain kohtalaiseksi tai huonoksi. Erilaisiin taloudellisen tilanteen arvioihin liittyvä ero vastaajien raportoimassa hyvinvoinnissa vaihtelee suuruudeltaan, mutta ilmenee varsin johdonmukaisesti. Tarkastelluista 140 muuttujasta vain 23:n kohdalla tilastollisesti merkitsevää eroa ei ollut.

Tulokset eivät suoraan kerro huonoksi koetun taloudellisen tilanteen johtavan hyvinvoinnin vajeisiin tai vajeiden johtavan perheen taloudesta, vaan näiden ilmiöiden väliset yhteydet saattavat kytkeytyä erilaisiin välittäviin tekijöihin. Analyysit osoittavat kuitenkin systemaattisen yhteyden, vaikka eivät syy-yhteyttä. Tulokset kertovat siis heikossa taloudellisessa tilanteessa elävien lapsiperheiden tilanteista ja useiden ongelmien kasautumisesta samoille vanhemmille ja samoihin perheisiin.

Suurimmat erot taloudellisen tilanteen mukaan ilmenivät ymmärrettävästi perheen aineellisissa oloissa. Huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineiden äitien perheistä 40 prosentissa oli koettu työttömyyttä kyselyyn vastaamista edeltävän vuoden aikana, kun hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevissa perheissä työttömyyskokemuksia oli vain seitsemällä prosentilla. Huonoksi perheensä taloudellisen tilanteen arvioineista äideistä lähes puolet oli edeltävän vuoden aikana joskus pelännyt, että perheeltä loppuu ruoka ennen kuin rahaa saadaan lisää, mutta hyvässä taloudellisessa asemassa olevista äideistä tällaisia tilanteita oli ollut vain kahdella prosentilla. Toimeentulotukeen oli edeltävänä vuonna joutunut turvautumaan joka neljäs huonossa taloudellisessa tilanteessa oleva perhe, mutta vain neljä prosenttia vastaushetkellä hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioineiden äitien perheistä.

Suuria eroja taloudellisen tilanteen mukaan ilmeni kuitenkin myös äitien henkisessä ja fyysisessä hyvinvoinnissa. Raskausajan masennus oli äideillä kaiken kaikkiaan huolestuttavan yleistä, mutta perheen taloudellinen tilanne näytti heijastuvan siihen vahvasti: huonossa taloudellisessa tilanteessa olevista äideistä lähes joka toinen, mutta hyvässäkin taloudellisessa tilanteessa olevista äideistä joka neljäs kertoi olleensa masentunut odotusaikana. Masennusoireita oli ollut vauvan syntymän jälkeenkin kyselyyn vastaamista edeltäneen kuukauden aikana joka kolmannella huonossa taloudellisessa tilanteessa olevalla äidillä, kun hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevista äideistä niistä raportoi enää joka kymmenes. Myös äitien arvioissa terveydestään oli huomattava ero hyväksi ja huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineiden äitien välillä: terveydentilansa koki enintään keskinkertaiseksi useampi kuin joka neljäs huonossa taloudellisessa tilanteessa oleva mutta vain joka kymmenes hyvässä taloudellisessa tilanteessa oleva äiti.

Äitien henkistä hyvinvointia kuvaavat myös heidän kokemuksensa osallisuudesta ja elämänsä merkityksellisyydestä. Näissäkin kokemuksissa oli huomattavia eroja taloudellisen tilanteen mukaan. Lähes kaikki hyvässä taloudellisessa asemassa olevat äidit kokivat voivansa vaikuttaa elämänsä kulkuun, mutta huonossa taloudellisessa tilanteessa olevista näin ajatteli enää hieman useampi kuin kaksi kolmesta. Samoin lähes kaikki hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevat mutta enää kolme neljästä huonossa taloudellisessa tilanteessa olevasta äidistä koki päivittäiset tekemisensä merkityksellisiksi. Apua sai tarvitessaan lähes jokainen hyvässä taloudellisessa tilanteessa oleva mutta harvempi kuin kaksi kolmesta huonossa taloudellisessa tilanteessa olevasta äidistä. Seitsemän kymmenestä hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevasta äidistä koki olevansa osa itselleen tärkeää ryhmää tai yhteisöä, kun näin koki vain alle puolet huonossa taloudellisessa tilanteessa olevista äideistä.

Äidin tyytyväisyys elämäänsä ja parisuhteensa eri puoliin olivat myös niitä hyvinvoinnin osatekijöitä, joissa erot taloudellisen tilanteen mukaan olivat suuria. Lähes kaikki hyväksi taloudellisen tilanteensa arvioineet äidit olivat tyytyväisiä elämäänsä, mutta huonoksi sen arvioineista äideistä enää harvempi kuin neljä viidestä. Samansuuruisia tai suurempiakin eroja oli hyvin ja huonosti toimeentulevien äitien välillä tyytyväisyydessä yhteenkuuluvuuden tunteeseen, keskustelun avoimuuteen, ymmärretyksi tulemiseen, yhdessä tekemiseen ja kotitöiden jakamiseen parisuhteessaan. Sekä äidin että lapsen ja koko perheen hyvinvoinnin kannalta tärkeässä arjen sujumisessa ero oli myös suuri. Hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevista äideistä runsas puolet arvioi arkensa sujuvan hyvin, kun huonoksi taloudellisen tilanteensa arvioineista äideistä näin sanoi runsas neljännes. Huonommin kuin edes melko hyvin arki sujui joka viidennen huonossa taloudellisessa tilanteessa olevan äidin mielestä, kun näin arvioi vain viisi prosenttia hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevista äideistä.

Äitien hyvinvoinnin osalta tarkastelimme toimeentulokokemusten ja hyvinvoinnin yhteyden lisäksi myös taloudellisen tilanteen merkitystä äitien hyvinvoinnille silloin, kun muitakin mahdollisia hyvinvointia selittäviä tekijöitä otetaan mukaan analyysiin. Monimuuttuja-analyysi osoitti toimeentulokokemusten olevan merkittävä tekijä äitien hyvinvoinnin kannalta myös silloin, kun hyvinvoinnin vajeita aiheuttavat muutkin tekijät, kuten tyytymättömyys parisuhteeseen tai terveysongelmat. Vastaava tulos saatiin myös aiemmissa tutkimuksissa nelivuotiaiden ja alakouluikäisten lasten vanhemmista (Salmi & Närvi 2022, Salmi & Kestilä 2019). Toimeentulon ongelmat lisäävät riskiä hyvinvoinnin vajeisiin myös silloin, kun vajeiden taustalla on muita riskitekijöitä, ja aiheuttavat näin vanhemmille lisäkuormitusta. Tulokset korostavat sitä, että lapsiperheiden toimeentuloa tukemalla voidaan vahvistaa vanhempien hyvinvointia.

Viime vuosina on käyty runsaasti keskustelua syntyvyyden alenemisesta ja tekijöistä, jotka vaikuttavat lastenhankintapäätöksiin. Tämän tutkimuksen vastaajilla oli jo vähintään yksi lapsi, mutta heiltä kysyttiin toiveista saada tulevaisuudessa lisää lapsia sekä tekijöistä, jotka vaikuttavat siihen, ettei toivo nykyistä enempää lapsia tai ei osaa ottaa asiaan kantaa. Taloudellisesta tilanteestaan riippumatta noin puolet vastaajista ei toivonut lisää lapsia, koska perheen lapsiluku oli jo sopiva. Tämän tekijän mainitsemisen yleisyys toki vaihteli sen mukaan, montako lasta perheessä oli, ja erikokoisissakin perheissä jo sopiva lapsimäärä lapsitoiveeseen merkittävästi vaikuttavana tekijänä oli vain heikosti yhteydessä äitien arvioon taloudellisesta tilanteestaan. Äidin arvio perheen taloudellisesta tilanteesta oli kuitenkin sekä yhden että useamman lapsen äideillä tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä lähes kaikkiin muihin syihin, joiden takia äiti ei toivonut lisää lapsia tai oli epävarma toiveestaan, oli sitten kyse toimeentulosta, työtilanteesta, sosiaalisista suhteista tai vanhempien terveydentilasta. Perheen taloudelliset ongelmat heijastuivat sekä yhden että useamman lapsen äidin lapsitoiveisiin selvästi: puolet huonossa taloudellisessa tilanteessa elävistä mutta vain hyvin harva hyvässä taloudellisessa tilanteessa oleva äiti kertoi taloudellisen tilanteen vaikuttavan merkittävästi siihen, ettei toivo enempää lapsia tai on epävarma asiasta. Epävarma työtilanne ja yhteiskunnan riittämätön tuki olivat merkittävästi päätökseen vaikuttavia tekijöitä ainakin joka viidennessä huonossa taloudellisessa tilanteessa olevassa perheessä, mutta vain parissa prosentissa hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevista; yhden lapsen äideistä useampi kuin joka neljäs mainitsi epävarman työtilanteen merkittäväksi syyksi olla toivomatta lisää lapsia. Tiedetään myös, että syntyvyys on laskenut voimakkaimmin matalimmin koulutetuilla naisilla (Jalovaara et al. 2021), joilla riski epävarmasta työtilanteesta ja taloudellisista ongelmista on suuri. Kaiken kaikkiaan tämän tutkimuksen tulosten perusteella näyttää siltä, että hyvässä taloudellisessa tilanteessa olevilla on harvemmin esteitä toteuttaa lapsitoiveitaan kuin huonossa taloudellisessa tilanteessa olevilla. Näiden tulosten valossa lapsiperheiden toimeentulon tukeminen ei siis liene merkityksetön tekijä syntyvyyden kannalta.

Äidin, lapsen ja perheen hyvinvointia tukevien palvelujen tarpeessa ja saamisessa odotusaikana ja vauvan syntymän jälkeen erot perheen taloudellisen tilanteen mukaan olivat vaihtelevampia. Äitien tyytyväisyydessä äitiusneuvolan toimintaan ei ollut huomattavan suuria eroja perheen taloudellisen tilanteen mukaan. Tuen tarpeessa ja saamisessa odotusaikana niitä sen sijaan oli, ja nämä erot heijastavat edellä esiin tulleita hyvinvoinnin eroja. Suuria eroja oli yhtäältä tuen tarpeessa äidin mielialan vaihteluihin ja masennukseen, toisaalta myös riittävän tuen saamisessa sekä niihin että erityisesti omaan jaksamiseen ja parisuhteen ongelmiin. Myös vauvan syntymän jälkeen erot tuen tarpeessa ja riittävässä saamisessa olivat suurimmat samoissa mielialan, jaksamisen ja parisuhteen ongelmissa. Lastenneuvolakäyntien osalta suurimpana erona nousi esiin, että juuri huonossa taloudellisessa tilanteessa elävät äidit uskalsivat selvästi muita harvemmin kertoa asioistaan.

Tuen tarpeen ja tuen riittämättömän saamisen yhteys toimeentulo-ongelmiin on tärkeää osata ottaa huomioon neuvolassa yhtäältä siksi, että tukea voidaan antaa sitä eniten tarvitseville äideille juuri odotusaikana. Toiseksi se on tärkeää siksi, että tuoreen tutkimuksen mukaan äidin loppuraskauden kielteiset odotukset omasta kyvystään pitää huolta vauvastaan heijastuvat lapsen heikompana psykososiaalisena kehityksenä vielä kahden vuoden iässä. Tutkimus osoittaa myös, että äidin suhde puolisoon ja muihin läheisiin aikuisiin on merkittävä lapsen tunne-elämän kehittymisen kannalta. (Rusanen et al. 2022.) Näin ollen myös lapsen hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, saavatko vanhemmat riittävästi tukea parisuhteen ongelmiin jo odotusaikana, samoin kuin se, että tuki koetaan riittämättömäksi erityisesti perheissä, joita kuormittavat myös toimeentulo-ongelmat.

Tulosten mukaan perheissä, joiden taloudellisen tilanteen äiti arvioi huonoksi, äitien, lasten ja perheiden hyvinvointia tukevien palvelujen tarve oli siis yleisempää, mutta niissä myös palveluita saatiin useammin riittämättömästi. Resurssien parantaminen erityisesti äitiys- ja lastenneuvoloissa mutta myös parisuhde- ja mielenterveyspalveluissa sekä kasvatusta- ja perheneuvontapalveluissa on tarpeen. Nykytilanne äitiysneuvoloissa ei enää vastaa suomalaisen neuvolan menestystarinaa: vuonna 2021 alle puolessa äitiysneuvoloista oli henkilöstömitoitussuosituksen edellyttämä määrä terveydenhoitajia, lääkäreitä oli suosituksen mukaisesti vain runsaassa kolmanneksessa, ja kehitys on ollut laskeva vuodesta 2020 alkaen (Wiss ym. 2022). Erityisesti on tärkeää vahvistaa neuvoloiden resursseja niin, että terveydenhoitajien vaihtuvuus vähenee, jotta voidaan rakentaa pitkäkestoiset ja luottamukselliset suhteet vanhempiin – ilman luottamuksellisia suhteita ei päästä keskustelemaan perheen hyvinvointia kuormittavista asioista.

Lapsiperheiden köyhyyden merkittävä taustatekijä on vanhempien vähäinen koulutus (Salmi 2020). Tämän tutkimuksen aineiston vastaajista selvästi pienempi osuus on vähän koulutusta saaneita kuin samana vuonna synnyttäneistä äideistä koko väestössä, ja aineisto on valikoitunut sosioekonomisesti paremmassa asemassa olevien suuntaan (ks. luku 3). Merkittävää on, että myös tällaisen aineiston analysoinnin tulokset osoittavat toimeentulo-ongelmien selvän yhteyden äitien, lasten ja perheiden hyvinvointiin.

Tulokset kertovat, että toimeentulokokemukset heijastuvat laaja-alaisesti ja moniulotteisesti äitien ja perheiden hyvinvointiin niin aineellisten olojen, äitien henkisen ja fyysisen terveyden, osallisuuden ja merkityksellisyyden kokemusten kuin parisuhdetyytyväisyyden ja elämään tyytyväisyyden alueella. Erot toimeentulokokemuksissa ilmenevät eroina perheen arjen sujumisessa ja tulevaisuuden suunnitelmissa lastenhankinnan suhteen. Ne heijastuvat myös suurempana palvelujen tarpeena erityisesti äitien mielialan sekä oman ja puolison jaksamisen ja parisuhteen ongelmiin ammattilaisilta tarvittavan tuen alueella. Samalla toimeentulo-ongelmista kärsivät äidit ovat niitä, jotka muita harvemmin uskaltavat avoimesti kertoa ongelmistaan ja myös kokevat muita useammin saavansa riittämättömästi tukea ammattilaisilta. Terveydenhoitajien ja lääkäreiden täydennyskoulutuksessa on tarpeen kiinnittää huomiota toimeentulo-ongelmien moniulotteiseen yhteyteen lasten ja vanhempien hyvinvointiin sekä siihen, miten näitä arkaluontoisia asioita voidaan ottaa puheeksi. Neuvolakäynneille tulee myös voida varata riittävästi aikaa, jotta vaikeistakin asioista ja tuen tarpeista voidaan keskustella. Lapsiperheiden toimeentuloa helpottamalla voidaan paitsi alentaa vanhempien kokonaiskuormitusta ehkä myös vähentää ammattilaisilta saatavan tuen tarvetta ja siten vähentää painetta palveluihin.

Kirjallisuus

- Allardt, Erik (1993) *Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research*. Teoksessa Nussbaum Martha & Sen Amartya (toim.) *The Quality of Life*. Oxford: Clarendon Press
- Daly, Mary & Kelly, Grace (2015) *Families and Poverty. Everyday life on a low income*. Bristol: Policy Press
- Hakovirta, Mia & Rantalaiho, Minna (2012) *Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124*. Helsinki: Kela
- Halme, Nina & Perälä, Marja-Leena (2014) *Lapsiperheiden huolet ja avunsaanti*. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Helsinki: THL, 216–226
- Ilmakunnas, Ilari (2019) *Economic difficulties during the transition into adulthood in Finland: A register-based study*. Turun yliopiston julkaisuja Sarja B 474. <https://www.utupub.fi/handle/10024/146993>
- Ilmakunnas, Ilari, Kauppinen, Timo & Moisio, Pasi (2020) *Huono-osaisuus jatkuu sukupolvelta toiselle: Tarkastelussa nuorten aikuisten toimeentuloasiakkuus*. Teoksessa Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia toim. (2020) *Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus*. Tampere: Vastapaino, 199–223
- Ilmakunnas, Ilari, Kauppinen, Timo M. & Kestilä, Laura (2015) *Sosioekonomisten syrjäytymisriskien kasautuminen vuonna 1977 syntyneillä nuorilla aikuisilla. Yhteiskuntapolitiikka 80:3, 247–262* <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015061110217>
- ILO (2013) *Resolution concerning statistics of work, employment and labour underutilization*
- Jalovaara, Marika, Andersson, Linus & Miettinen, Anneli (2021) *Parity disparity: Educational differences in Nordic fertility across parities and number of reproductive partners*. *Population Studies* 76:1, 119–136 <https://doi.org/10.1080/00324728.2021.1887506>
- Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia toim. (2020) *Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus*. Tampere: Vastapaino
- Kallio, Johanna, Hautala, Helena & Erola, Jani (2020) *Vanhempien huono-osaisuuden yhteys lasten koulupudokkuuteen*. Teoksessa Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia toim. (2020) *Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus*. Tampere: Vastapaino, 175–198
- Kestilä, Laura, Jokela, Merita, Härmä, Vuokko & Rissanen, Pekka toim. (2021) *COVID-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen Asiantuntija-arvio, kevät 2021*. Helsinki: THL Raportti 03/2021 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-649-7>
- Kestilä, Laura, Karvonen, Sakari, Parikka, Suvi, Seppänen, Johanna, Haapakorva, Pasi & Sutela, Elina (2019) *Nuorten hyvinvoinnin erot*. Teoksessa Kestilä, Laura & Karvonen, Sakari (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2019*. Helsinki: THL, 120–142 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-256-7>
- Klemetti, Reija, Vuorenmaa, Maaret, Ervasti, Eetu & Miettinen, Anneli (2022) *Lapsensaantitoiveet suomalaisissa vauvaperheissä*. Teoksessa Karvonen, Sakari, Kestilä, Laura & Saikkonen, Paula (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi*. Helsinki: THL, 146–171 <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-996-2>
- Klemetti, Reija, Vuorenmaa, Maaret & Helakorpi, Satu (2021) *Vauvaperheiden hyvinvointi – FinLapset-kyselytutkimus 2020*. THL Tilastoraportti 6/2021 <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202103227990>
- Klemetti, Reija, Gissler, Mika, Lammi-Taskula, Johanna & Miettinen, Anneli (2014) *Lapsenhankinnan ajoitus*. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Helsinki: THL, 170–181 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116712/THL_2014_21Teema.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kohvakka, Ossi (2022) *Lapsiperheillä on muita enemmän velkoja*. Tilastokeskus, Tieto & trendit 22.4.2022 <https://www.stat.fi/tie-totrendit/artikkelit/2022/lapsiperheilla-on-muita-enemman-velkoja/>
- Lammi-Taskula, Johanna & Salmi, Minna (2014) *Lapsiperheiden hyvinvointi*. Teoksessa Vaarama, Marja ym. toim. *Suomalaisten hyvinvointi 2014*. Helsinki: THL, 144–159
- Leinonen, Jenni (2004) *Families in Struggle – Child Mental Health and Family Well-being in Finland During the Economic Recession of the 1990s: The Importance of Parenting*. Helsinki: Stakes
- Lindberg, Marja (2021) *Staying afloat. Studies on the subjective wellbeing and coping strategies of families with children in Finland*. Vasa: Åbo Akademi University
- Lindroos, Eija, Sirmö, Outi & Vaalavuo, Maria (2021) *Lapsiköyhyys koko väestön köyhyyttä yleisempää Euroopassa – Suomessa lapsiköyhyyttä esiintyy etenkin yksinhuoltaja- ja maahanmuuttajaperheissä*. INVEST Policy Brief 25.10.2021 <https://invest.utu.fi/wp-content/uploads/2021/10/Lapsikoyhyys-koko-vaeston-koyhytta-yleisempaa-Euroopassa-Suomessa-lapsikoyhytta-esiintyy-etenkin-yksinhuoltaja-ja-maahanmuuttajaperheissa.pdf>
- Mukkila, Susanna, Moisio, Pasi, Mäkinen, Lauri & Nykänen, Eeva (2022) *Paljonko on riittävästi? Köyhyys ja perusturvan riittävyys*. Teoksessa Karvonen, Sakari, Kestilä, Laura & Saikkonen, Paula (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2022*. Helsinki: THL, 194–207 <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-996-2>
- Närvi, Johanna, Kinnunen, Anu, Lammi-Taskula, Johanna, Miettinen, Anneli & Saarikallio-Torp, Miia (2023) *Äitien kotihoidon tuen käytössä näkyvät niin työtilanne kuin hoivaihanteet: Perhevapaakyselyn 2022 tuloksia*. THL Tutkimuksesta tiiviisti 7/2023 <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-033-0>
- OECD (2023) *Worries about affording essentials in a high-inflation environment. OECD Risks that Matter Survey July 2023* [OECD2023-RTM2022-PolicyBrief-Inflation.pdf](https://www.oecd.org/publications/2023/07/OECD2023-RTM2022-PolicyBrief-Inflation.pdf)

- Paananen, Reija, Ristikari, Tiina, Merikukka, Marko, Rämö, Antti & Gissler, Mika (2012) Lasten ja nuorten hyvinvointi Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa. Raportti 52/2012. Helsinki: THL <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-696-0>
- Paju, Petri (2021) Paikoillaan pyörivä arki. Selvitys lapsiperheiden arjesta koronakriisin toisen aallon aikana. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 4/2021 <https://www.lskl.fi/julkaisut/paikoillaan-pyoriva-arki/>
- Paju, Petri, Klemetti, Reija & Vuorenmaa, Maaret (2023) FinLapset -tutkimuksen mukaan yli puolella vauvoista ja nelivuotiaista lapsista on sairauskuluvakuutus – yksityislääkärillä käy kolmasosa pienistä lapsista, THL Tutkimuksesta tiiviisti 10/2023 <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-045-3>
- PeLa (2018) Lapsen ääni 2018 -raportti lasten kokemuksista köyhyydestä ja osallisuudesta
- PeLa (2015) Lapsen ääni 2015 -raportti lasten kokemuksista köyhyydestä ja osallisuudesta
- Pohjoismaiset perinataalitulostat 2020. THL Tilastoraportti 9/2022 <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022041228429>
- Ristikari, Tiina, Merikukka, Marko & Hakovirta, Mia (2018a) The significance of timing and duration of social assistance receipt during childhood on early adult outcomes. *Longitudinal and Life Course Studies* 9:3, 312–326
- Ristikari, Tiina, Keski-Säntti, Markus, Sutela, Elina, Haapakorva, Pasi, Kiilakoski, Tomi, Pekkarinen, Elina, Kääriälä, Antti, Aaltonen, Mikko, Huotari, Tiina, Merikukka, Marko, Salo, Jarmo, Juutinen, Aapo, Pesonen-Smith, Anna & Gissler, Mika (2018b) Suomi lasten kasvuympäristönä. Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. THL Raportti 7/2018. Helsinki: THL ja Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-152-2>
- Ristikari, Tiina, Törmäkangas, Liisa, Lappi, Aino, Haapakorva, Pasi, Kiilakoski, Tomi, Merikukka, Marko, Hautakoski, Ari, Pekkarinen, Elina & Gissler, Mika (2016) Suomi nuorten kasvuympäristönä – 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista. THL Raportti 9/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja Nuorisotutkimusverkosto <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-671-1>
- Ruotsalainen, Pekka (2021) Lapsia elää tulojakauman kaikissa luokissa – köyhyysriski suurin nuorissa ja isoissa perheissä. Tilastokeskuksen Tieto & Trendit -blogisarja 12.10.2021 <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2021/lapsia-ela-tulojakauman-kai-kissa-luokissa-koyhyysriski-suurin-nuorissa-ja-isoissa-perheissa/>
- Rusanen, Erja, Lahikainen, Anja Riitta, Vierikko, Elina, Pölkki, Pirjo & Paavonen, Juulia (2022) A Longitudinal Study of Maternal Postnatal Bonding and Psychosocial Factors that Contribute to Social-Emotional Development. *Child Psychiatry and Human Development* 23 July 2022 <https://link.springer.com/article/10.1007/s10578-022-01398-5>
- Salmi, Minna (2020) Lapsiperheiden köyhyys ylläpitää köyhyyden kierrettä. Teoksessa Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia toim. (2020) Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino, 37–71
- Salmi, Minna & Kestilä, Laura (2019) Toimeentulokokemukset ja hyvinvoinnin erot alakoululaisten perheissä. Tuloksia Kouluterveyskyselyn 2017 vanhempien aineistosta. THL, Työpäperi 22/2019 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-365-6>
- Salmi Minna & Lammi-Taskula Johanna (2014) Työn ja perheen yhteensovittaminen hyvinvoinnin tekijänä. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: THL, 38–51
- Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna (2011) Job quality, Work– Family Tensions and Well-being: The Finnish case. Teoksessa Drobnič, Sonja & Guillén, Ana M. (ed) Work–Life Balance in Europe. The Role of Job Quality. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 120–146
- Salmi, Minna & Närvi, Johanna (2022) Toimeentulokokemukset ja hyvinvoinnin erot nelivuotiaiden perheissä. Äitien arvioita perheen taloudellisesta tilanteesta ja hyvinvoinnista FinLapset 2018 -kyselyssä. THL Työpäperi 9/2022 <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-831-6>
- Salmi, Minna, Närvi, Johanna & Lammi-Taskula, Johanna (2016) Köyhyys, toimeentulo ja hyvinvointi lapsiperheissä. Julkaisussa Karvonen, Sakari & Salmi, Minna (toim.) Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. THL Työpäperi 30/2016, 13–44 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-742-8>
- Salmi, Minna, Sauli, Hannele & Lammi-Taskula, Johanna (2014) Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: THL, 82–104
- Sauli, Hannele (2013) Naisten ja miesten tuloerot erilaisissa kotitalouksissa. Teoksessa Pietiläinen, Marjut (toim.) Työ, talous ja tasa-arvo. Helsinki: Tilastokeskus, 153–173
- Simiö, Outi, Kärkkäinen, Sanna & Kauppinen, Timo M. (2021) Palkkatulojen kehitys lapsiperheissä COVID-19 -epidemian aikana. THL Tutkimuksesta tiiviisti 11/2021 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-610-7>
- Sointu, Liina, Lehtonen Turo-Kimmo, Häikiö Liisa (2021) The Public, the Private and the Changing Expectations for Everyday Welfare Services: The Case of Finnish Parents Seeking Private Health Care for their Children. *Social Policy & Society* 20:2, 232–246
- Sorsa, Tiia, Lehtonen, Noora & Rotkirch, Anna (2023) Perhebarometri 2022. Kuka haluaa lapsia 2020-luvulla? Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos, Katsauksia E57/2023 <https://www.vaestoliitto.fi/verkkajulkaisut/kuka-haluaa-lapsia-2020-luvulla/>
- Tilastokeskus (2022) Naisten ja miesten kokonaistyöaika ensimmäistä kertaa samalla tasolla 2020–2021. Katsaus 10.11.2022 <https://stat.fi/julkaisu/cku2d1we88fu70b506ua4x5tp>
- Wiss, Kirsi, Hakulinen, Tuovi, Hietanen-Peltola, Marke, Jahnukainen, Johanna & Saaristo, Vesa (2022) Äitiys- ja lastenneuvolan sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon henkilöstövoimavarat 2004–2021. THL Tutkimuksesta tiiviisti 60/2022 <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-992-4>

Liitetaulukot

Liitetaulukko 1. Äitien hyvinvointia kuvaavia tekijöitä toimeentulokokemusten mukaan, %

	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastajaan arvion mukaan			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
Vastaaja on tuntenut itsensä onnelliseksi usein tai koko ajan viimeksi kuluneen kuukauden aikana***	91	93	89	83	8 592
Vastaaja on nauttinut elämästä usein tai koko ajan viimeksi kuluneen kuukauden aikana***	89	92	86	78	8 589
Vastaaja kokee terveydentilansa keskitasoiseksi tai huonoksi***	13	10	18	28	8 844
Vastaajalla pitkäaikainen sairaus tai terveysongelma***	24	22	26	34	8 827
Vastaajalla uupumusoireita***	35	31	40	48	8 809
Vastaajalla vakavia uupumusoireita***	8	7	10	17	8 809
Vastaajalla masennusoireita viimeksi kuluneen kuukauden aikana***	15	11	19	36	8 344
Vastaaja masentunut vauvan odotusaikana ¹ ***	29	25	34	47	8 801
Vastaaja on (erittäin tai melko) tyytyväinen elämäänsä***	94	97	91	78	8 827
Vastaaja on parisuhteessaan (erittäin tai melko) tyytyväinen					
– molemminpuoliseen kunnioitukseen***	93	95	90	77	8 512
– yhteisen ajan määrään***	58	61	58	45	8 515
– yhdessä tekemiseen***	67	71	60	50	8 506
– keskustelun avoimuuteen***	83	86	79	65	8 505
– ymmärretyksi tulemiseen***	80	84	75	59	8 496
– seksiin***	60	62	59	48	8 494
– työnjakoon kotitöissä***	72	76	66	55	8 504
– työnjakoon lastenhoidossa***	77	80	72	61	8 504
– yhteenkuuluvuuden tunteeseen***	88	91	84	70	8 490
Synnytyksen sujuminen*					8 816
– paremmin kuin oli odottanut	45	45	45	41	
– huonommin kuin oli odottanut	23	22	23	29	
Vastaaja toipunut synnytyksestä***					8 839
– erittäin hyvin	51	54	46	47	
– keskinkertaisesti tai huonosti	9	8	12	16	

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, p<0.001

* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, p<0.05

¹ Vastaajalla odotusaikana vähintään 2 viikon jakso, jolloin tunsin itsensä erityisen huolestuneeksi, onnettomaksi tai masentuneeksi

Liitetaulukko 2. Äitien kokemuksia merkityksellisyydestä, osallisuudesta ja sosiaalisesta verkostosta toimeentulokokemusten mukaan, %

Vastaaja on täysin samaa tai samaa mieltä ko. väittämästä	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastajaan arvion mukaan			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
Tunnen, että päivittäiset tekemiseni ovat merkityksellisiä***	87	91	82	76	8 807
Kuulun itselleni tärkeään ryhmään tai yhteisöön***	65	70	58	48	8 760
Pystyn vaikuttamaan oman elämäni kulkuun***	87	90	82	69	8 782
Tunnen, että elämälläni on tarkoitus***	92	94	89	81	8 805
Saan apua silloin, kun sitä todella tarvitsen***	85	89	81	62	8 793
Pystyn vaikuttamaan joihinkin elinympäristöni asioihin***	88	91	84	77	8 767
Vastaaja tuntenut itsensä yksinäiseksi usein tai koko ajan viimeksi kuluneen kuukauden aikana***	11	9	15	27	8 569
Vastaaja tuntenut itsensä yksinäiseksi joitakin kertoja, usein tai koko ajan viimeksi kuluneen kuukauden aikana***	55	51	62	73	
Vastaajalla ei muita kuin puoliso, jonka kanssa jakaa iloja ja suruja***	7	6	8	11	8 824
Vastaajalla ei ketään, jonka kanssa jakaa iloja ja suruja***	0,7	0,3	1	4	8 861
Vastaajalla ei muita kuin puoliso, jolta saa käytännön apua***	12	10	15	15	8 811
Vastaajalla ei ketään, jolta saa käytännön apua***	0,9	0,3	2	5	8 861
Vastaajalla ei muita kuin puoliso, jolta saa lastenhoitoapua***	12	11	15	18	8 760
Vastaajalla ei ketään, jolta saa lastenhoitoapua***	2	1	3	8	8 861

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, p<0.001

Liitetaulukko 3. Äitien kokemuksia vanhemmuudesta toimeentulokokemusten mukaan, %

	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvioimana			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
Vastaaja on tyytyväinen itseensä vanhempana***	91	93	89	82	8 816
Vastaaja kokee suhteensa vauvaan läheiseksi hyvin usein tai aina**	97	98	96	96	8 816
Vastaaja kokee vauvan keskimääräistä vaativammaksi ^{ns}	7	7	7	8	8 818
Vastaajan ja vauvan välisessä vuorovaikutuksessa merkittäviä vaikeuksia*	5	5	6	8	8 540

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti merkitseviä, $p < 0.01$

* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, $p < 0.05$

^{ns} Erot toimeentulokokemusten mukaan eivät ole tilastollisesti merkitseviä

Liitetaulukko 4. Vauvaperheessä viimeksi kuluneiden 12 kk aikana tapahtuneet elämäntilanteen muutokset toimeentulokokemusten mukaan, %

	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvioimana			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
Muutto toiselle paikkakunnalle***	10	10	11	15	8 786
Avo- tai avioero***	1	1	2	4	8 755
Muutto yhteen puolison kanssa***	6	4	8	11	8 729
Puolison lasten muutto yhteiseen talouteen***	1	0,6	1	2	8 712
Vauvan vakava sairaus, vammautuminen tai muu vastaava ^{ns}	3	2	3	4	8 730
Perheenjäsenen tai muun vauvalle läheisen ihmisen vakava sairaus tai kuolema ^{ns}	9	9	10	12	8 748
Työttömyys***	13	7	20	40	8 712

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

^{ns} Erot toimeentulokokemusten mukaan eivät ole tilastollisesti merkitseviä

Liitetaulukko 5. Tekijät¹, jotka vaikuttavat merkittävästi siihen, että vastaaja ei toivo tai ei osaa sanoa toivooko lisää lapsia toimeentulokokemusten mukaan, %

	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvioimana			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
On jo sopiva määrä lapsia ^{ns}					
– vaikuttaa merkittävästi	54	55	51	53	4 494
– ei vaikuta lainkaan	9	9	10	12	
Jaksaminen vanhempana ^{ns}					4 475
– vaikuttaa merkittävästi	19	18	19	24	
– ei vaikuta lainkaan	26	26	26	24	
Taloudellinen tilanne ^{***}					4 472
– vaikuttaa merkittävästi	11	3	20	51	
– ei vaikuta lainkaan	42	56	21	12	
Opiskelun tai työn ja perheen yhteensovittaminen ^{***}					4 468
– vaikuttaa merkittävästi	10	7	14	18	
– ei vaikuta lainkaan	44	48	39	37	
Halu keskittyä opiskeluihin tai työntekoon ^{***}					4 468
– vaikuttaa merkittävästi	8	7	8	14	
– ei vaikuta lainkaan	50	51	47	44	
Oma tai puolison terveydentila ^{***}					4 486
– vaikuttaa merkittävästi	7	5	8	13	
– ei vaikuta lainkaan	73	77	67	57	
Yhteiskunnan riittämätön tuki ^{***}					4 459
– vaikuttaa merkittävästi	6	3	9	21	
– ei vaikuta lainkaan	58	68	43	32	
Parisuhdetilanne ^{***}					4 475
– vaikuttaa merkittävästi	6	4	9	14	
– ei vaikuta lainkaan	72	76	66	53	
Epävarma työtilanne ^{***}					4 471
– vaikuttaa merkittävästi	5	2	7	21	
– ei vaikuta lainkaan	68	76	57	47	
Riittämätön sosiaalinen verkosto tai yksinäisyys ^{***}					4 470
– vaikuttaa merkittävästi	4	3	5	12	
– ei vaikuta lainkaan	66	70	62	47	
Huoli ilmastonmuutoksesta tai ekologisesta kantokyvystä (*)					4 459
– vaikuttaa merkittävästi	3	3	4	5	
– ei vaikuta lainkaan	65	66	63	62	
Vastaajan mielestä Suomi ei ole lapsiystävällinen maa ^{***}					4 456
– vaikuttaa merkittävästi	1	1	2	4	
– ei vaikuta lainkaan	80	84	75	69	

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, $p < 0.05$

^{ns} Erot toimeentulokokemusten mukaan eivät ole tilastollisesti merkitseviä

¹ Kyselyssä vastaajille esitettiin 12 tekijän lista ja heitä pyydettiin valitsemaan missä määrin (asteikolla ei lainkaan, hieman, jossain määrin, merkittävästi) kukin tekijä vaikutti siihen, että vastaaja ei toivonut enempää lapsia tai ei osannut kertoa lapsitoiveesta. Taulukossa esitetään tulokset merkittävästi ja ei lainkaan vaikuttaneista tekijöistä.

Liitetaulukko 6. Tekijät¹, jotka vaikuttavat merkittävästi siihen, että vastaaja ei toivo tai ei osaa sanoa toivooko lisää lapsia toimeentulokokemusten mukaan yksi- ja useampilapsisilla äideillä², %

	Äidillä 1 lapsi			Äidillä 2 tai useampia lapsia		
	Taloudellinen tilanne vastaajan arvioimana			Taloudellinen tilanne vastaajan arvioimana		
	hyvä	kohtalainen	huono	hyvä	kohtalainen	huono
On jo sopiva määrä lapsia	(*)			*		
– vaikuttaa merkittävästi	24	19	24	68	62	65
– ei vaikuta lainkaan	21	28	28	4	4	5
Oma tai puolison terveydentila	***			***		
– vaikuttaa merkittävästi	5	8	14	5	8	12
– ei vaikuta lainkaan	76	67	51	77	67	59
Jaksaminen vanhempana	ns			(*)		
– vaikuttaa merkittävästi	20	20	22	18	19	24
– ei vaikuta lainkaan	27	29	24	26	24	23
Parisuhdetilanne	***			***		
– vaikuttaa merkittävästi	6	12	18	3	8	12
– ei vaikuta lainkaan	74	65	46	77	66	56
Riittämätön sosiaalinen verkosto tai yksinäisyys	***			***		
– vaikuttaa merkittävästi	2	5	14	3	6	11
– ei vaikuta lainkaan	70	65	47	71	61	47
Opiskelun tai työn ja perheen yhteensovittaminen	***			***		
– vaikuttaa merkittävästi	9	13	25	7	14	15
– ei vaikuta lainkaan	42	39	33	50	39	39
Halu keskittyä opiskeluun tai työntekoon	**			***		
– vaikuttaa merkittävästi	7	7	18	7	9	12
– ei vaikuta lainkaan	48	52	42	53	46	46
Epävarma työtilanne	***			***		
– vaikuttaa merkittävästi	3	9	27	2	6	19
– ei vaikuta lainkaan	69	48	34	79	60	52
Taloudellinen tilanne	***			***		
– vaikuttaa merkittävästi	4	20	51	3	20	51
– ei vaikuta lainkaan	54	17	12	57	23	12
Yhteiskunnan riittämätön tuki	***			***		
– vaikuttaa merkittävästi	4	8	21	3	9	22
– ei vaikuta lainkaan	69	44	33	67	42	32
Huoli ilmastonmuutoksesta tai ekologisesta kantokyvystä	*			ns		
– vaikuttaa merkittävästi	4	6	14	2	3	2
– ei vaikuta lainkaan	60	60	53	68	64	65
Vastaajan mielestä Suomi ei ole lapsiystävällinen maa	***			**		
– vaikuttaa merkittävästi	1	1	6	1	3	3
– ei vaikuta lainkaan	83	76	72	84	75	67
n	1 227–1 238			3 221–3 257		

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti merkitseviä, $p < 0.01$

* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, $p < 0.05$

ns Erot toimeentulokokemusten mukaan eivät ole tilastollisesti merkitseviä

Tilastolliset merkitsevyydet on kuhunkin tekijään kirjattu erikseen yhden lapsen ja useamman lapsen äitien vastauksista.

¹ Kyselyssä vastaajille esitettiin 12 tekijän lista ja heitä pyydettiin valitsemaan missä määrin (asteikolla ei lainkaan, hieman, jossain määrin, merkittävästi) kukin tekijä vaikutti siihen, että vastaaja ei toivonut enempää lapsia tai ei osannut kertoa lapsitoiveesta. Taulukossa esitetään tulokset merkittävästi ja ei lainkaan vaikuttaneista tekijöistä.

² Muuttuja kuvaa sitä, oliko kyselyn vauva äidin ensimmäinen elävänä syntynyt lapsi. Yksi (elävänä syntynyt) lapsi oli 4 367 äidillä (48,7 %) ja useampia lapsia 4 597 äidillä (51,3 %). Muuttuja ei siis kaikissa tapauksissa kuvaa perheen lasten lukumäärää, koska lapsia on voinut perheeseen tulla muutakin kautta kuin kyselyyn vastanneen äidin synnyttämänä.

Liitetaulukko 7. Äitien tuen tarve ammattilaisilta vauvan odotusaikana toimeentulokokemusten mukaan, %

Vastaaja tarvinnut odotusaikana ammattilaisten tukea seuraaviin asioihin	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvioimana			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
Raskausajan yleinen vointi ^{ns}	83	82	83	84	8 803
Vanhemmuus ^{ns}	67	67	67	64	8 761
Mielialan vaihtelut ^{***}	42	39	46	55	8 780
Masennus ^{***}	20	18	24	34	8 771
Oma jaksaminen ^{***}	58	55	63	66	8 761
Parisuhde ^{***}	33	31	36	41	8 782
Seksuaalisuus ^{***}	25	24	27	29	8 758
Raskausajan ravitsemus ^{ns}	67	66	68	66	8 790
Raskausajan liikunta ^{ns}	60	60	62	57	8 785
Painon hallinta ^{***}	39	35	45	46	8 783
Tupakoinnin lopettaminen ^{***}	5	4	7	13	8 757
Päihteiden käytön vähentäminen ^{ns}	2	2	3	3	8 758
Synnytyspelko ^{***}	38	36	43	47	8 777
Synnytykseen valmistautuminen*	79	80	78	76	8 784

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, $p < 0.05$

^{ns} Erot toimeentulokokemusten mukaan eivät ole tilastollisesti merkitseviä

Liitetaulukko 8. Tuen riittämätön saaminen ammattilaisilta vauvan odotusaikana toimeentulokokemusten mukaan, osuus tukea tarvitsevista ja hakeneista, %

Vastaaja saanut odotusaikana riittämättömästi tai ei lainkaan ammattilaisten tukea seuraaviin asioihin	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastaajan arvioimana			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
Raskausajan yleinen vointi ^{***}	11	9	12	21	7 215
Vanhemmuus ^{***}	9	8	10	16	5 718
Mielialan vaihtelut ^{***}	14	12	17	24	3 387
Masennus ^{***}	18	16	19	28	1 567
Oma jaksaminen ^{***}	14	12	16	28	4 758
Parisuhde ^{***}	13	9	16	37	2 514
Seksuaalisuus ^{***}	13	11	15	24	1 709
Raskausajan ravitsemus ^{***}	8	7	10	13	5 750
Raskausajan liikunta ^{***}	17	16	18	25	5 105
Painon hallinta ^{***}	16	13	19	26	3 177
Tupakoinnin lopettaminen ^{***}	14	8	16	30	432
Päihteiden käytön vähentäminen ^{***}	4	2	3	27	191
Synnytyspelko ^{***}	19	17	22	26	3 254
Synnytykseen valmistautuminen ^{***}	22	21	23	34	6 762

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Liitetaulukko 9. Tyytyväisyys raskauden seurantaan äitiysneuvolassa toimeentulokokemusten mukaan, %

Vastaja on täysin samaa tai samaa mieltä siitä, että äitiysneivolakäynneillä...	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastajan arvioimana			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
raskautta seurattiin asiantuntevasti ja osaavasti**	93	93	92	89	8 811
koin tullee kuulluksi***	89	91	87	85	8 793
puhuttiin minulle tärkeistä asioista**	87	88	86	83	8 796
selvitettiin koko perheen hyvinvointia***	84	86	82	76	8 789
sain riittävästi tukea vanhemmuuteen***	83	85	82	76	8 783
uskalsin kertoa asioista rehellisesti***	88	90	85	79	8 793
äitiysneivolakäynneillä oli useimmiten sama terveydenhoitaja tai kättilö (kyllä vastanneiden osuus)**	83	84	81	79	8 820

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti merkitseviä, $p < 0.01$

Liitetaulukko 10. Osallistuminen perhe- tai synnytysvalmennukseen toimeentulokokemusten mukaan, %

Vastaja osallistui	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastajan arvioimana			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
neuvolan tai muun julkisen tahon järj. valmennukseen***	30	32	25	23	8 736
yksityisen tahon järjestämään valmennukseen***	6	8	4	6	8 736
johonkin valmennukseen***	44	47	39	37	8 682
ei mihinkään valmennukseen***	56	53	62	63	8 736

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

Liitetaulukko 11. Tuen tarve ammattilaisilta vauvan syntymän jälkeen toimeentulokokemusten mukaan, %

Vastaja tarvinnut vauvan syntymän jälkeen ammattilaisten tukea seuraaviin asioihin	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastajan arvioimana			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
Vuorovaikutus vauvan kanssa ^{ns}	36	35	36	34	8 768
Vauvan itkuisuus ^{ns}	36	35	37	36	8 767
Vauvan nukkuminen ^{ns}	44	44	43	40	8 765
Vauvan syöttäminen ^{ns}	60	60	60	56	8 753
Vauvan muu hoitaminen*	46	47	45	40	8 752
Oma jaksaminen***	47	47	51	56	8 747
Puolison jaksaminen***	25	23	27	37	8 725
Mieliala***	33	31	36	46	8 746
Vanhemmuus ^{ns}	34	34	35	37	8 739
Parisuhde***	23	21	26	36	8 745
Seksuaalisuus**	21	20	22	26	8 740

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti merkitseviä, $p < 0.01$

* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, $p < 0.05$

^{ns} Erot toimeentulokokemusten mukaan eivät ole tilastollisesti merkitseviä

Liitetaulukko 12. Tuen riittämätön saaminen ammattilaisilta vauvan syntymän jälkeen toimeentulokokemusten mukaan, osuus apua tarvinneista ja hakeneista, %

Vastaja saanut vauvan syntymän jälkeen riittämättömästi tai ei lainkaan ammattilaisten tukea seuraaviin asioihin	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastajan arvioimana			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
Vuorovaikutus vauvan kanssa*	10	9	11	16	2 798
Vauvan itkuisuus*	35	34	37	43	3 030
Vauvan nukkuminen ^{ns}	39	39	40	43	3 610
Vauvan syöttäminen ^{ns}	21	20	23	23	5 169
Vauvan muu hoitaminen***	7	6	8	13	3 985
Oma jaksaminen***	21	19	22	35	3 615
Puolison jaksaminen***	22	18	25	43	1 744
Mieliala***	19	16	22	30	2 381
Vanhemmuus***	11	9	13	22	2 794
Parisuhde***	21	16	28	38	1 513
Seksuaalisuus***	20	16	24	34	1 190

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$

* Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti melkein merkitseviä, $p < 0.05$

^{ns} Erot toimeentulokokemusten mukaan eivät ole tilastollisesti merkitseviä

Liitetaulukko 13. Tyytyväisyys lastenneuvolakäynteihin toimeentulokokemusten mukaan, %

Vastaja on täysin samaa tai samaa mieltä siitä, että lastenneuvolakäynneillä on...	Kaikki	Perheen taloudellinen tilanne vastajan arvioimana			n
		hyvä	kohtalainen	huono	
vauvan terveyttä, kasvua ja kehitystä seurattu asiantuntevasti ja osavasti***	97	98	97	95	8 559
kerrottu riittävästi rokotuksista***	83	84	81	72	8 570
kerrottu riittävästi rokotuksilla ehkäistävistä taudeista***	67	68	67	60	8 547
puhuttu minulle tärkeistä asioista***	86	87	86	79	8 554
kuunneltu riittävästi, mitä minulla on ollut sanottavana***	89	90	88	80	8 552
selvitetty koko perheen hyvinvointia***	79	81	78	71	8 541
annettu riittävästi tukea vanhemmuuteen***	79	80	78	70	8 536
olen uskaltanut kertoa asioista rehellisesti***	86	88	83	73	8 543

*** Erot toimeentulokokemusten mukaan tilastollisesti erittäin merkitseviä, $p < 0.001$